

TİCARET VE KÜRESELLEŞME

Eamonn Butler

Çeviren: Kubilay Atlay

Ben,
bu kitabı
..... / / tarihinde,
.....'den aldım.

katkılarıyla

facebook.com/SerbestKitaplar

twitter.com/SerbestKitaplar

instagram.com/serbest_kitaplar

pinterest.com/SerbestKitaplar

issuu.com/serbestkitaplar

goodreads.com

TİCARET VE KÜRESELLEŞME BİR GİRİŞ

Eamonn Butler

Çeviren: Kubilay Atlay

Eamonn Butler

Ticaret ve Küreselleşme

Bir Giriş

An Introduction to Trade and Globalisation

Çeviren: Kubilay Atlay

Editör: Seval Yaman

Serbest Kitaplar: 45

ISBN 13: 978-625-98070-6-5

1. Baskı: Kasım, 2024

Copyright © 2024, Serbest Kitaplar

Copyright ©2021, Institute of Economic Affairs (IEA)

Türkçe çeviri Copyright © 2024, Kubilay Atlay

Bu eser Institute of Economic Affairs'ın (IEA) izniyle yayınlanmıştır.

This translation is published with the permission from the Institute of Economic Affairs.

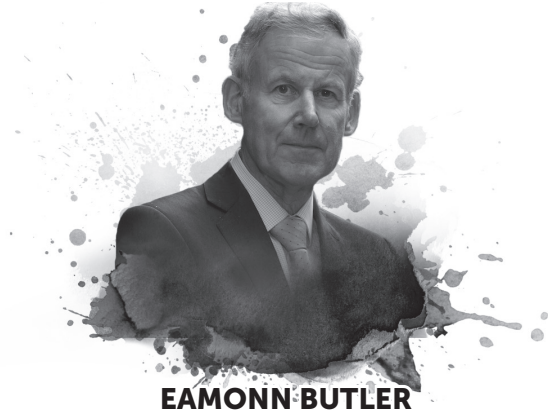
Bu eser Institute of Economic Affairs'in desteği ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin katkılarıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir. Özgürlük Araştırmaları Derneği ve Institute of Economic Affairs'in görüşlerini yansıtmaz.

Kapak Tasarımı: H. İbrahim Şirin

Sayfa Tasarımı: Serbest Kitaplar

Baskı: Tarcan Matbaası (Sertifika No: 47663)

EAMONN BUTLER

Eamonn Butler, dünyanın önde gelen politika düşünce kuruluşlarından biri olan Adam Smith Enstitüsü'nün Direktörüdür. Ekonomi ve psikoloji derecelerine, felsefe alanında doktora derecesine ve fahri DLitt derecesine sahiptir. Adam Smith Enstitüsü'nün kurucu ortağı olmak için Birleşik Krallık'a dönmeye önce 1970'lerde Washington'da ABD Temsilciler Meclisi için çalışmış ve Hillsdale College'da felsefe dersleri vermiştir. Butler, Valley Forge'da Özgürlükler Vakfı'nın Özgürlük Madalyası'nı ve Birleşik Krallık Ulusal Özgür Girişim Ödülü'nü kazanmış; Anthem Film Festivali'nde *Magna Carta'nın Sırları* adlı filmi ödül almış ve *Foundations of a Free Society* adlı kitabı ise Fisher Ödülü'ne layık görülmüştür.

Eamonn Butler'ın diğer kitapları, öncü iktisatçılar Adam Smith, Milton Friedman, F. A. Hayek ve Ludwig von Mises'e giriş niteliğindedir. Ayrıca klasik liberalizm, kamu tercihi, kapitalizm, demokrasi, ticaret, Avusturya Ekonomi Okulu ve büyük liberal düşünürlerin yanı sıra *The Condensed Wealth of Nations* ve *The Best Book on the Market* hakkında da kitapçıklar yayınladı. *Forty Centuries of Wage* ve *Price Controls* kitaplarının da yazarı olmakla beraber IQ üzerine bir dizi kitabın ortak yazarıdır. Yazar ayrıca yazılı basın, yayıncılık ve sosyal medyada sık sık katkıda bulunmaktadır.

KUBILAY ATLAY

1981 Burdur doğumlu olan Kubilay Atlay 2004 yılında ODTÜ İşletme bölümünden lisans, 2015 yılında Swansea Üniversitesinden Deniz Hukuku Yüksek Lisans diplomalarını almıştır. Çeşitli dergilerde ifade hürriyeti, serbest piyasa ve özel mülkiyet üzerine yazı ve çevirileri yayınlanmıştır. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	13
1. TİCARETİN DOĞASI	18
Ticaret Her Yerdedir (Ve Bu Hep Böyledi)	18
Uzmanlaşma ve Verimlilik	19
Kazananlar ve Kaybedenlere İlişkin Endişeler	19
Korumacılık	20
Ticaret Engellerini Azaltma Çabaları	21
Ulus-Ötesi Şirketler	22
Ahlâkî Bir Mal Olarak Ticaret	23
Ticaretin Geleceği	24
2. TİCARETİN KÖKENLERİ	27
Taş Devri Ticareti	27
Tarihi Kayıtlar ve Suçlamalar	28
Hediye Değişimi ve Para Devrimi	29
Ortaçağ Ticaret Yolları	30
Yeni Fikirler ve Yeni Dünyalar	31
3. ULUSLARARASI TİCARETİN YÜKSELİŞİ	33
Merkantilist Dönem	33
Serbest Ticarete Yönelik Bocalayan Adımlar	35

Mısır Yasalarına Veda	37
Daha Açık Ticaret Dönemi	38
Serbest Ticaret Politikalarının Düşüşü	39
4. TİCARET TEORİSİ	43
Takas ve Değer	43
Uzmanlaşma	44
Karşılaştırmalı Üstünlük	45
Eşit Olmayan Avantajlar ve Ticaret	46
Kim Kiminle Ticaret Yapıyor?	47
Yerçekimine Meydan Okunur mu?	48
5. TİCARETİN FAYDALARI	50
Ticaretten Elde Edilen Statik (Sabit) Kazançlar	50
Ticaretten Elde Edilen Dinamik (Değişken) Kazançlar	52
Maddi Olmayan Faydalar	54
6. TİCARETTE KAZANANLAR VE KAYBEDENLER	57
Ekonomik Değişim Kazananlar ve Kaybedenler Yaratır	57
Zengin Ülkelerde Yerinden Edilme	58
İşgücü Verimliliği	60
Değişim ve Küreselleşme	61
Rekabete Maruz Kalma	61
7. KÜRESELLEŞME İLE İLGİLİ ENDİŞELER	63
Yoksul Ülkelere Baskılar	63
Kalıcı Bir Fark mı?	64
İthal İkamesi	65

Adil Ticaret Hareketi	66
Yoksul İşçilerinin Sömürülmesi	68
Çevresel Kaygılar	70
Kültürel Emperyalizm	71

8. KORUMACILIK **75**

Korumacılık Politikaları	75
Korumacılık Araçları	76
Hangi Firmaları Korumalı?	79
İstenmeyen Sonuçlar	80
Korumacılığının Maliyeti	81

9. KORUMACILIK LEHİNE ARGÜMANLAR **83**

Bebek Endüstri Argümanı	83
Anti-Damping Argümanı	85
Çalışma Standartları	86
Ürün Standartları ve Biyogüvenlik	86
Güvenlik Endişeleri	87
Yaptırımlar	88

10. ÖDEMELER DENGESİ AÇIĞI **90**

Ödemeler Dengesi	90
Açıklar Her Zaman Sorun Değildir	91
Ülkeden Ülkeye Açıklar	93
Döviz Kurları	94
Devlet Müdahalesi	95

11. SERBEST TİCARETİN DİRİLİŞİ	97
Savaş Sonrası Dönemde Ticarete Dönüş	97
Ufku Genişletmek	98
Farklı Yaklaşımlar	99
Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına Örnekler	102
12. ULUS-ÖTESİ ŞİRKETLER	105
Küresel Değer Zincirlerini Yönetmek	105
Ulus-Ötesi Şirketlerin Kökenleri	106
Müphem Sınırlar	108
Ulus-Ötesi Şirketler Ne Kadar Güçlü?	110
13. TİCARET VE AHLÂK	112
Ticaretin İki Farklı Yüzü	112
Ticaret ve Liberal Değerler	113
Ticaret ve Eşitlik	115
Ticaretin Ahlâkî Değeri	116
14. TRENDLER VE ALINAN DERSLER	119
Uluslararası Ticaretinin Faydaları	119
Trendler ve Zorluklar	121
Serbest Ticarete Yönelik Siyasi Zorluklar	124
Korumacılık İçin Baskı	126
Uyum İhtiyacı	127
KAYNAKÇA	129
İLERİ OKUMALAR	135
IEA HAKKINDA	138

GİRİŞ

BU KİTAP KİMLER İÇİN

Bu kitap, uluslararası ticaretin ilkeleri, ekonomisi ve politikasına basit bir giriş niteliğindedir. Sade bir dille yazılmış olan bu kitap, ülkeler arası ekonominin temelinde yatan ilkelere ve ticaretin nasıl yapılandırıldığı ve yönetildiğine ilişkin kamuoyu tartışmalarına ilgi duyan zeki okuyuculara hitap etmektedir. Okul ve üniversite öğrencilerinin yanı sıra iş dünyası ve kamu politikaları alanında çalışanlar da bu kitabı faydalı bulacaktır.

TİCARET VE KÜRESELLEŞME NEDEN ÖNEMLİDİR?

Uluslararası ticaret son yarım yüzyılda büyük bir artış gösterdi. Modern yaşamın son derece önemli bir parçası hâline geldi, refahı yaydı ve küreselleşme dediğimiz bir süreçte uluslar arasında karşılıklı bağımlılığı ve kültürel alışverişi teşvik etti. Hem tüketici hem de üretici olarak yaşam biçimimizi şekillendiriyor ve bize yeni ürünler ve fırsatlar sunuyor. Ve ticaret artık pamuk, tahıl, kereste ya da demir cevheri gibi ürünlerle sınırlı değil; finans, sigorta, eğitim,

telekomünikasyon, sağlık, turizm, ulaşım, danışmanlık ve bilgi teknolojisi gibi hizmetlere de yayılmış durumda.

Küreselleşmenin olmazsa olmazı olan karşılıklı bağımlılık, artık birçok farklı ülkede birçok farklı şirket tarafından üretilen veya monte edilen telefonlar, trenler, arabalar veya ofis koltukları gibi günlük ürünlere erişimi mümkün kılmaktadır. Üretim ve perakende ise finans, sigorta ve taşımacılık, bankalar ve yine küresel bir ağın parçası olan şirketler tarafından sağlanan hizmetler sayesinde mümkün olmaktadır. Tüketiciler olarak, ticaret sekteye uğrayana veya en azından güvendiğimiz ürünlere artık erişemediğimizi anlayana kadar diğer ülkelere olan bu bağımlılığımızı pek fark etmiyoruz.

Bu ekonomik karşılıklı bağımlılık sosyal ve kültürel alışverişi de beraberinde getirmiştir. Ticaret ve küreselleşme sayesinde tüm dünyanın yemeklerinden, filmlerinden, tiyatrosundan, müziğinden, sanatından, fikirlerinden ve öğrenme süreçlerinden faydalanabiliyoruz. Bu küreselleşme, diğer ülkelerin tarihi ve geleneklerinin daha iyi anlaşılmasını ve diğer yaşam tarzlarına daha fazla saygı duyulmasını da beraberinde getirdi.

Ticaret ve uluslararası politika giderek daha fazla iç içe geçmektedir. Neredeyse tüm ekonomistler en iyi ticaret rejiminin, mal ve hizmetlerin ülkeler arasında mümkün olduğunca az kısıtlama ile ticaretine izin veren, açık ve rekabetçi serbest ticaret olduğu konusunda hem fikirdir. Ancak politikacılar genellikle farklı görüşe sahiptir. Bu kitap, bir yandan serbest ticaretin ekonomik gerekçelerini kabul ederken, diğer yandan da serbest ticareti eleştirenlerin işlerin yurt dışına kayması, potansiyel güvenlik tehditleri ve standart dışı ithalat gibi endişelerini anlamaya çalışmakta-

dır. Kitap, ithalat vergileri, ambargolar ve ticaret savaşları gibi siyasi tepkilerin verdiği daha geniş çaplı zararı gösterirken, serbest ticareti eleştirenlerin nedenlerini anlamaya çalışmaktadır.

Özetle, ticaret giderek önemi artan bir konudur. Ticareti doğru yapmak, iyi bir ekonomi yanında milyonlarca insanla nasıl barışçıl bir şekilde iş birliği yapabileceğimizle de ilgilidir.

KİTABIN YAPISI

Kitap, ticaretin temel ilkelerinin ana hatlarıyla açıklanmasıyla başlamaktadır. 1. Bölüm, ticaretin uzmanlaşmayı ve kaynakların verimli kullanımını teşvik eden evrensel bir insan faaliyeti olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte, ticaretin kazananları ve kaybedenleri de vardır ve bu nedenle eleştirilere ve ticareti engellemek için tasarlanmış politikalara yol açabilir. Ticaretin geleceği ele alınmadan önce uluslararası şirketlerin rolü ve serbest ticaretin ahlakiliği ana hatlarıyla ele alınmaktadır.

Sonraki iki bölüm ticaretin kökenlerine ve genişlemesine bakmaktadır. 2. Bölüm, ticaretin Taş Devri'ne kadar uzandığını ve modern zamanlara kadar nasıl büyüdüğünü göstermektedir. Ancak 3. Bölüm'de de anlatıldığı gibi, uluslararası ticaretin büyümesi her zaman sorunsuz olmamıştır. Örneğin 20. Yüzyıl'daki savaşlar kısıtlamaların yeniden getirilmesine yol açana kadar, Avrupa'da 19. Yüzyıl'a kadar süren orta ölçekli kısıtlamalar, yerini nispeten serbest bir ticaret yüzyılına bırakmıştır. Ülkelerin uluslararası ilişkileri de her zaman olumlu olmamıştır. Örneğin sömürgecilik ve emperyalizm çağında halkların ve kaynakların sömürülmesine ve köle ticaretine tanık olunmuştur. Bunlar bugün hiçbir serbest ticaret savunucusunun göz yummayacağı şeylerdir.

4. Bölüm’de ticaret teorisi ve ülkelerin “karşılaştırmalı üstünlükleri” konusunda uzmanlaşmaları özetlenmektedir. Ticaretin iklim ve kaynak farklılıklarını telafi etmeye nasıl yardımcı olduğunu açıklamakta ve ülkelerin birbirleriyle neden ticaret yaptığını araştırmaktadır. 5. Bölüm ticaretin faydalarını, sadece tüketicilere sağladığı seçenek ve değeri değil, aynı zamanda kaynakların yeniden kullanımında teşvik ettiği sistematik iyileşmeyi de incelemektedir. Bu bölümde ayrıca açık bir ticaret ortamının ekonomik olmayan faydaları da ele alınmaktadır.

Sonraki iki bölüm, insanların ticaretle ilgili bazı endişelerini dile getirmektedir. 6. Bölüm, ekonomik değişimin kazananlar ve kaybedenler yarattığını göstermektedir. Üretimin daha ucuz ülkelere kaydırılması istihdamı tehdit edebilir ve bir ekonominin yeni gerçeklere uyum sağlaması zaman alabilir. 7. Bölüm, küreselleşmiş bir ekonomide yoksul ülkelerin zengin ülkeler tarafından baskı altına alındığına dair endişeleri ele almaktadır. Bu kapsamda, yoksul ülkelerin hiçbir zaman gelişemeyeceği, yoksul işçilerin sömürüldüğü, “adil ticaret” hareketinin bunu telafi edebileceğine yönelik endişeleri ve zengin ülkelerin daha düşük çevre standartlarına sahip yoksul ülkelere iş ihraç etmesi konusu incelenmektedir.

Sonraki üç bölüm korumacılığı incelemektedir. 8. Bölüm, korumacı önlemlerin arkasındaki politikaları ve önlemleri ana hatlarıyla açıkladıktan sonra bu tür politikaların maliyetlerine ve istenmeyen sonuçlarına işaret etmektedir. 9. Bölüm, ticaret engelleri için ileri sürülen bebek endüstriler, damping, ürün ve çalışma standartları, güvenlik endişeleri gibi argümanları daha ayrıntılı olarak incelemektedir. Bu bölümde bu argümanların çoğunun yanlış anlaşıldığı sonucuna varıyoruz. 10. Bölüm, ödeme-

ler dengesini ve açıkların korumacılık için neden kötü bir bahane olduğunu incelemektedir. Takip eden üç bölüm günümüz ticaretini ele almaktadır.

11. Bölüm, dünyanın şu anki ticaret kısıtlamalarının azaltılması yönündeki vaatleri ve günümüz ticaretinin daha da genişleyen kapsamını tartışmaktadır. Ticareti daha serbest hâle getirmenin farklı yolları incelenmektedir. 12. Bölüm'de küresel değer zincirleri ve ulus-ötesi şirketlerin rolü ve gücü ele alınmaktadır. 13. Bölüm ticaretle ilgili ahlaki argümanları incelemektedir.

14. Bölüm ticaretin geleceğini ele almaktadır. Ticaretin genel faydalar getirdiğini ancak belirli sektörlerle ve işçilere zarar da verebileceğini ve bu sorunların ticareti kısıtlamak için siyasi baskıya yol açtığını savunmaktadır. Hükümet politikasının ticareti kısıtlamak değil, insanların ekonomik değişime uyum sağlamasını mümkün kılmak olması gerektiği öne sürülmektedir.

1

TİCARETİN DOĞASI

TİCARET HER YERDEDİR (VE BU HEP BÖYLEYDİ)

Günümüzde dünya ticaretinin büyüme hızı ve kapsamı şaşırtıcıdır. 1979 yılında ticaret, dünyanın ekonomik büyüklüğünün üçte birinden fazlasını (yüzde 35,6) oluşturuyordu. Bu oran 1999'da dünyanın ekonomik büyüklüğünün yarısına yaklaşmıştı (yüzde 46,5) ve 2019'da yarısını epey geçmişti (yüzde 58,2). 1999 yılında ihraç edilen malların toplam değeri 6 trilyon doların altındaydı ve ihraç edilen hizmetlerin toplam değeri 1 trilyon dolardan biraz fazlaydı. Yirmi yıl sonra bu rakamlar sırasıyla neredeyse 19 trilyon dolar ve 6 trilyon doların üzerine çıktı (Dünya Bankası, 2019). Mali krizler, iç savaşlar, uluslararası savaşlar, ticaret savaşları, hatta salgın hastalıklar gibi kaçınılmaz geçici aksaklıklara rağmen, ticaret uzun vadeli genişlemesini sürdürmüş görünüyor. Ticaretin genişlemesiyle birlikte küreselleşme başlamış; dünya halkları, şirketleri ve ekonomileri arasındaki etkileşim ve entegrasyon, refah artışını ve fikirlerin, kültürlerin ve ilerlemenin yayılmasını berabere getirmiştir.

Ticaret her zaman var olmuştur. Taş Devri'ne kadar uzandığına ve tüm kıtaları aşarak onları birbirine bağlayan takdire şayan antik ticaret yollarına dair kanıtlar vardır. Ticaret, binlerce yıl boyunca, para kullanımı yaygınlaşmadan ve Akdeniz ekonomileri yükselişe geçmeden önce, takas yoluyla, yani malların doğrudan değişimi şeklinde serpilip gelişmiştir.

UZMANLAŞMA VE VERİMLİLİK

Ancak ticaretin büyümesi her zaman sorunsuz olmadı. Ortaçağ boyunca ve 18. Yüzyıl'a kadar ülkeler altın ve gümüş biriktirmenin, onları yabancı malları satın almak için kullanmaktan daha iyi olduğunu düşünüyorlardı. Büyük İskoç ekonomisti Adam Smith'in (1776) ticaretten her iki tarafın da kazançlı çıktığını göstermesine kadar anlayış böyleydi. Smith'in fikirleri ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasına ve 19. Yüzyıl'daki nispeten serbest ticaret ve artan refah dönemini başlattı.

David Ricardo (1817), Smith'in uzmanlaşmanın üretkenliğimizi büyük ölçüde artırdığı yönündeki bir diğer görüşünden hareketle, ülkelerin daha iyi yaptıkları şeylere yani karşılaştırmalı üstünlüklerine odaklanmaları ve üretim fazlalıklarını başkalarıyla takas etmeleri gerektiğini gösterdi. Aslında uzmanlaşma ve ticaret yoluyla ülkeler coğrafyalarının ve iklimlerinin zorluklarının üstesinden gelebilirler. Örneğin soğuk bir ülke üretimini kış meyveleriyle, çorak bir ada ise minerallerini tahılla takas edebilir.

KAZANANLAR VE KAYBEDENLERE İLİŞKİN ENDİŞELER

Değişim olmadan ilerleme olmaz, ancak değişimin hem kazananları hem de kaybedenleri vardır. Smith, her iki tarafın da değişimden fayda sağlaması gerektiği konusunda

haklı olsa da -aksi takdirde ticaret olmazdı- uzmanlaşma ve üretkenlikteki gelişmeler, sıkıntılı olabilecek değişikliklere sebep olabilir.

Örneğin zengin ülkelerdeki insanlar, daha ucuz yabancı işçilerin işlerini ellerinden almasından şikâyet ederken, fakir ülkeler geleneksel zanaatların seri üretimle üretilmiş it-hâl mallar tarafından yok edildiğinden şikâyetçidir. Ancak bir ülkenin aynı malı ya da daha iyisini başkalarından daha ucuza satın alabileceksen kendi ülkesinde üretmesi mantıklı değildir. Her ülke uzmanlaşarak üretkenliğini ve uzun vadeli refahını artırır. Ticaretin getirdiği rekabet bu ilerlemeyi kamçılar.

Eleştirmenler zengin ülkelerin ticarete hâkim olup diğerlerini geride bırakmasından, daha yoksul işçilerin kötü koşullarda (*sweatshop*) çalıştırılmasından ya da kültürlerin ticaret yüzünden yok olup gitmesinden endişe etmektedir. Gerçekte ise ticaret, özellikle dünyanın en yoksul kesimlerine tarihin en büyük ve en hızlı refah artışını sağladı. İmalat işlerinin daha ucuz ülkelere yaptırılması, bu ülkelerin insanlarına çiftçilik veya madencilik gibi geleneksel mesleklerden daha az zahmetli ve daha az tehlikeli olan yeni istihdam fırsatları sundu ve daha zengin yaşamlar kurmalarına olanak sağladı. Ticaret aynı zamanda dünyayı kültürel açıdan daha önce hiç olmadığı kadar zenginleştirdi, fikirlerin ve inovasyonların çok daha geniş bir alana yayılmasını sağladı.

KORUMACILIK

Bununla birlikte, üreticilerin sayısı tüketicilerden çok daha az olmasına rağmen, yurt dışından gelen daha ucuz veya daha iyi malların tehdidi altındaki üreticilerin baskısı, birçok ülkenin yabancı rakiplere karşı engeller koymasına

neden olmaktadır. Bazı ülkeler kendi sanayileri rekabet edebilecek kadar büyüyene kadar ucuz ithalata direnerek kendi kendilerine yeterli olmak isteyebilirler. Diğer ülkeleri ucuz malları kendi üzerlerine boca etmekle ve kendi üreticilerinin altını oymakla suçlayabilirler.

Kendi yüksek istihdam kurallarına veya çevre standartlarına uymayan ülkelere yapılan ithalata itiraz edebilirler. Diğer ülkelere mal almak için harcadıkları paranın, o ülkelerin kendilerinden mal almak için harcadıklarından daha fazla olmasından endişe duyabilirler.

Sebepler ne olursa olsun, ülkeler yabancı malların akışını durdurmak için genellikle vergiler (gümrük vergileri), sayı kısıtları (kotalar) ya da daha az belirgin engeller uygularlar. Ancak bunun belli maliyetleri vardır. Akışı denetlemek, büyük bir bürokrasiyi gerektirir. Üstelik ticaret engelleri koyan ülkeler kendi halklarını daha da kötü duruma düşürür, çünkü tüketicilerinin istediği ve üreticilerinin ihtiyaç duyduğu ithal malları daha pahalı ve bazen tümünden elde edilemez hâle getirir. Yerel alternatif olmayabilir ya da daha düşük kalitede olabilir. Dolayısıyla bugün ekonomistler, birkaç üretime geçici faydalar sağlasa da bu tür bir “korumacılığın” hata olduğu konusunda genel olarak hemfikirlerdir.

TİCARET ENGELLERİNİ AZALTMA ÇABALARI

Korumacılık, ticaret engellerinin düşman ülkelerin ekonomilerini mahvetmek için bir silah hâline geldiği Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak hız kazandı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olan gerginliklere katkıda bulunarak iki savaş arasındaki yıllar boyunca devam etti. Ancak kısa bir süre sonra, özellikle Batılı ülkeler ticaret engellerinin yol açtığı zararın ve bunların azaltılmasının getireceği faydaların farkına vardı. Korumacılığı

sınırlandırmanın ve daha kolay, daha serbest ticareti teşvik etmenin yollarını tartışmak için uluslararası bir forum kurdular: “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması”.

Çok az önerme profesyonel ekonomistler arasında açık dünya ticaretinin ekonomik büyümeyi arttırdığı ve yaşam standartlarını yükselttiği kadar fikir birliğine sahiptir.

Gregory Mankiw (2006)

Görüşmelere daha fazla ülke katıldıkça ve yeni ticaret konuları gündeme geldikçe (örneğin dijital ve telekomünikasyon hizmetleri dâhil olmak üzere hizmet ticareti, her ülkenin mesleki standartlarının uluslararası alanda kabul edilip edilmeyeceği konusu, fikri mülkiyetin korunması), Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) görüşmeleri resmî bir uluslararası organ olan Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) dönüştü. Yıllar içinde GATT ve DTÖ, ithalat üzerindeki ortalama gümrük vergilerini büyük ölçüde düşürmüştür. Kuşkusuz, AB’nin tarım ürünlerine uyguladığına benzer yüksek gümrük vergileri devam etmektedir ve Trump başkanlığı döneminde Çin ve ABD arasında olduğu gibi ticaret savaşları hâlâ yaşanmaktadır. Ancak bugün korumacılığın var olduğu yerlerde bu çoğunlukla daha az belirgin araçlarla yürütülmektedir ve bu nedenle başa çıkılması daha zordur.

ULUS-ÖTESİ ŞİRKETLER

Genişleyen ticaretin bir özelliği de ulus-ötesi şirketlerin (UÖŞ) büyümesi olmuştur. Bunun nedeni, tedarik veya ‘değer’ zincirlerinin gerçek anlamda küresel hâle gelmiş olmasıdır.

Örneğin iPhone'un montajı Tayvan'da yapılmaktadır. Ancak piller, Hindistan ve Brezilya da dâhil olmak üzere 80 ülkede üretim yapan Güney Koreli bir firma tarafından tedarik edilmektedir. Ses çipleri İngiltere, Çin ve Singapur dâhil olmak üzere 8 farklı ülkeden gelmektedir. Ekranlar ise 24 ülkede 107 lokasyonu bulunan bir ABD firması tarafından üretilmekte. Hareketi algılayan aygıtlar Almanya, Çin, Japonya ve diğer bazı ülkelere gelmektedir. Jiroskoplar İsviçre menşelidir. Kameralar Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan ve diğer birçok ülkede fabrikaları bulunan ABD ve Japon şirketlerinden geliyor. Pusulalar Fransa, ABD, İngiltere ve başka ülkelerde fabrikaları bulunan bir Japon firması tarafından üretiliyor. 27 başka parça da aynı derecede şaşırtıcı bir grup ülkeden gelmektedir (Krueger, 2020: Bölüm 19).

Bu gibi küresel ağları yönetmek, birçok farklı ülkede her büyüklükte ortak ve taşeronla çalışan küresel erişime sahip işletmeler gerektirir. Bazı eleştirmenler bu tür şirketlerin sahip olduğu ekonomik güç ve herhangi bir hükümet tarafından etkin bir şekilde kontrol edilip edilemeyecekleri konusunda endişe duymaktadır. Ancak ulusötesi operasyonlar her zaman var olmuştur ve birçoğu sadece gevşek uluslararası işbirlikleridir ve genellikle sanıldığından daha güçsüzdür.

AHLÂKÎ BİR MAL OLARAK TİCARET

Pek çok insan ticarete ve ticaretin yoksul ülkeler ve halklar üzerindeki etkilerine şüpheyle yaklaşmakta, hatta bazıları ticareti ahlaki bir kötülük olarak görüp kınamaktadır. Ancak ticaret, en yoksul kesimler başta olmak üzere insanlığın refahına büyük katkı sağlamıştır. Ticaret 1990'larda büyük ölçüde genişlemeye başladığından beri (Hindistan,

Doğu Avrupa, Latin Amerika, Afrika, Doğu ve Güney Doğu Asya'daki reformlar bu bölgeleri dünya ticaret ağlarına daha derinden dâhil ettiğinde), yaklaşık bir milyar insan “günde 2 dolardan az kazanmak” anlamındaki yoksulluktan kurtuldu.

Ticaret ekonomik olmayan faydalar da sağlar. Uluslararası güven, işbirliği ve anlayışı teşvik ettiğine dair iyi kanıtlar vardır. Siyasi özgürlük, hukukun üstünlüğü, dürüstlük, ifade özgürlüğü ve diğer liberal değerlerle ilişkilidir. Hatta milliyetçiliği ve etnik çatışmaları yatıştırır ve barış, adalet ve eşitliği destekler. Sonuçta, ticaretin faydalarından yararlanmak isteyen insanlar işbirliği yapmayı öğrenmelidir.

Ve şimdiye kadar hayal bile edilemeyecek bir ölçekte işbirliği yapıyoruz. Yediğimiz yemekler bile bu küreselleşmiş dünyadaki pek çok ülkenin tarzlarını ve malzemelerini yansıtıyor. Sinema, sanat ve kültürün diğer unsurları uluslararası hâle geldi. Diğer ülkelerin çeşitliliğini ve yaşam tarzlarını daha fazla anlıyoruz. Şirketler ulus ötesi hâle geldi ve yetenekli gurbetçi işçiler dünyanın dört bir yanına seyahat edip, başka ülkelere yerleşiyor.

TİCARETİN GELECEĞİ

Ticaret genişledikçe yeni sorunlar da ortaya çıktı. Bunlardan biri, güvenlik konusuna giderek daha fazla odaklanılmasıdır: örneğin ABD ve İngiltere, mobil sağlayıcıların Huawei 5G ekipmanlarını ithal etmelerini, ağlarını gözetlemek için kullanılabileceği korkusuyla yasaklamıştır. Bir diğeri ise, Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü'nün (OECD) dünya ticaretinin yüzde 3'ünden fazlasını oluşturduğunu tahmin ettiği (OECD, 2019) giysi ve ayakkabılar, elektronik eşyalar, parfümler, oyuncaklar ve ilaçlar da

dâhil olmak üzere sahte ve korsan malların yayılmasıdır. Ticaretin giderek artan bir kısmı artık bankacılık, muhasebe, hukuk hizmetleri, sağlık ve eğitim, dijital hizmetler ve telekomünikasyon gibi hizmetlerden oluşmakta ve kendi sorunlarının yanı sıra ilgili profesyonellerin (avukatlar ve muhasebeciler gibi) niteliklerinin uluslararası alanda kabul edilip edilmemesi gibi genel sorunları da gündeme getirmektedir. Bir diğer endişe konusu da çevre olup, ülkeler yüksek karbon ayak izine sahip mallara direnmekte ya da bazı gübre ve pestisitlerin ithalatını yasaklamaktadır. Ve daha genel olarak, 'yükselen' ekonomilerin (Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Fas, Filipinler, Güney Afrika ve Türkiye gibi) büyümesi, dünya genelinde bölgeler arasındaki geleneksel ekonomik dengeleri sallamaktadır.

Ne yazık ki, ticaretle ilgili politikaların çoğu ekonomik mantıkla değil, iç ve uluslararası siyaset tarafından yönlendirilmektedir. Bu nedenle ticaretin iyi işlemesi için uluslararası bir çerçeveye ve küresel bir hukuk kaidesine ihtiyaç vardır. Ülkeler üzerindeki kendi sanayilerini koruma ve diğerlerine karşı engelleri artırma yönündeki baskılar göz önüne alındığında bu kolay bir iş değildir. Ancak ticaretin gelecekte bizi nereye götüreceğini bilmemize imkân yok: en iyi politikamız değişime direnmek değil, etkilenenlerin değişime uyum sağlamasına yardımcı olmaktır.

KISIM I

TİCARETİN YÜKSELİŞİ

2

TİCARETİN KÖKENLERİ

TAŞ DEVRİ TİCARETİ

Ticaret insanlık kadar yaygın ve muhtemelen bir o kadar da eskidir. Sert bir volkanik cam olan obsidiyenden yapılmış Taş Devri bıçak ve aletlerinin 20.000 yıl kadar önce Yeni Gine adalarına (Summerhayes, 2009) ve 17.000 yıl kadar önce Akdeniz'e taşındığını biliyoruz (Atakuman vd., 2020). Yaklaşık 8.000 yıl önce, Britanya'da tarımın başlamasından yüzyıllar önce Türk buğdayı İngiltere'ye ihraç ediliyordu (Schiermeier, 2015). Arabistan, İran ve Mısır arasında mal alışverişi yapıldığına dair kanıtlar da mevcuttur. Yaklaşık 6.000 yıl önce, İngiliz taş baltaları Fransa'ya ihraç edilirken, İtalyan cıvalı yeşim taşları İngiltere'ye gidiyordu.

Daha sonra, Bronz Çağı'nda, 3.500 yıl önce çıkarılan İngiliz bakır Fransa, Hollanda, Danimarka ve Kuzey Almanya'ya gidiyordu (Williams, 2019). Kehribar, "Kehribar Yolu" boyunca Kuzey Avrupa'dan İtalya, Yunanistan ve Mısır'a taşınıyordu. Güney Doğu Asyalı adalılar Hindistan ve Sri Lanka'ya eserler (örneğin payanda-

lar), ürünler (örneğin hindistancevizi, muz, sandal ağacı) ve baharatlar (örneğin tarçın) götürüyorlardı (Findlay ve O'Rourke, 2007), Hindistan'dan pamuk, Filipinler'den şeker kamışı, Endonezya'dan baharat, Malezya'dan kalay ve Çin'den çay ticareti yapıyorlardı.

Bu kadar yaygın mal hareketlerinin başka açıklamaları da olabilir, ancak ticaret en olası olanı gibi görünüyor. Özellikle de bu mallardan bazılarının - örneğin obsidyen aletler, yeşim taşından baltalar ve egzotik baharatlar - birçok insan için ne kadar değerli olduğu düşünüldüğünde bu durum daha da geçerli hâle gelmektedir.

TARİHİ KAYITLAR VE SUÇLAMALAR

Antik dünyada ticarî ilişkilerin ne kadar güçlü olduğunu Mısır'daki Deir el-Medine'de bulunan 4.500 yıllık kayıtlardan görebiliriz (McDowell, 1999). Bu kayıtlar piramitlerde çalışan işçilerin kendi para-trampa ticaret sistemlerine sahip olduklarını göstermektedir. Mallar sabit miktarda tahıl, gümüş ya da bakır, yani deben ile fiyatlandırılıyordu. Böylece, 15 bakır deben olarak fiyatlandırılan bir küp taze yağ, her biri 5 deben olan üç tunik ya da her biri 3 deben olan beş sepetle takas edilebiliyordu. Tahıl, gümüş ya da bakırın fiziksel miktarlarının işlemlerde kullanılması nadirdi: deben esas olarak hesap birimi olarak hizmet ediyordu. Ancak bu, Mısırlı işçilerin takas sistemlerinin doğasında var olan sorunun üstesinden gelmelerini sağladı. Bu sorun bir tarafın diğer tarafın istediği takası gerçekleştirecek bir şeyinin olmamasıydı (saç kesimi ihtiyacı olan fırıncıları arayan aç berberleri düşünün). Bunun yerine, taraflardan biri malları tedarik ediyor ve diğerinin ne kadar borcu olduğunu gösteren bir hesap defteri tutuyordu.

Hizmetler de alınıp satılıyordu: örneğin, eşeklerin kira-

lanması için oldukça gelişmiş düzenlemeler vardı (minibüs kiralamanın eski karşılığı). Ve bugün olduğu gibi, şikâyetler de vardı: Kızgın bir işçi, “Bana bir eşek getirdi, ama ben onu iade ettim; bana başka bir eşek getirdi, ama o da iyi değil... Bana iyi bir eşek getirsin, yoksa paramı alırım” diye yazmıştır. Antik dünyadan bilinen tek şikâyet de bu değildir: Babil’de yaklaşık 3.750 yıl önce bir müşteri Ea-naşır adlı bir tüccara yazdığı mektupta kalitesiz bakırdan ve işi yürüten hizmetçinin kaba muamelesinden şikâyet etmiştir. Basra Körfezi’nden Mezopotamya’ya (günümüz Irak’ı) bakır ithal eden Ea-naşır, kendisine ulaşan diğer pek çok şikâyetle birlikte bu şikâyeti de evine göndermiştir.

HEDİYE DEĞİŞİMİ VE PARA DEVRİMİ

Antik dünyadaki ticaretin çoğu “hediye takası” şeklindeydi: İnsanlar malları para karşılığında değil, başka mallar karşılığında takas ediyordu (Selkirk, 2020). Gerçekten de 4.000 yıl önce Minos Girit’inde üretilen büyük miktarlardaki özenle işlenmiş metaller ve mücevherler gibi bazı mallar, özellikle ticaret için üretilmiş gibi görünmektedir.

Ancak yaklaşık 2.500 yıl önce paranın icadı ticarete devrim yaratarak hediye ya da takas ticaretini pazar ekonomisine dönüştürdü. Çok daha verimli olan bu yenilik sadece zenginliği ve lüksü değil (Hindistan ve Çin’den ithal edilen baharatlar ve sanat, mimari ve kültürdeki büyük adımlar gibi), aynı zamanda bağımsızlığı da artırdı çünkü para kullanarak neredeyse herkes kendi kişisel çıkarları doğrultusunda ticaret yapabiliyordu. Bu da nihayetinde demokrasiyi doğurdu (Selkirk, 2020).

Birdenbire Akdeniz ekonomileri yükselişe geçti. Tahıl ve şarap satışıyla zenginleşen Roma, Avrupa ve Kuzey Afrika’nın büyük bölümünde askeri ve ticarî bir imparator-

luk kurdu. İtalya'dan gündelik eşyalar ve Fransa'dan cilalı kırmızı Samian malları, Roma İmparatorluğu'nun en kuzey ucu olan İngiltere'nin kuzeyindeki Hadrian Duvarı'na kadar ihraç ediliyordu. Daha da etkileyici olanı, Akdeniz'den gelen malların Suriye'deki Antakya'ya, Mezopotamya'ya, doğuya doğru Zagros Dağları üzerinden Ecbatana'ya (modern İran) ve Merv'e (Türkmenistan), oradan da Afganistan, Moğolistan ve Çin'e gönderilmesini sağlayan İpek Yolu'nun açılmasıydı. Ve tabii ki Asya ürünleri ters yönde akıyordu. Çin, Java, Sumatra, Vietnam, Güney Asya ve Kızıldeniz'e kadar hem deniz hem de kara yoluyla ticaret yapmaya başladı. Aracı olmak için iyi bir konumda bulunan Hindistan ve Sri Lanka, Çin mallarını Roma'ya satıyor ve buhur gibi lüks ürünleri Çin'e geri gönderiyordu. Ve böylece devam etti.

ORTAÇAĞ TİCARET YOLLARI

Bu birkaç örnek, tarih öncesi ve antik çağlarda ticaretin ne kadar şaşırtıcı derecede kapsamlı olduğunu göstermektedir. Ticaret daha sonra daha da kapsamlı hâle gelecektir. Örneğin 1000 yılına gelindiğinde İslam dünyasının (özellikle Kuzey Afrika, Basra Körfezi, Mezopotamya ve İran) dünyanın bilinen her bölgesiyle bağlantısı vardı. Simsarları Çin kadar uzak yerlere yerleşmişti. Tüccarları tuz ve tekstil ürünlerini Batı Afrika altınıyla takas ediyor, Hindistan ve Güney Doğu Asya ile kara ve deniz yoluyla ticaret yapıyordu. Biber, baharat, tekstil ürünleri ve Avrupa'ya gümüş, Hindistan'a at ve daha doğuya altın ve baharat. Doğu Avrupa Çin'e köle, kürk ve gümüş gönderirken, Orta Asya'daki tüccarlardan Çin kâğıdı ve Güney Doğu Asya'dan parfüm alıyordu; bunlar da Doğu Asya'ya sandal ağacı, Güney Asya'ya pirinç ve değerli taşlar satıyordu. Bu arada

Doğu Asya Akdeniz'e porselen, Orta Asya'ya çay ve Güney Doğu Asya'ya bakır sattı; bu sonsuz bir uluslararası ticaret ağının varlığını gösteriyordu (Findlay ve O'Rourke 2007).

Batı Avrupa'nın parayı erken benimsemesi, aslen İtalya'nın kuzeydoğu kıyısında bir bataklık olan 13. Yüzyıl Venedik'inin Batı Avrupa, İslam dünyası ve Çin arasındaki ticareti kolaylaştırarak zenginleşmesini sağladı. Venedikli tüccar ve kâşif Marco Polo, 1271 ile 1295 yılları arasında İpek Yolu boyunca Asya'yı dolaştı ve karşılaştığı egzotik kültürler hakkında yazdıklarıyla ünlendi. Venedik baharat ticaretini tekeline almış, İtalya'nın kuzeybatı kıyısındaki Cenova ise İspanya, Portekiz ve Fransa'ya olan yakınlığını kullanmıştır.

YENİ FİKİRLER VE YENİ DÜNYALAR

Ticaret ile fikirler ve teknolojiler de transfer edilmeye başladı. Arap sayı sistemi, daha hantal olan Roma versiyonunun yerini aldı. Ticaret yazıya ve kayıt tutmaya dayalı hâle geldi ve okuryazarlığın yayılmasına katkıda bulundu. Ticaretin gerektirdiği bazı ihtiyaçlar, özellikle kadın okuryazarlığını geliştirdi, çünkü tüccarlar denizdeyken, işlerini yürütmek için okuryazar aile üyelerine ihtiyaç duyuyorlardı. Okuryazarlık, daha fazla bağımsızlığı, kabul edilmiş fikirlerin sorgulanmasını ve Avrupa Rönesans'ının temel parçaları hâline gelecek olan bilim ve sanatın ilerlemesini beraberinde getirdi.

Her toplumun ve her medeniyetin diğer toplumların ve diğer medeniyetlerin kültürlerinden büyük ölçüde ödünç aldığı bir dünyada, herkes en başa dönüp ateşi ve tekerleği keşfetmek zorunda değildir. Çinliler kâğıdı ve matbaayı icat ettikten sonra Avrupalılar parşömenleri elle kopyalamaya devam etmek zorunda kalma-

mıdır. Malezya, Brezilya'dan aldığı tohumları ektikten sonra dünyanın önde gelen kauçuk üreticisi ülkesi hâline gelebilir.

Thomas Sowell (2002)

Avrupa'nın ticarî ilişkileri, 1492'de Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfederek Yeni Dünya'ya açılması ve altı yıl sonra Vasco de Gama'nın Ümit Burnu çevresinden Hindistan'a giden deniz yolunu keşfederek Güneydoğu ve Doğu Asya ile doğrudan ticareti mümkün kılması ve baharatlar üzerindeki Venedik-İslam baskısını kırmasıyla (biberin fiyatı beşte dört oranında düştü) yeniden genişleyecekti.

Adam Smith (1776) daha sonra bu keşifleri uzak halkların "birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermelerini, birbirlerinin zevklerini arttırmalarını ve birbirlerini sanayiye teşvik etmelerini" sağlayacak "insanlık tarihinde kaydedilen en önemli iki olay" olarak tanımlayacaktı. Ancak yeni deniz yollarının aynı zamanda güçlü Avrupa uluslarının diğer toprakları ve halkları sömürme fırsatlarını artırması da onu aynı derecede dehşete düşürmüştü.

3

ULUSLARARASI TİCARETİN YÜKSELİŞİ

MERKANTİLİST DÖNEM

Adam Smith'in yazdığı dönemde dünya ticaretine hâkim görüş merkantilizmdi. Bu görüşe göre bir ülkenin zenginliği, bugün kullandığımız Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) olarak adlandırılan üretken çıktılarıyla değil, başta altın ve gümüş olmak üzere biriktirebildiği doğal kaynakların hacmiyle ölçülüyordu. Bu nedenle yurt dışından yapılan ithalat kötü olarak görülüyordu çünkü ithalatın karşılanması için altın ve gümüşten vazgeçilmesi gerekiyordu. İhracat ise iyi olarak görülüyordu çünkü ihracat bu değerli metalleri geri getiriyordu. Ticaret "sıfır toplam" bir işlem olarak görülüyordu. Dünyanın zenginliğinin sabit olduğu düşünüldüğünden, ticaretten sadece satıcılar faydalanabilirdi, alıcılar asla faydalanamazdı. Bir ulus ancak diğerlerini fakirleştirerek zenginleşebilirdi (Butler, 2007). Bu düşünceden hareketle, ithalat vergileri, ihracatçılara sübvansiyon verilmesi ve yerli sanayileri koruma önlemleri gibi geniş bir kontrol yapısı inşa edildi.

16. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'a kadar merkantilist görüş, Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz ve Hollanda gibi denizci ulusları, altın ve gümüş karşılığında mal satabilmek için imparatorluklar kurmaya, mümkün olduğunca çok toprak elde etmeye ve sömürgecilğe itti.

Böylece İspanya, Orta ve Güney Amerika'nın büyük bölümünü sömürgeleştirerek Peru'daki İnka uygarlığını, Orta Amerika'daki Mayaları ve Meksika'daki Aztekleri, toprak, altın ve gümüş için yağmaladı; Portekiz Brezilya, Sahra altı Afrika, Hindistan, Çin ve Japonya'da sömürgeler kurdu; İngiltere ve Fransa Kuzey Amerika'yı ve dünyanın diğer birçok bölgesini işgal etti; Hollanda Güney Afrika ve Endonezya'yı sömürgeleştirdi.

Bu rakip imparatorluklar uzak yerleri sömürmek ve buralara giden ticaret yollarını korumak için birbirleriyle yarışırken sert rekabetler ve çatışmalar yaşandı. Çeşitli kazanımlarıyla zenginleşen bu imparatorluklar Avrupa'ya her türden mal getirdi; bazıları zaten mevcuttu ama az bulunuyordu ve pahalıydı, bazıları yeni ve egzotikti, bazıları ise çay, kahve, şeker, rom, baharat, tütün, patates, pirinç, pamuk, patiska, ipek, kürk, porselen, kereste ve demir gibi sıradan şeylerdi (Hartley, 2008).

Ancak denizcilikteki genişleme, uzak diyarlardaki istekli katılımcılar arasında karşılıklı fayda sağlayan ticareti artırırken, Avrupa'nın emperyalist ve sömürgeci güçlerinin dünyanın dört bir yanındaki kaynakları ve insanları sömürme kabiliyetini de genişletti. "Serbest ticaret" yerine malların çoğunun ticareti aslında bir silahın namlusunda gerçekleşti. Böylece, Britanya'nın Doğu Hindistan Şirketi, sözde bir ticaret şirketi olmasına rağmen, rakip tüccarlarla savaşmak için askeri güç kullanma konusunda kraliyet yetkisine sahip oldu. Şirket 1757'de Babür eyaleti Bengal'in

tamamını ele geçirdi -bu, birçok zorla ilhakın ilkiydi- ve vergi ve gümrük vergileri toplayarak bunları Hint mallarını satın almak ve İngiltere'ye ihraç etmek için kullandı. Gerçek serbest ticaretin ve bunun faydalarının en güçlü savunucusu olan Adam Smith, Avrupa imparatorluklarını bu tür bir sömürüden ve üstün güçlerini "bu uzak ülkelerde her türlü adaletsizliği cezasız bırakmak" için kullanmaktan dolayı şiddetle kınamıştır (Smith, 1776).

Emperyalizmi teşvik eden serbest ticaret değil merkantilizmdi, bu da sömürgeciliği teşvik etti. Sömürgecilik ise serbest ticaretin bir başka sapkınlığını, yani köleliği teşvik etti. Böylece, Portekiz'in Batı Afrika'daki topraklarındaki Afrikalılar Avrupa'da hizmetçi olarak ve Portekiz'in elindeki Madeira ve Cape Verde'deki şeker plantasyonlarında köle olarak satıldı. İngiliz köle tacirleri, Karayipler'deki sömürge plantasyonlarında çalıştırmak üzere taşıdıkları köleler karşılığında Afrika'ya üretim malları götürerek ve ardından elde edilen şeker ve tütün mahsulünü İngiltere'ye geri götürerek "üçlü ticaret" yaptılar. Smith, Avrupalı "kahraman ulusların" bu "sefil" boyunduruğunun "vahşiliğini ve alçaklığını" da kınadı (Smith, 1759, 1763, 1776). Birçok çağdaşı ve bugün bizim için olduğu gibi onun için de bu sadece ahlâkî açıdan aşağılık bir durum değildi, aynı zamanda tüm meşrû serbest ticaret fikrinin saptırılmasıydı.

SERBEST TİCARETE YÖNELİK BOCALAYAN ADIMLAR

Adam Smith, merkantilizme karşı yazdığı Ulusların Zenginliği adlı eserinde, insanlara zorla yaptırılan ticaretin değil, meşrû ticaretin gerçekten serbest bırakılmasının en iyisi olduğunu savundu (Smith, 1776). Merkantilist kontrollerin kapsamlı yapısı (ve bunun doğurduğu emperyalizm ve sömürgeciliğin kötülükleri) büyük bir hataydı.

Smith'e göre eğer bir mübadele gerçekten gönüllülük esasına dayanıyorsa, her iki tarafın da yararına olur, çünkü iki taraf da kaybedeceklerini düşündükleri bir pazarlığa isteyerek girmezler. Satıcılar nakit elde ederek anlaşmadan kâr elde eder, ancak alıcılar da istedikleri malları elde ederek kâr ederler. İhracatımız başkaları için ne kadar değerliyse ithalatımız da bizim için o kadar değerlidir. Ticaret yapmayı kabul ettiğimizde, her birimiz diğerine değer sunarız. Zenginlik sabit değildir, ticaretle değişir. Kendimizi zenginleştirmek için müşterilerimizi fakirleştirmek zorunda değiliz. Aksine ülkeler arasında mümkün olduğunca az kısıtlamayla mal ve hizmetlerin ticaretine izin verilme politikası olan serbest ticareti benimseyerek her birimiz daha da zenginleşebiliriz.

Smith'in kitabının 1776'da yayınlanmasından sadece birkaç ay sonra, Britanya'nın Kuzey Amerikalı sömürgecileriyle olan ilişkisi açık bir çatışmaya dönüştü. Merkantilist ilkelere sadık kalan Britanya, kolonilerle olan tüm ticareti kendisine ayırma ve onları başkalarıyla ticaret yapmaya zorlama eğilimindeydi. Kolonicilere yeni vergiler dayatma girişimi bardağı taşıran son damla oldu: Koloniciler silahlandı ve bağımsız birer ülke hâline geldi.

Ancak merkantilist düşünceler yeni ülkede bile devam etti. Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni Anayasası altında kabul edilen ilk büyük yasa 1789 Tarife Yasası'ydı. Geliri artırmak ve ABD imalatını daha ucuz Avrupa ithalatına karşı korumak için tasarlanan bu yasa, çelik, gemi ve tekstil dâhil olmak üzere ithal mallara yüzde 50'ye varan vergiler getiriyordu. Thomas Jefferson, Amerikan pirinç, tütün ve pamuk ihracatına karşı misilleme yapılmasından korkarak bu tür yüksek gümrük vergilerine karşı çıktı; ancak Başkan olarak, İngiltere'nin Napolyon'a karşı savaşların-

dan kaynaklanan ticaret kesintileriyle karşı karşıya kalan Jefferson, 1807’de ihracata ambargo getirdi ve ardından İngiltere’ye karşı katı bir ticaret yapmama politikası izledi. Bu politika her iki taraf için de maliyetli ve zarar verici oldu ve 1812 Savaşı ile sonuçlandı.

MISIR YASALARINA VEDA

İngiltere de merkantilist korumaları sürdürdü. Sonunda barışın sağlanmasıyla birlikte, dünya tahıl fiyatları (buğday, yulaf ve arpa dâhil) önemli ölçüde düştü. İngiltere kendi üreticilerini korumak için, daha ucuz tahıl ithalatını engellemek üzere tasarlanmış kısıtlamalar olan Mısır Yasasını yürürlüğe koydu. Ancak bu durum Parlamento’da baskın bir güç olan toprak sahiplerine fayda sağlarken, sıradan işçiler için temel gıda fiyatlarını yükseltti. 1816’da kötü hasat nedeniyle yaşanan kıtlık ciddi ayaklanmalara yol açtı.

Kısıtlamalara karşı çıkanlar Mısır Yasası Karşıtı Birlik’i kurdular. İmalatçı Richard Cobden ve önde gelen serbest ticaret savunucusu John Bright (her ikisi de daha sonra Parlamento üyesi olmuştur) liderliğindeki Birlik, kısıtlamaların kaldırılmasının toprak ağalarının haksız kazançlarını sona erdireceğini, kırsal yoksulluğu ortadan kaldıracığını, işçilere daha düzenli istihdam sağlayacağını ve ticareti teşvik edeceğini, bunun da ülkeler arasında barışı destekleyeceğini savunmuştur (Butler 2019).

Serbest ticaret ilkesinde, ahlâki dünya üzerinde, tek bir dünyada yerçekimi ilkesi gibi etki edecek, insanları bir araya getirecek, ırk, inanç ve dil karşıtlığını bir kenara itecek ve bizi ebedi barış bağlarıyla birleştirecek bir ilke görüyorum.

Richard Cobden (1846)

Ancak Mısır Yasası'nın yürürlükten kaldırılması için daha fazla ürün kıtlığı yaşanması gerekecekti. 1845 yılında İrlanda'da patateslerdeki hastalık büyük gıda kıtlığına ve açlığa neden olmaya başladı. Muhafazakâr Parti geleceksel olarak toprak sahiplerini desteklemesine rağmen, Başbakan Sir Robert Peel kısıtlamaları yürürlükten kaldırmak için harekete geçti. Muhafazakâr dostu Wellington Dükü, Lordlar Kamarasını -serbest ticarete bağlılıktan ziyade ayaklanma tehdidini bertaraf etmek için olsa gerek- kabul etmeye ikna etti.

DAHA AÇIK TİCARET DÖNEMİ

1846 yılında Mısır Yasası'nın yürürlükten kaldırılması tahıl fiyatlarının hızla düşmesine yol açtı. Yeni demiryolları ve buharlı gemilerin Britanya'ya uçsuz bucaksız Amerikan çayırlarından bol miktarda tahıl getirdiği 1900 yılına gelindiğinde, tahıl fiyatları daha önceki seviyelerin onda biri kadardı (O'Rourke, 1999). İthal gıda, Britanya'nın tarım arazilerininin daha az değerli hâle gelmesi ve fiyatlarının yaklaşık yüzde 40 düşmesi anlamına geliyordu (O'Rourke, 1997). Birkaç zengin toprak sahibi kaybetti, ancak daha az varlıklı birçok İngiliz tüketici kazandı.

İmalat da ticaretten nemalandı. Buharlı taşımacılığın yanı sıra telgraf (ve daha sonra telefon) Avrupalı imalatçıları kolonilerindeki ve eski sömürgelerindeki tedarikçilere ve müşterilere yakınlaştırdı. Meyve, sebze ve diğer ürünler artık uzak mesafelerden hızlı bir şekilde alınıp satılabiliyordu. Ticaret limanları Amerika, Afrika ve Asya'da genişledi, yeni tüccar sınıfı büyüdü ve on milyonlarca insan servetlerini geliştirmekte olan sömürge pazarlarında artırmak için göç etti (Poon ve Rigby, 2017).

Ticaretin merkezi Avrupa olarak kaldı. Avrupa üreti-

min başını çekiyordu ve burada ihtiyaçları karşılanması gereken milyonlarca tüketici vardı. Ancak ticaretin odağı Batı'ya doğru kaydı. Örneğin İngiltere, su ve buhar gücünü kullanarak dünyanın her yerine ihraç edilmek üzere ucuz kumaşlar ve mamul giysiler üretmek için Amerikan pamuğu (geleneksel yünden çok daha güçlü bir elyaf) ithal etti.

Bu sadece sanayi için değil, dünyanın dört bir yanındaki ülkelerde çalışan insanların hayatları için de -kısmen Amerika'daki plantasyonlarda köleleştirilen diğer işçilerin zorla çalıştırılması üzerine inşa edilmiş olsa da- bir devrimdi.

SERBEST TİCARET POLİTİKALARININ DÜŞÜŞÜ

Ancak 1914'te Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, neredeyse bir asırlık nispeten serbest ticaretin sonu oldu. Savaş yeni bir tür merkantilizm getirdi. Savaşın amacı ihracatı artırıp ithalatı kısıtlayarak değerli metaller kazanmak değil, savaş için gerekli hammadde ve fabrikaları toplamak ve düşmanların aynı şeyi yapmasını engellemektir. Bu düşünceye göre ülkeler ihracatlarını kısıtlayıp ithalatlarını artırırken, diğerlerinin düşman ülkelere ihracatını engelledi. Bu amaçla mayınlar, denizaltılar, hatta havadan bombalama gibi yeni teknolojiler uygulandı ve düşmanlara mal ihraç eden firmaların kara listeye alındı (Findlay ve O'Rourke, 2007).

Savaş 1918'de sona erdikten sonra bile merkantilist zihniyet devam etti. Muzaffer güçler, mağlup düşmanlarının sınırsız ticaret yoluyla zenginleşmesini ve muhtemelen yeniden savaşmak için kullanılabilecek malzemeler biriktirmesini istemediler. Ayrıca kendi işlerini ve sanayilerini de korumak istiyorlardı. Ve merkezi savaş zamanı kontrol sistemleri, müdahâleye devam etmelerini kolaylaştırdı.

Ancak ekonomik maliyetler yüksekti. 1913'te dünya üretiminin yüzde 13'üne ulaşarak istikrarlı bir şekilde büyüyen uluslararası ticaret, 1921'de yüzde 10'a ve 1935'te yüzde 5'e düştü. Bu oran 1840'lardakinden daha fazla değildir. Gerçekten de ticaretin 1913'teki üretim payına tekrar ulaşması 1970'lerin ortalarını bulacaktır.

Amerika'da kötüleşen ekonomik koşullar sadece daha fazla kısıtlamaya yol açtı. 1928 başkanlık seçimlerinde Herbert Hoover tarım işçilerini korumaya yönelik tedbirler vaat etti ve 1929'da borsanın çöküşüyle ticaret engellerine yönelik çağrılar daha da yüksek sesle dile getirildi. 1928'de 20.000'den fazla ithal ürüne vergi getirecek olan Smoot-Hawley Gümrük Yasası Kongre'ye sunuldu. Yasa 1930'da kabul edildiğinde, Kanada'nın başını çektiği Amerika'nın ticaret ortakları kendi ithalat kontrolleriyle misilleme yaparak (Büyük Buhran'a dönüşecek olan) ekonomik yavaşlamayı daha da derinleştirdiler.

1933 yılına gelindiğinde, Amerikan üretim ve gelirleri neredeyse yarı yarıya azalmıştı. Bu etkiler küresel olarak da hissedildi, özellikle de militarist bir milliyetçiliği beslediği Avrupa'da. Avrupa ulusları kendilerini İkinci Dünya Savaşı'na hazırlarken, serbest ticaret fikri geçmişte kalmış gibi görünüyordu. Geri dönecekti ama uzun bir süre için ve ortak bir uluslararası çaba olmadan değil.

KISIM II

TİCARET İLKELERİ

4

TİCARET TEORİSİ

TAKAS VE DEĞER

Adam Smith'in gönüllü mübadelenin sadece ödeme alan tarafa değil, her iki tarafa da fayda sağladığını açıklaması merkantilizm için yıkıcı oldu. Yine de o zamanlar bu açıklama şaşkırtıcı görünüyordu: sonuçta iki taraf da aynı malı, aynı fiyattan değiş tokuş ediyor. O hâlde nasıl olur da biri malı elde ederek fayda sağlamayı beklerken, diğeri ondan vazgeçerek fayda sağlamayı bekleyebilir? Bu, birinin ya da diğेरinin malın değeri konusunda yanılıyor olması ve bu nedenle takastan gerçekten zarar etmesi gerektiği anlamına gelmiyor mu?

Cevap hayır, çünkü Smith'in de fark ettiği gibi, değeri malların kendisinde değil, sahiplerinin zihninde mevcuttur. İnsanlar malları değeri için yaparlar. Örneğin bir çocuk, sıkıldığı bir oyuncak, daha eğlenceli bulduğu çok daha ucuz bir oyuncak karşılığında okul arkadaşıyla memnuniyetle takas edebilir. Bu takas ancak diğeri çocuk oyuncak-

lara tam tersi şekilde değer veriyorsa gerçekleşir. İlginçtir ki, takas yoluyla yeni bir şey yaratılmamışı yeni oyuncaklar yapılmamıştır, ancak her iki taraf da fayda sağlamıştır. Değer artmıştır (Butler, 2011).

Aynı durum mal ya da hizmetlerin para karşılığında takas edildiği durumlarda da geçerlidir. Bugün Smith'in soğuk memleketindeki müşteriler, güneşli Kolombiya'daki çiftçiler tarafından yetiştirilen muzları satın alacaklardır çünkü meyveye, karşılığında verdikleri paradan daha fazla değer vermektedirler. Kolombiyalı çiftçiler ise tam tersine, paraya meyveden daha fazla değer veriyor. Çünkü Kolombiya'nın tropikal ikliminde ve uzman çiftçilik bilgileriyle, kendilerinin ve ailelerinin yiyebileceğinden çok daha fazla muz çok ucuza üretebiliyorlar. Daha sonra, üretim fazlasını kolaylıkla muz yetiştiremeyen insanlara satabilir ve elde ettikleri gelirle kendileri için daha değerli bir şey satın alabilirler.

UZMANLAŞMA

Bu nokta bizi Smith'in diğer sezgisine götürür: onun işbölümü dediği uzmanlaşma yoluyla insanların kendi kullarımları için ihtiyaç duyduklarından çok daha fazlasını üretebilirler. Uzmanlaşma, daha sonra ticaretini yapabilecekleri fazlalıklar oluşturmalarını sağlar.

Smith'in ünlü işbölümü örneği bir toplu iğne fabrikasıydı. Çoğumuz, metal bizim için eritilmiş olsa bile, bir günde tek bir düzgün toplu iğne yapmakta zorlanırız. Oysa Smith'in ziyaret ettiği toplu iğne fabrikasındaki on kişi bir günde 48.000 toplu iğne yapabiliyordu çünkü her biri operasyonun farklı bölümlerinde uzmanlaşmış ve bunu yapmak için ihtiyaç duydukları özel aletleri edinmişlerdi (Butler, 2011). Smith'e göre, "biri teli çeker, diğeri düzleştirir, üçüncüsü keser, dördüncüsü doğrultur, beşincisi ise ka-

fayı almak için tepesini taşlar.” Toplamda, yaklaşık on sekiz farklı uzmanlık faaliyeti söz konusudur (Smith, 1776).

Ticaret büyük ölçüde, insanların ihtiyaçlarından fazlasını üretmelerini ve fazlasını daha fazla değer verdikleri şeylerle takas etmelerini sağlayan uzmanlaşma nedeniyle vardır. Ancak mübadelenin mümkün olması, insanların ihtiyaç fazlası üretmekten fayda sağlayabilecekleri bir mekanizma sunarak bu tür bir uzmanlaşmayı da teşvik eder. Basitçe söylemek gerekirse, ucuz, kolay ve iyi üretebildiğiniz şeyleri üretmek ve sonra da ticaretini yapmak için para ödersiniz.

KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜK

Smith’in de belirttiği gibi, bir hane halkının gıda, ayakkabı ya da giysi gibi ihtiyaç duyduğu her şeyi üreterek kendi kendine yeterli olmaya çalışmasının bir anlamı yoktur, zira bu ürünleri üretme konusunda uzmanlaşmış diğer insanlardan daha iyi ve daha ucuza satın alabilirler. Tek tek haneler için doğru olan şey uluslar için de doğrudur (Smith, 1776). Neden sıcak Fransa’da üçte bir maliyetle üretilebilecekken soğuk İskoçya’da üzüm yetiştirmeye ve şarap yapmaya çalışalım ki?

Aynı şekilde, Britanya’da muz yetiştirmek kesinlikle mümkündür, ancak yetiştiricilerin herhangi bir ölçekte muz yetiştirebilmeleri için büyük ve masraflı seralar inşa etmeleri ve enerji tüketen ısıtıcılar kurmaları gerekecektir. Britanya’daki insanlar için muzları kolay, bol ve ucuz bir şekilde yetiştirilebildikleri Kolombiya’dan satın almak çok daha ucuzdur. Muz yetiştirme konusunda Kolombiya, İngiltere’ye göre mutlak bir avantaja sahip. Ancak, daha endüstriyel bir ekonomiye sahip olan Britanya, Kolombiya’ya ihraç ettiği ilaç ve makine yapımında daha iyidir. Her iki ülke de bu alışverişten fayda sağlar.

Eğer yabancı bir ülke bize bir malı bizim üretebileceğimizden daha ucuza temin edebiliyorsa, o malı kendi sanayimizin ürünlerinin bir kısmıyla, bizim avantajlı olduğumuz bir şekilde kullanarak satın almak daha iyidir.

Adam Smith (1776)

Bu fikir bir başka İngiliz ekonomist David Ricardo (1817) tarafından daha da geliştirilmiştir. Ricardo, rekabet avantajı kavramıyla, bir ülkenin diğerlerinden daha iyi olsa bile ticaret yapmasının mantıklı olduğunu açıklamıştır. Bir ülke, ticaret ortaklarına kıyasla neyi daha iyi yaptığına odaklanmalıdır. Örneğin, Kolombiya diğer ülkelerden daha ucuza ve daha iyi makine üretebilse bile, muz üreterek daha fazla para kazanabilir, çünkü bu konuda diğer ülkelerin çoğundan çok daha iyidir. Ve muz yetiştirme konusunda uzmanlaşarak kendini daha da iyi hâle getirebilir: üretiminin ölçeğini ve verimliliğini artırabilir ve daha da iyi ve kaliteli muzlar tedarik etmek için gübre, haşere kontrolü, bitki ıslahı, hasat ve paketleme teknolojileri gibi ihtiyaç duyulan her şeye yatırım yapabilir. Ya da konuyu daha gündelik bir örnekle açıklamak gerekirse: bir doktorun klavye ve telefon becerileri klinik sekreterden daha iyi olabilir; ancak yine de doktorun değerli zamanını muayenehane mektuplarını yazmaya ve telefona cevap vermeye harcamak yerine hastaları teşhis ve tedavi etmeye odaklanması mantıklıdır.

EŞİT OLMAYAN AVANTAJLAR VE TİCARET

Ricardo'nun kendisi, farklı ülkelerin aynı ürünü üretmek için ne kadar emek harcadıkları temelinde uzmanlaşmayı önermiş olsa da toprak ve sermaye gibi diğer faktörler de üretim için önemlidir. Ve yine, bu kaynaklar ülkeler arasında

eşit olarak dağılmamıştır. Örneğin İngiltere, Kolombiya'dan daha fazla sermayeye ve daha fazla vasıflı işgücüne sahiptir; Kolombiya ise çok fazla vasıfsız işgücüne sahiptir ancak meyve yetiştirmek için daha iyi koşullara sahiptir.

Bu gibi düşünceler, 20. Yüzyıl'da İsveçli iki ekonomist olan Eli Heckscher ve Bertil Ohlin'in, uluslararası üretim ve ticaret modellerinin, farklı ülkelerde hangi olguların (belirli şeyleri üretmek için ihtiyaç duyduğunuz çeşitli kaynaklar) bol ve ucuz ya da kıt ve pahalı olduğu temeline tahmin edilebileceğini öne sürmelerine yol açmıştır (Ohlin, 1933).

Orijinal Heckscher-Ohlin modeli sadece ülkelerin farklı olarak emek ve sermaye donanımlarına odaklanmıştır. Ancak daha sonraki ekonomistler bu modeli konum ve iklim gibi diğer ilgili farklılıkları da içerecek şekilde genişlettiler. Örneğin, Kolombiya gibi yemyeşil tropikal bir ülke meyve üretiminde avantajlı olabilirken; İrlanda'nın ılıman, nemli iklimi ve yemyeşil çayırları süt inekleri yetiştirme ve tereyağı ve peynir üretiminde avantaj sağlar. Amerika'nın teknik uzmanlığı ona uçak tasarımı ve yapımında avantaj sağlarken, Çin'in ucuz işgücü bolluğu ona elektronik ekipman montajında avantaj sağlar. Bu şekilde ticaret, farklı ülkelerdeki kaynakların eşitsiz dağılımını telafi eder.

KİM KİMİNLE TİCARET YAPIYOR?

Açıkçası, çok farklı kaynak dağılımlarına sahip ülkelerin -sıcak veya soğuk, vasıflı veya vasıfsız, denize kıyısı olan veya olmayan, verimli veya çorak- birbirleriyle ticaret yapmaktan kazanacakları çok şey vardır. Ancak oldukça benzer ülkeler de ticaret yapmaktadır: örneğin ABD ve Kanada arasında veya Avrupa ülkeleri arasında büyük hacimli tica-

ret vardır; Güney Amerika veya Güney Doğu Asya içinde de ticaret hacmi artmaktadır.

Bu, dünya ticaretinin ve karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanmanın ne kadar gelişmiş olduğunu göstermektedir. Zenginlik, konum ya da doğal kaynaklar açısından benzer görünen ülkeler, belirli bir malı tedarik etme ve diğerleriyle ticaretini yapma konusunda hâlâ bir üstünlük elde edebilirler. Örneğin Sri Lanka Hindistan'dan sadece 35 mil uzakta olmasına rağmen Hindistan'a işlenmiş et, baharat, lastik, izolasyon ve eldiven tedarik etmektedir. Hindistan ise Sri Lanka'ya mineraller, tahıllar, pamuk ve makine tedarik ediyor. Aynı şekilde İngiltere de diğer Avrupa ülkelerinden gıda ithal ederken, onlara hizmet ihraç ediyor. Vietnam, komşusu Kamboçya'ya mineral, kumaş ve plastik ihraç etmekte, Kamboçya da Vietnam'a meyve, sebze, kauçuk ve ağaç ürünleri tedarik etmektedir. Her biri komşuları karşısındaki küçük üstünlüklerinden faydalanıyor ve ticaret onları bu üstünlüklerini korumaya ve geliştirmeye itiyor.

Karşılaştırmalı üstünlük, ticaret farklı ülkeler arasında yapıldığında daha belirgin olabilir. Ancak bu, ülkelerin kendi içlerindeki ticaretin de bir özelliğidir. Örneğin, New York dünyanın geri kalanına finansal hizmetler satar.

ABD'de Orta Batı imalat ve tahıl tedarik ederken, California meyve ve şarap satmaktadır. Ülkeler arasında da kayda değer faaliyetler vardır: Hindistan'daki Haydarabad, California'daki Silikon Vadisi önemli bir bilişim merkezleridir.

YERÇEKİMİNE MEYDAN OKUNUR MU?

Benzer ülkeler arasındaki ticaret, basitçe yakın oldukları gerçeğini yansıtabilir, hatta belki de benzer bir dili, kalkınma aşamasını veya benzer kültürel, yasal veya mali kurum-

ları paylaşıyor olabilirler. Gerçekten de yerçekimi ticaret modeli (*gravity model of trade*), iki ülke arasındaki ticaret hacminin büyük ölçüde yakınlıklarına ve ekonomilerinin büyüklüğüne bağlı olduğunu öne sürmektedir.

Bankacılık, sigortacılık ve danışmanlık gibi modern hizmet temelli ticarete bile bunun doğru olduğuna dair bazı kanıtlar vardır. Küreselleşmiş bir dünyada bunun böyle kalmayacağı açık bir sorudur. Her zamankinden daha ucuz taşımacılık, gümrük prosedürlerinde daha fazla standardizasyon, lojistikte verimliliği artıran bilişim teknolojileri, daha iyi iletişim ve daha pek çok şey sayesinde, uzak ülkelerle ticaret giderek daha kolay hâle gelmektedir.

5

TİCARETİN FAYDALARI

O hâlde ticaret her iki tarafa da fayda sağlar ve aksi takdirde gerçekleşmez. Ekonomistlerin ticaretten elde edilen statik kazançlar olarak adlandırdıkları bariz faydalar, gönüllü mübadeleden kaynaklanan değer artışı, kamu refahının (özellikle de tüketicilerin refahının) artması ve ekonomik büyümenin hızlanmasıdır. Ancak ticaret aynı zamanda dinamik kazançlar olarak bilinen büyüme ve ekonomik kalkınmayı hızlandıran olayları da tetikler. Ayrıca ticaretin ekonomik olmayan faydaları, matematiğe dayalı olmayan kazançları da vardır.

TİCARETTEN ELDE EDİLEN STATİK (SABİT) KAZANÇLAR

Daha Fazla Gelir. Ticaret daha yüksek milli gelir sağlar. Merkantilist ticaret engellerinin kaldırılması, İngiltere'nin 19. Yüzyıl'ın sonlarında yaşadığı ekonomik patlamanın büyük bir parçasıydı (Cain, 1982). Benzer şekilde, savaş sonrası ticareti teşvik etme çabaları 20. Yüzyıl'ın sonlarında Batı ülkelerinin gelirlerini artırmıştır (Terborgh, 2003). Daha yakın zamanda, 1980'ler ve 1990'larda Güney Asya ve Çin/

Güney Doğu Asya'nın küresel ticaret ağlarına girmesi, yaklaşık bir milyar insanı korkunç yoksulluktan kurtaran Asya Mucizesi'ni başlatmıştır (Dünya Bankası, 2016).

Araştırmalar, ticaretteki her yüzde 1'lik büyümenin bir ülkenin vatandaşlarının gelirlerini yaklaşık yüzde 2 artırdığını göstermektedir (Frankel ve Romer, 1999). Ticaret, çok az doğal kaynağa sahip ülkeleri bile zenginleştirmiştir. Örneğin Hong Kong ve Singapur gibi büyük ticaret merkezleri İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda nispeten fakir yerlerdi ancak şimdi en zenginler arasındalar. Buna karşın, Kuzey Kore gibi kendilerini ticarettten soyutlamış bol doğal kaynaklara sahip ülkeler dünya refah tablolarında alt sıralarda yer almaktadır.

Seçim, Kalite, Değer ve Refah. Ancak ticaret, yüksek gelirden daha fazlasını sağlar. Aynı zamanda daha iyi bir yaşam kalitesi de getirir. Açıkçası, zengin ülkeler eğitim, daha iyi sağlık hizmetleri ve daha temiz bir çevre gibi şeyele daha fazla harcama yapabilirler. Ancak bunlar ve yaşam kalitesinin diğer faydaları, yurt dışından gelen yeni fikirler, uygulamalar ve süreçlerle de desteklenmektedir.

Ticaret aynı zamanda tüketicilerin dünyanın dört bir yanından çok çeşitli ürünlere erişimini sağlayarak insanlara sunulan seçenekleri, kalite ve değeri artırmaktadır. Artık insanlar yerel ürünlerle sınırlı değiller. Farklı tekstil, giyim ve ayakkabı türleri, gıda ve mutfak ürünleri, elektronik cihazlar, taşıtlar, ev eşyaları, hatta bankacılık, eğitim ya da tamirat gibi hizmetler de dâhil olmak üzere başka toprakların ve kültürlerin ürünlerinden faydalanabilirler. Üreticiler de kendi verimliliklerini artırmak için dünyanın en iyi üretim ekipmanlarını ithal edebilirler.

Liberal değerler. Ticaretin büyüme ve artan refahla iliş-

kili olması, kesinlikle yardımcı olsa da bunlara neden olduğu anlamına gelmez. Belki de ticareti destekleyen tutumlar -başkalarının haklarına saygı, hoşgörü, barış, hukukun üstünlüğü, serbest ekonomi ve özgür toplum gibi liberal değerler de dâhil olmak üzere- temel itici güçlerdir (Butler 2013). Tarihsel olarak, toplumlar bu değerlerin hâkim olduğu ve bunları koruyan kurumların (temsili demokrasi ve tarafsız adalet sistemi gibi) iyi muhafaza edildiği yerlerde en hızlı şekilde ilerlemiştir.

TİCARETTEN ELDE EDİLEN DİNAMİK (DEĞİŞKEN) KAZANÇLAR

Uzmanlaşma ve Üretkenlik. 4. Bölüm’de de belirtildiği gibi, ticaretin dayandığı uzmanlaşma verimlilikte büyük artışlara yol açabilir. Aynı zamanda kaynakların (arazi, işgücü, malzeme ve sermaye gibi) daha iyi kullanılmasını da teşvik eder çünkü üreticileri aynı girdilerden daha fazla çıktı elde etmeye iter. Örneğin, ölçek ekonomilerini (daha büyük ve daha verimli fabrikalar gibi), kapsam ekonomilerini (süpermarketlerin bakkaliye ürünlerinin yanı sıra giysi ve ev eşyaları da satması gibi) ve yığılma ekonomilerini (Silikon Vadisi’ndeki bilişim firmalarının kümelenmesi gibi) araştırmaya teşvik eder. Buna ek olarak, ticaretin getirdiği daha geniş pazar, bir ülkenin kaynaklarının daha iyi kullanılmasını da teşvik eder. Örneğin, ticaret yapmayan bir ülke geniş ve atıl topraklara sahip olabilir; ticaret sayesinde bunlar yabancı tüketicilere fayda sağlayan ve yerli üreticilere nakit getiren ihraç ürünleri üretmek için geliştirilebilir.

Kaynakların Aktarılması. Uzmanlaşma ve ticaretin bu kadar faydalı olması, insanları düşük değerli sektörlerden karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları daha üretken sek-

törlere kaymaya teşvik eder. Örneğin bir zamanlar Yunan adalarının taşı, güneşten kavrulmuş yamaçlarındaki küçük çiftlik teraslarında çalışan işçiler, şimdi çiftçiliği bu kadar elverişsiz kılan aynı engebeli arazideki manzaranın çektiği turistlere hizmet veren otellerde, restoranlarda ve mağazalarda çalışıyor. Turizm sektöründe daha fazla kazanıyorlar ve yiyeceklerini diğer toplum ve ülkelerdeki daha verimli çiftçilerden satın alıyorlar.

Altyapı ve Yatırım. Malları müşterilerine ulaştırmak için gerekli altyapı ve yatırım (limanlar, havaalanları, yollar, tüneller, köprüler, ağlar, muhasebe sistemleri, finansal araçlar ve hatta yasal düzenlemeler gibi) elbette diğer tüccarlar tarafından da kullanılabilir; bu maliyetleri düşürür ve tüccarların yeni pazarlara ulaşmalarını sağlar. Kazanç dinamiktir, çünkü altyapı ve yatırım, henüz hayal edilmiş ürünlerin ticaretini yapan gelecekteki işletmelere de benzer faydalar sağlar.

Rekabet, Yenilikçilik ve İlerleme. Uluslararası ticaret, pazarlara ürün tedarikinde yer alan yetenek havuzunu büyük ölçüde genişletir. Rekabetin bu şekilde artması, yerli üreticilerin kendi faaliyetlerini daha uygun maliyetli hâle getirmeleri ya da işi yabancılara kaptırma riskini göze almaları anlamına gelmektedir. Maliyetleri kontrol etmek ve israfı azaltmak zorundadırlar. Müşterilerin ne istediğini ve bu isteklerin nasıl karşılanabileceğini anlamak ve her iki cephede de gelecekteki eğilimleri tahmin etmek için açık olmalıdırlar. Yeni şeyler denemeye devam etmeli, yenilikler yapmalı ve müşterilere sundukları hizmetleri ve kendi üretim süreçlerini geliştirmelidirler. İnovasyon ve iyileştirmeye yönelik bu sürekli baskı da ilerlemeyi teşvik etmektedir (Ridley, 2020).

Serbest ticaretin karşılıklı refaha, korumacılığın ise yoksulluğa yol açtığı mesajı tarihten o kadar bariz bir şekilde anlaşılıyor ki, aksini düşünenlerin olması inanılmaz görünüyor. Bir ülkenin sınırlarını ticarete açıp daha da fakirleştiğine dair tek bir örnek bile yoktur...

Matt Ridley (2010)

MADDİ OLMAYAN FAYDALAR

Richard Cobden'in de fark ettiği gibi, ticaretin maddi olmayan, ekonomik olmayan faydaları da çok büyüktür (Cobden, 1846). Ekonomik etkilerinden bağımsız olarak, ticaretin getirdiği seçim, yenilik ve ilerleme hayatlarımızı ve içinde yaşadığımız dünyayı iyileştirir. Ticaret bize daha iyi kıyafetler, daha iyi beslenme, daha iyi sağlık hizmetleri, daha iyi teknoloji ve daha pek çok şey getirir.

Sadece kendi başına değerli değil, aynı zamanda ekonomik yaşam için de gerekli olan barış, ticaret tarafından da desteklenir çünkü ticaret, kendi ülkemiz ve kültürümüz dışından insanlarla muhatap olmamızı gerektirir. Başkalarıyla iyi ticaret yapabilmek için onların değerlerini anlamamız, bu değerlere saygı duymamız ya da en azından bu değerleri hoş görmemiz gerekir. Böyle bir aşinalık, onlara karşı duyabileceğimiz düşmanlığı azaltır.

Ticaretin her iki tarafa da sağladığı fayda, ulusların farklılıklarını askerî yollardan ziyade barışçıl yollarla çözmele-ri için iyi bir sebeptir. İhtiyacımız olan birçok temel malın akışını sağlamak için başkalarına bağımlı olduğumuzda, işbirliği yapmanın karşılığını alırız. Ve ticarete ne kadar çok yatırım yaparsak, barışı korumamız için o kadar büyük bir teşvik olur. Ticaret yapan ulusların, tedarik ağlarını bozan ya da üretimi tehdit eden askerî çatışmalardan kaybede-

cekleri daha fazla şey vardır. Ticaret, çatışmaların açık düşmanlıklara dönüşme ihtimalini azaltır. 19. Yüzyıl Fransız politik ekonomisti Frédéric Bastiat'ya (muhtemelen yanlış olarak) atfedilen bir sözün ifade ettiği gibi: "Mallar sınırları geçmezse, ordular geçer."

Özellikle ithalatçı ve ihracatçıların müşterilerini ve müşterilerinin değerlerini ve kurumlarını anlamaları gerekir. Hatta ticaret yaptıkları ülkelerin diline hâkim olmaları bile gerekebilir, çünkü dillerini bilmek, insanların nasıl düşündüklerine dair büyük bir içgörü sağlar. Tüketiciler de her gün satın aldıkları ithal malların farklı kökenlerine dikkat çekerek, diğer halkların ve kültürlerin değerlerini takdir etmeye başlayabilirler. Filmler ve televizyon gibi günümüz eğlence sektörünün uluslararası niteliği, ticaretin bizi diğer kültürlere ve yaşam biçimlerine ne kadar kapsamlı bir şekilde maruz bıraktığının bir örneğidir.

KISIM III

TİCARETLE İLGİLİ ŞÜPHELER

6

TİCARETTE KAZANANLAR VE KAYBEDENLER

EKONOMİK DEĞİŞİM KAZANANLAR VE KAYBEDENLER YARATIR

Neredeyse tüm ekonomistler serbest ticaretin genel faydaları konusunda hemfikir olsa da ticaret kaçınılmaz olarak kazananlar kadar kaybedenler de yaratır.

Bu açıdan ticaret, ekonomik yaşamın diğer bölümlerinden farklı değildir. İşin iyi tarafı, ekonomik rekabet, ürettiğimiz şeylerde ve bunları üretme şeklimizde yenilikçiliği, icadı ve gelişmeyi teşvik eder. Bu da genel olarak insanlığın refah ve mutluluğunu artıran bir ilerleme sağlar. Ancak ekonomik değişim kaçınılmaz olarak bazı insanların, özellikle de kendi sektörleri bu değişim nedeniyle gereksiz hâle gelenlerin, hayatlarını altüst eder.

Motorlu taşıtların gelişi seyis ahırlarının işlerini mahvetti; ardından Henry Ford'un üretim hattı sistemi el yapımı arabaları ekonomik olmaktan çıkardı. Dijital kameralar filmli kameraları büyük ölçüde geçersiz kıldı; kameraların

akıllı telefonlara dâhil edilmesi de onlar için aynı şeyi yaptı. Bugün çok az insan at taşımacılığına, filmli kameralara ya da diğer modası geçmiş teknolojilere geri dönmek ister, ancak her bir gelişme bu alanlarda çalışanları yerinden etti.

Teknolojideki değişikliklerin yanı sıra tüketici zevklerindeki değişiklikler de kazananlar ve kaybedenler yaratır. Örneğin günümüzün daha rahat kıyafet tercihleri, geleneksel ayakkabı üreticilerinin Nike ve Reebok gibi spor ayakkabı üreticileri tarafından gölgede bırakıldığını; “hızlı moda” trendi ise Zara, H&M, Primark, Uniqlo ve Gap gibi düşük maliyetli ulus-ötesi perakendecilerin geleneksel yerel giyim mağazalarının aleyhine geliştiğini görmüştür. Ve pek çok ülkede çevresel kaygılar müşterilerin plastik ve fosil yakıtlardan uzaklaşmasına yol açarak bunları kullanan veya tedarik eden üreticiler için sorunlara neden olmuştur.

Doğal olaylar da sektörleri sekteye uğratabilir. Örneğin Covid-19 salgını, birçok ülkede restoranların, sinemaların ve mağazaların yaygın bir şekilde kapanmasına yol açtı. Ancak paket servisler, dijital eğlence şirketleri ve çevrimiçi perakendeciler patlama yaşadı. O hâlde değişim, hayatın bir parçası olsa da kazananları ve kaybedenleri beraberinde getirir. Ve değişimin önemli bir kaynağı, ekonomileri yeni fikirlere, yeni teknolojilere, yeni ürünlere ve yeni yaşam tarzlarına açan ticarettir.

ZENGİN ÜLKELERDE YERİNDEN EDİLME

Ticaretin yarattığı sürekli değişimin en önemli örneklerinden biri, imalat işlerinin zengin ülkelere daha düşük maliyetli ülkelere taşınmasıdır. İmalat işçileri bu durumda işlerini kaybetmekte ve başka iş bulmakta zorlanmaktadır. Bazen belirli endüstrilerin hâkim olduğu bölgeler sanayisizleşerek derin sosyal yoksunluklara neden olur.

İngiltere'nin kuzeyi (kömür, çelik) ve Amerika'nın orta batısı (çelik, araba yapımı) bu duruma örnektir. İşletmeler küresel operasyonlarına yeniden odaklanıp yurt içinde daha az yatırım yaptıkça, hem fırsatlar hem de toplum desteği azalır (Hochberg, 2020: Bölüm 2).

Bu durumun kazanç eşitsizliklerinde artışa yol açtığına dair bazı kanıtlar vardır (Poon ve Rigby, 2017: Bölüm 6). Ancak bazı insanlar işlerini kaybederken, ticaret kazananlar da yaratır: tüketiciler için seçenekleri artırır ve ürünleri daha ucuz hâle getirir. ABD'de yapılan bir tahmin, ithalattaki her yüzde 1'lik artışın fiyatları yüzde 2,4 oranında düşürdüğünü göstermektedir (Hausman ve Leibtag, 2005). Buna gıda, giyim ve ayakkabı gibi temel ihtiyaçların fiyatları da dâhildir; bu da özellikle yoksul vatandaşlara yardımcı olur ve gelir eşitsizliklerindeki artışı dengeleyebilir.

Ayrıca, imalat sektöründeki iş kayıplarının bir kısmı küresel dış kaynak kullanımı ve daha ucuz ithalattan kaynaklansa da hepsi için ticaret suçlanamaz. Daha zengin ülkelerde imalat istihdamının azaldığı doğrudur. Örneğin Amerika'da 1979'daki 19,4 milyonluk zirve noktasından sonra imalat bugün 12,5 milyona düşmüştür. Ancak araştırmalar, bu düşüşün yaklaşık yüzde 85'inin ticaretten ziyade otomasyon, bilişim teknolojileri ve lojistik gibi üretim alanlarındaki iyileştirmelerden kaynaklandığını göstermektedir. Bu iyileştirmeler ticaret olmadan da doğal olarak gerçekleşmiş olabilir (Klein, 2016; ayrıca bkz. Devaraj vd., 2017; Hicks ve Devaraj, 2015).

Uluslararası ticaret, zengin ülkelerde yüksek değerli veya gelişmiş imalat gibi yeni fırsatlar da yaratmış olabilir (Klein, 2016). Yerinden edilen pek çok sanayi çalışanı ve aileleri de sağlık, eğitim, perakende, hizmet veya bilişim gibi

daha üretken ve rekabetçi sektörlerde iş bulacaktır. İmalat sektöründe çalışan Amerikalıların üçte birinden fazlası beş hafta içinde, üçte ikisi ise on dört hafta içinde yeni bir iş bulmaktadır (ABD Çalışma Bürosu İstatistikler, 2020). Fabrikalar yıkılsa ve makineler paslansa da günümüzün “insan ekonomisinde” önemli olan sermaye, insan sermayesi, bireylerin kendi yetenekleri ve deneyimleri (Pirie, 2002) ve birlikte çalışmalarını sağlayan ağlardır (Butler, 2018).

İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ

Tüm bunlara rağmen, zengin ülkelerdeki insanlar genellikle ucuz işgücü olan ülkelere gelen rekabetin adil olmadığına inanmaktadır. Üreticiler, yabancı rakiplerinin ödediğinden çok daha yüksek asgari ücret ve vergi ödemek zorunda olduklarından şikâyet ederler. İşçiler de müşterilerin yerli mallardan daha ucuz yabancı malları tercih etmesi nedeniyle işlerini kaybedeceklerinden korkarlar

Ancak bazılarının sorun getiren değişiklikler, diğerleri için bir nimet olabilir. Gelişmekte olan ülkeler işgücü maliyetlerinde karşılaştırmalı bir avantaja sahiptir. İşlerin bu ülkelere yaptırılması, daha zengin ülke üreticilerinin müşterileri için fiyatları düşürmelerini sağlar. Aynı zamanda onları kendi karşılaştırmalı avantajlarına odaklanmaya -örneğin daha yüksek beceri veya çok fazla sermaye ekipmanı gerektiren görevlere- teşvik eder.

Örneğin Meksika’da ücretler ABD’dekinden çok daha düşüktür, bu nedenle birçok imalat işi oraya taşınmıştır. Ancak gerçek değişim muhtemelen çok daha azdır. Meksikalı işçiler Amerikalı işçilerden daha az üretkendir, çünkü verimli çalışmalarına yardımcı olacak daha az sermayeleri vardır. Sermaye zengini bir Amerikalının yapabileceği işi yapmak için daha fazla sermaye fakiri Meksikalı gerektiğinden,

Meksika'daki yeni imalat işlerindeki artış Amerika'da eşdeğer sayıda işin kaybedildiği anlamına gelmez.

DEĞİŞİM VE KÜRESELLEŞME

Genellikle ekonomik değişimler yavaş gerçekleşir. Zengin ülkelerde motorlu taşıtlar çıktıktan elli yıl sonra bile atlı taşımacılık hâlâ kullanılıyordu. Bu tür kademeli değişiklikler, işletmelere yeni gerçekliğe uyum sağlamaları için zaman kazandırır ve çalışanların daha verimli yeni işler bulmalarını sağlar.

Ancak ticareti eleştirenler, dünyada giderek artan uzmanlaşmanın bireyleri, işletmeleri, ülkeleri ve hatta dünyayı daha ani ve yaygın aksaklıklara maruz bırakabileceğinden endişe etmektedir. Hayatî önem taşıyan ürünler yurt dışından geldiğinde, bunların tedarikinin kazara ya da kasıtlı olarak kesintiye uğrama riski her zaman vardır.

Örneğin Napolyon Savaşları İngiltere'nin ABD ile ticaretini sekteye uğrattı. Ayrıca Fransa'nın tekstil endüstrisini de mahvetti, çünkü üreticiler Karayip pamuklarına erişemedi (Krpec ve Hodulak, 2019). Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) 1973'teki petrol ambargosu İngiltere, Japonya, ABD ve Kanada'daki ağır sanayiye ciddi zarar verdi. Daha da yakın zamanda, Covid-19 salgınında, birçok ülke hastane personeli için ihtiyaç duydukları kişisel koruyucu ekipmanların (KKE) çoğunlukla ithal edildiğini ve tedarik için diğer ülkelerle rekabet ettiklerini fark etti.

REKABETE MARUZ KALMA

Ülkeler, endüstrilerini yıllarca ya da on yıllarca ticaret engellerinin arkasında koruduktan sonra bu korumalar aniden ortadan kalktığında özellikle yıkımla karşı karşıya kalırlar. Örneğin, hükümetleri, aralarındaki ticaret kısıt-

lamalarını azaltan “serbest ticaret anlaşmaları” (STA’lar) yapabilir, bunun genel kazanımlarını memnuniyetle karşılayabilir ancak bir zamanlar korunan endüstrileri rekabet edemez hâle getirebilir Gerçekte, daha ucuz yabancı ithalatın ani akışı tüm sektörler için yıkım anlamına gelebilir.

İnsanlar serbest ticaretin yer değiştirmeye neden olduğunu söylüyor. Gerçekte, yerinden edilmeye neden olan şey ticaret engellerinin azaltılmasıdır.

P. J. O’Rourke (2009)

Uluslararası ticaret tarafından en çok tehdit edildiğini düşünen sektörler, doğal olarak pazarlarını rakiplerine açmaya karşı en çok lobi yapanlardır. Ancak elde ettikleri ayrıcalıklı koruma, daha az seçenek, daha yüksek fiyatlar ve daha düşük kaliteye sebep olduğundan tüketicilerin zararına olmuştur. Bir noktada, gerçekliğe uyum sağlamaları gerekiyor.

Ne yazık ki bu uyum uzun zaman alabilir ve bu süre zarfında bu sektörler, işçiler ve genel olarak ülke zarar görebilir. Bu belki de küreselleşmeye ve DTÖ’nün ticaret engellerini olabildiğince hızlı bir şekilde azaltma hedefine yönelik en yaygın eleştiridir. Bu nedenle küreselleşmeyi eleştirenler, yoksul ülkelerdeki sanayilerin dünya pazarlarında rekabet edebilecek büyüklüğe ve maliyet etkinliğine ulaşana kadar sürekli korumaya ihtiyaç duyabileceklerini savunmaktadırlar. Buna “bebek sanayi” argümanı denmektedir (bkz. Bölüm 9).

7

KÜRESELLEŞME İLE İLGİLİ ENDİŞELER

YOKSUL ÜLKELERE BASKILAR

Küreselleşmenin en sert eleştirmenleri, küreselleşmeyi zengin ülkelerin yerel üreticilerin altını oyarak yoksul ülkeleri sömürmeye yönelik alaycı bir strateji olarak görmektedir. Zengin ülkelerin DTÖ'ye hâkim olduklarını ve kuralları belirlediklerini, yoksul ülkeleri ticaret engellerini azaltmaya zorlarken, kendi engellerini alaycı bir şekilde koruduklarını savunuyorlar.

Ancak daha zengin ülkeler daha fazla ekonomik güce sahip olsalar da uluslararası tartışmalarda daha fazla siyasi güce sahip olmak zorunda değillerdir (GATT'ın ilk yıllarında müzakere edilen imalat tarifelerindeki büyük düşüşler, karşılığında çok az taviz vermelerine rağmen en çok gelişmekte olan ülkelere yaramıştır). DTÖ anlaşmaları yürürlüğe girmeden önce tüm üyeler tarafından kabul edilmek zorundadır, bu nedenle ülkeler çekinceleri varsa teklifleri engelleyebilirler. Ve DTÖ'nün şu anda 164 üyesi olduğu için, çoğu ülke muhtemelen ticaret anlaşmalarının genel olarak kendilerine fayda sağladığını düşünmektedir.

KALICI BİR FARK MI?

Bazı eleştirmenler, faydaları ne olursa olsun, ticaretin zengin ve yoksul ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkiyi değiştirmedeğini savunmaya devam etmektedir. Prebisch-Singer tezi, dünya zenginleştikçe, mamul mallara olan talebin gıda, petrol ve mineraller gibi birincil mallara olan talepten daha hızlı artacağını öne sürüyordu (Basitçe, daha zengin bir dünya daha fazla lüks satın alır, ancak en zengin insanların bile tüketebileceği gıda veya yakıt miktarının bir sınırı vardır). Daha zengin ülkeler imalat sanayi üretirken, daha yoksul ülkeler ağırlıklı olarak birincil mallar ürettiğinden, ikincisi her zaman geride kalacaktır.

Ancak 1960'lar ve 1970'lerde popüler olan bu fikir artık geçerli değildir. Birincil malların fiyatları istikrarsızdır; mali krizler, üretimdeki gerilemeler ve doğal afetlerden etkilenir, ancak küresel patlama dönemlerinde yükselir. Örneğin 2000'li yılların başında Çin ve diğer hızlı büyüyen gelişmekte olan piyasalardan gelen talep nedeniyle fiyatlar yükselmiştir. Bu arada, rekabetin baskısı altında, imalat ürünlerinin fiyatları istikrarlı bir şekilde düştü. Özellikle elektronik, giysi ve ayakkabı gibi bazı ürünlerin fiyatı olağanüstü bir şekilde düştü. Bu tür ürünlerin üretiminin büyük bir kısmı artık daha yoksul ülkelere kaymış ve bu ülkeleri birincil mal ihracatına daha az bağımlı hâle getirmiştir. Verilerden çıkan en belirgin sonuç, herhangi bir gecikme olmadığı, hatta net bir eğilim bile olmadığıdır (The Economist, 2020). Gelişmekte olan ülkeler sürekli olarak arayı kapatmaya mahkûm değildir; gerçekten de bazıları kayda değer ölçüde hızlı büyümüştür.

“Gecikme argümanı”nın bir çeşidi de ticaretin sömürgeci eşitsiz mübadele modellerini basitçe yeniden beslediğidir. Örneğin bugün bile İngiltere'nin Hindistan, Avustralya

ve Amerika ile; Fransa'nın Batı Afrika ve Karayipler ile İspanya'nın Güney Amerika ile önemli ticarî bağlantıları vardır.

Ancak ticaret güven üzerine kuruludur. Sizin dilinizi ve tarihinizi paylaşan insanlara güvenmek daha kolaydır. Ve yeni ticaret ortaklarıyla bağlantı kurmak, eskileriyle yola devam etmekten daha zordur. Buna rağmen, gelişmekte olan ülkeler yeni ticaret ağları kurabilir ve kendi imalat sanayilerini de geliştirebilirler. Gerçekten de Sahra altı Afrika dışındaki gelişmekte olan ülkelerin çoğunda imalat ihracatı, emtia ihracatını geride bırakmıştır. Japonya, Singapur, Güney Kore ve Çin gibi bir zamanların fakir ülkeleri artık küresel çapta başlıca imalat ihracatçılarıdır ve başlıca hizmet ihracatçıları hâline gelmektedirler. Bazı eski sömürgeler şimdi bir zamanların yöneticilerinden daha zengin. Dolayısıyla, yoksul ülkelerin her zaman zengin ülkelerin gerisinde kalacağı düşüncesi yanlış görünmektedir.

İTHAL İKAMESİ

Bununla birlikte, 1960'lar ve 1970'lerde bu fikirler birçok gelişmekte olan ülkenin yeni bir "ithal ikamesi" politikası benimsemesine neden oldu. Amaçları, kendi ekonomilerini kendi kendilerine yeterli hâle getirerek gelişmiş ülkelere olan bağımlılıklarını azaltmaktı. Hükümetler çelik, araba, ev aletleri, hatta elektronik ve uçak üreten yeni imalat sanayileri kurdular. Bu "bebek endüstriler", yatırımların yurt dışına gitmesini engellemek için tasarlanan ticaret engelleri ve döviz kontrolleri ile korunuyordu.

Sonuçlar hayal kırıklığı yarattı. Karşılaştırmalı üstünlüğü olmayan, pazarlardan ve girdi kaynaklarından uzak ve hiçbir zaman kârlı hâle gelmeyen çelik fabrikaları gibi prestij projelerine para akıtıldı. Yerel ekonomiler ürünleri-

ni emecek kadar gelişmiş ya da büyük değildi. Bunun sonucunda devlet maliyesi üzerinde oluşan baskı borçlanmaya, enflasyona, düşük (genellikle negatif) büyüme oranlarına ve hatta gelişmekte olan ülkelerin ihracat pazarlarındaki paylarının düşmesine yol açmıştır ki bu da amaçlananın tam tersidir (Poon ve Rigby, 2017: Bölüm 5).

Yine de bazı hükümetler 1980’lerde bile “ithal ikamesi” politikasını sürdürdü. Örneğin Brezilya, ithalatı kısıtlayarak ve yabancı üreticilerle ortak girişimleri engelleyerek yerli bilgisayar donanımı üretimini artırmaya çalıştı. Ne yazık ki bu durum, ülkenin diğer işletmelerinin teknolojik olarak güncelliğini yitirmiş ekipmanlar için dünya fiyatlarının iki katını ödemesine yol açtı ve Brezilya’nın rekabet gücüne darbe vurdu (Brooke, 1990). Buna karşın, Asya’daki gelişmekte olan ekonomiler hızla büyüdü. İthal ikamesi stratejisini benimsemediler, düşük vasıflı imalatta veya tüccar olarak karşılaştırmalı üstünlüklerine oynadılar ve gelirlerini ihracattan kazandılar. Sonuç olarak Singapur, Hong Kong, Güney Kore, Japonya, Tayvan ve diğerleri Afrika ve Latin Amerika’dan çok daha hızlı sanayileşerek Prebisch-Singer’in kalıcı gecikme tahminlerine meydan okudular. Güney Kore 1960’ta neredeyse tüm gümrük tarifelerini kaldırdığında, ihracatı yüzde 30 ve GSYH’si yüzde 10 büyüyerek ekonomisi yükselişe geçti (Krueger, 2020: Bölüm 4). Bu tür örnekler, gelişmekte olan ülkeleri ithal ikameci politikaları terk etmeye ve bunun yerine ticareti benimsemeye teşvik etti.

ADİL TİCARET HAREKETİ

Küreselleşmenin yoksul ülkelerdeki çiftçileri yurt dışındaki daha verimli üreticilerin rekabetine maruz bırakarak kazançlarını düşürebileceğine dair yaygın bir insanî endişe

vardır. Kahve fiyatlarındaki düşüşlerle daha da artan bu endişe, dinî ve aktivist grupların 1992 yılında Fairtrade (Adil Ticaret) Vakfı'nı kurmasına yol açtı. Vakfın amacı, zengin ülkelerdeki tüketicilerin ödedikleri fiyatın (önce kahve, sonra diğer ürünler için) daha büyük bir kısmının üreticilere gitmesini garanti ederek onlara hitap edecek bir marka yaratmaktır. Vakıf ayrıca uzun vadeli ortaklıklar kurarak çiftçilerin fiyatlardaki dalgalanmaları atlatmalarına, makine ve altyapı yatırımları yapmalarına yardımcı olacaktı. Vakıf, 25. kuruluş yıldönümünde 1 milyar Avroluk "Fairtrade Primi" elde ettiğini ve bu primin araçlara, eğitime, krediye, okullara ve toplumsal projelere yatırıldığını tahmin ediyordu.

Vakfın amaçları ne kadar değerli olursa olsun, bazı ekonomik çevreler vakfın yoksul çiftçilerin uzun vadeli çıkarlarını gerçekten destekleyip desteklemediğini sorgulamaktadır (Sidwell, 2008). Zengin ülkelerin işlenmiş kahveye karşı korumacı engelleri sürdürerek her yıl kazandıkları milyarlarca Avro da dâhil olmak üzere dünya kahve piyasalarının büyüklüğü göz önüne alındığında, 25 yılda 1 milyar Avro nispeten küçük bir meblağdır. Dahası, "primin" büyük kısmı az sayıda çiftçiye, çoğu da işçilerden ziyade toprak sahiplerine ve çoğunlukla Meksika gibi nispeten zengin ülkelere gitmektedir. Bu sübvansiyonlar, Etiyopya gibi daha yoksul ülkelerdeki çiftçilerin rekabet etmesini fiilen zorlaştırabilir. Dahası, sübvansiyon, çok fazla üretici olduğunu gösteren düşen kahve fiyatları gibi piyasa sinyallerini azaltabilir ve çiftçileri çeşitlendirmeye ve yeni ürünler veya endüstriler keşfetmeye teşvik etmek yerine mevcut durumlarına hapsedebilir. Ve Vakıf yoksul üreticilere daha etkili bir şekilde yardımcı olabilecek diğer etik markaları gölgede bırakmıştır. Eleştirmenler, adil ticaret hareketinin

uzun vadede uygulanabilir bir kalkınma stratejisi olmadığı ve zengin ülkelerin yoksul ülkelere tarımsal ithalat üzerindeki gümrük vergilerini kaldırmasıyla eşit veya daha büyük faydalar elde edilebileceği sonucuna varmaktadır (Mohan, 2010).

YOKSUL İŞÇİLERİNİN SÖMÜRÜLMESİ

Sanayi işçileri için de endişeler vardır. Örneğin, küreselleşmeyi eleştirenler ulus-ötesi şirketlerin işçileri uzun çalışma saatleri, düşük ücret ve kötü koşullara sahip “atölyelere” zorladığını iddia etmektedir.

Gerçek tablo o kadar net değildir (Poon ve Rigby, 2017). Kuşkusuz imalat işleri, zengin ülkelere kıyasla daha düşük ücretlere, daha uzun çalışma saatlerine ve daha kötü çalışma koşullarına göz yuman ucuz işgücü olan ülkelere doğru kaymıştır. Ancak hiç kimse ihracat için hazır giyim ya da elektronik eşya üreten fabrikalarda çalışmaya zorlanmıyor. Bu işi yapmayı seçiyorlar çünkü bu iş madencilik ya da tarım gibi diğer seçeneklere kıyasla daha güvenli, daha güvenceli ve daha iyi ücretlidir. Ücretleri ve çalışma saatleri gelişmiş ülkelerdeki izleyicileri şaşırtabilir, ancak genellikle diğer yerel istihdamlardan daha yüksektir, çoğu zaman önemli ölçüde daha yüksektir (Skarbek, 2006). Ve daha yüksek kazançlar daha düşük seviyelerde çocuk yoksulluğu anlamına gelmektedir (Edmonds ve Pavcnik, 2004). Fabrika kazançları özellikle genç kızlar için faydalıdır, ailelerin onları daha uzun süre eğitimde tutmalarına ve daha sonra evlenip çocuk sahibi olmalarına olanak sağlar (Heath ve Mobarak, 2014).

Küreselleşme ... dünyanın dört bir yanından insanları küreselleşmeye karşı birleştirmeyi başardı. Amerika

Birleşik Devletleri'ndeki fabrika işçileri işlerinin Çin'den gelen rekabet nedeniyle tehdit altında olduğunu gördüler. Gelişmekte olan ülkelerdeki çiftçiler işlerinin Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen ... mahsul-ler tarafından tehdit edildiğini gördüler. Avrupa'daki işçiler, zorlu mücadelelerle elde ettikleri iş güvencesi-lerinin saldırıya uğradığını gördüler... Çevreciler, küre-selleşmenin, doğal mirasımızı koruyacak düzenleme-lerin oluşturulması için on yıldır verdikleri mücadeleyi baltaladığını hissettiler.

Joseph Stiglitz (2007)

Genel olarak, kanıtlar ticaretin yoksul ülkelerdeki yaşam ve çalışma standartlarını iyileştirdiğini göstermektedir. Yüksek düzeyde doğrudan yabancı yatırıma (DYY) sahip olan ülkelerde istihdam standartları yükselmektedir (Poon ve Rigby, 2017: Bölüm 6). Ticaret, vatandaşlarına daha yük-sek ücretler, daha fazla istihdam, daha az yoksulluk, daha iyi beslenme, daha iyi sağlık ve daha uzun yaşam getirmek-tedir (Norberg, 2017). İşçileri, düşük ücretlerin ve kötü ko-şulların yaygın olduğu ve güvenliğin mevcut olmadığı kayıt dışı ekonomiden çıkarır (McCaig ve Pavcnik, 2014).

Ticaret gelişmekte olan ülkelerdeki tüketicilere de fayda sağlamaktadır. Gıda, giyim, elektronik, iletişim, medya ve diğer pek çok alandaki piyasalar gerçek anlamda uluslararası hâle gelerek tüketicilere yerel sanayilerinin tedarik ede-bileceğinden daha iyi ve daha ucuz ithal ürünler sunmak-tadır. Özellikle en yoksullar için bu önemli bir kazançtır.

Kuşkusuz Çin, Güney Doğu Asya, Japonya, Kore, Singapur, Hong Kong veya Hindistan ticaret olmadan kay-dettikleri ilerlemeyi kaydedemezlerdi. Ticaret olmasaydı dünyanın en yoksul insanların çoğunun hayatı da bu ka-dar çok ve hızlı bir şekilde iyileşmezdi. Ticaretin hızla ge-

nişlemeye başladığı 1980 yılına kadar uzun yıllar boyunca dünya nüfusunun beşte ikisinden fazlası günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşadı. 1990 yılına gelindiğinde bu oran üçte birin biraz üzerine düşmüştü. Şimdi ise her on kişiden biri. Ve bu, artan dünya nüfusuna rağmen böyledir: 1990 yoksulluk rakamı yaklaşık 1,9 milyar insanı temsil etmektedir. O zamandan bu yana dünya nüfusunun neredeyse üçte bir oranında arttığı göz önüne alındığında, günde 2 dolarlık yoksulluğun şimdiye kadar 2,5 milyarı aşmış olmasını bekleyebirdik. Aslında, çoğu Sahra-altı Afrika'da olmak üzere 500 milyona kadar düşmüştür.

ÇEVRESEL KAYGILAR

Bir başka eleştiri de küresel ticaretin çevreye zarar verdiği yönündedir. Ucuz işgücüne sahip ülkeler genellikle zengin ülkelere kıyasla daha düşük çevre standartlarına sahiptir; dolayısıyla üretim işleri dışarıya verildiğinde, işin fosil yakıt kullanan ve zehirli emisyon salan fabrikalarda yapılması daha muhtemeldir. Ve tarımı daha kârlı hâle getirerek, toprağın aşırı sömürülmesine ve erozyona uğramasına ve yeni tarım arazisi arayışında ormanların ve diğer vahşi yaşam habitatlarının yok edilmesine yol açabilir.

Yoksul ülkeler bu tür şikâyetlerin ikiyüzlülük olduğunu söylüyor. Onlara göre zengin ülkeler kendi erken kalkınma dönemlerinde çevre konusunda çok az endişe göstermişlerdir: çoğu tarım için ormanlarını kesmiş ve sanayi için fosil yakıtları yakmıştır. Gelişmekte olan ülkeleri aynı fırsatlardan mahrum bırakmak mantıksızdır. Bunu yapmak sadece zengin ve fakir arasındaki eşitsizliği artırır.

Elbette, gelişmiş ülkeler daha önceki eylemlerinin çevresel etkilerinin büyük ölçüde farkında değillerdi. Bugün, kimse potansiyel zararı görmezden gelemez. Ancak ülke-

lerin kalkınmalarının ilk aşamalarında çevreye zarar verdikleri doğru olsa da zenginleştikçe daha temiz hâle geliyorlar. İnsanlar zenginleştikçe kirli fabrikaları, kirlenmiş nehirleri ve dumanla dolu sokakları kabul etmeye daha az istekli oluyorlar. Ayrıca, neyse ki, ticaret ve büyüme bize daha ucuz “yeşil” üretim teknolojileri getiriyor. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin bu doğal döngüden hızla geçmelerine izin vermek daha zengin ve daha temiz bir dünya yaratacaktır (Dinda, 2004). Uzun vadede ticaret ve büyüme çevreyi iyileştirir.

Bir başka çevresel endişe de küresel ticaretin malların uzak mesafelere taşınması anlamına gelmesi ve bunun da tükettiklerimizin karbon ayak izini artırmasıdır. Ticaret, üretimi daha ucuz hâle getirerek bizi daha fazla ürün satın almaya teşvik etmekte ve sorunu daha da derinleştirmektedir (Frankel ve Romer, 2005). Yine de taşımacılığın çevresel maliyetleri düşünüldüğünden daha düşüktür. Konteynerleşme ve bilgisayar lojistiği, malların inanılmaz bir verimlilikle toplu olarak sevk edilmesine olanak sağlamaktadır. Gerçekten de çoğu “gıda yardımı” mağaza ile müşterinin evi arasındaki son duraktır. Soğuk iklimlerde, mahsulleri ve hayvanları yerel olarak yetiştirmenin “yereleden satın al” alternatifi, bunları sıcak iklimlerden ithal etmekten daha fazla enerji gerektirecektir.

Bu nedenle ticareti tamamen çevreye zarar verici olarak nitelendirmek yanlıştır. DTÖ anlaşmaları çevresel kaygıları dikkate almaktadır. Asıl görev, ticareti bir yandan çevreyi korurken diğer yandan da insanlığın, özellikle de en yoksul kesimlerin ilerlemesini sağlayacak şekilde düzenlemektir.

KÜLTÜREL EMPERYALİZM

Küresel ticarete yönelik son bir eleştiri de yerel kültürleri

yok ederek yerlerine sığ, tüketimci Batılı yaşam tarzlarını getirmesidir. Böylece dünya medyasına Batı televizyonları, filmleri, sosyal medyası ve bilgisayar oyunları hâkim olmaktadır. Geleneksel yiyecekler yerine hamburger, kızarmış tavuk, pizza ve kahve dünyanın her yerinde McDonald's, KFC, Starbucks şubelerinde ya da bunların yerel kopyalarında servis ediliyor. Batılı mağazalar Kuala Lumpur'dan Lima'ya kadar pek çok şehirde Batılı markaları satıyor.

Ancak kültürel yayılma yeni bir şey değildir. Antik Romalılar Yunan filozoflarını çeviriden okumuş ve uzaklardan yabancı baharat ve meyveler ithal etmişlerdir. İpek Yolu Avrupa'ya kâğıt, matbaa ve barutu, Çin'e ise yeni dinleri getirdi. Hint kültürünün Java ve Borneo'ya gelişi aromatik maddelere olan talebi besledi. Arap rakamları ve astronomi tüm dünyaya yayıldı.

Kültürel yayılma iki yönlü bir süreçtir. Her iki taraf da diğerinden en çok hoşuna giden şeyi seçer ve benimser. Amerika'nın ticaret ortakları hamburgerlerini (ki bu hamburgerler onlara bir dolar başına diğer alternatiflerden daha fazla besin sağlar) ve Coca-Cola'yı (ki bu Coca-Cola diğer pek çok yerel seçeneğin aksine her yerde güvenle içilebilir) severler. Bu arada Amerikalılar Çin akupunkturunun, Japon dövüş sanatlarının, Avustralya TV programlarının, İskandinav tasarımının ve dünyanın dört bir yanından egzotik mutfakların tadını çıkarıyor.

Ticaret bizi yeni fikirlere maruz bırakarak kültürel çeşitliliği ve yeniliği teşvik eder. Bu durum, sanata (tiyatro, müzik, mimari), yerel el sanatlarına, moda, tasarıma, medyaya (kitaplar, dergiler, yayıncılık, film), mirasa (turizm, müzeler, galeriler, kütüphaneler), festivallere, spora ve daha pek çok şeye yönelik artan uluslararası ilgiyi kısmen

açıklamaktadır. Ticaret, eğer faydalı olduğunu düşünüyorsa, insanları kendi kültürlerine isteyerek dâhil ettikleri farklı yaşam biçimleriyle tanıştırır. Kùltürlerin bu iki yönlü yayılımı, küresel bir birliktelik duygusunu teşvik edebilir, milliyetçiliği zayıflatabilir, güveni artırabilir ve anlayışı, hoşgörüyü ve barışı teşvik edebilir (Wright, 2018).

KISIM IV

KORUMACILIK

8

KORUMACILIK Politika, Araçlar, Sorunlar

KORUMACILIK POLİTİKALARI

Ticaretin ve küreselleşmenin potansiyel olumsuzluklarına ilişkin yaygın endişeler göz önüne alındığında, ülkeler belirli ithalatları caydırmak için güçlü baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle de daha ucuz ithalatın yaratacağı rekabetten korkan endüstrilerin yoğun lobi faaliyetleriyle karşı karşıyadırlar. Bu tüketiciler için daha yüksek fiyatlar anlamına gelse de bağlantı açık değildir ve tüketiciler aynı şiddetli motivasyondan yoksundur. Bu arada yabancı tüccarların yerel politikacıları tehdit edecek oyları yok. Ve bir kez yürürlüğe girdikten sonra kontrollerin kaldırılması zorlaşıyor; bu durum korumacı bir çark yaratıyor.

Korumacılığın ardında çok sayıda başka ve çeşitli nedenler de vardır. Ülkeler kendi yaşam biçimlerini ve tarım gibi geleneksel endüstrilerini korumak isteyebilirler. Yabancı yatırımcıların kendi sanayilerine sahip olmasını istemeyebilirler. Henüz dünya çapında rekabet edecek ka-

dar büyük olmayan yeni endüstrileri korumak isteyebilirler. Ticareti vergilendirerek gelirlerini arttırmayı umuyor olabilirler. Ya da Avustralya'nın Covid-19'un kaynağının araştırılmasını talep etmesinin ardından Çin'in Avustralya şarabına uyguladığı yüzde 200'lük ithalat vergisinde olduğu gibi eleştirileri susturmayı bile umabilirler.

Korumacılık genellikle iç politikanın bir ürünüdür. Örneğin tarım, çoğu ülkenin kendi iç ekonomileri için hayati önemde gördüğü, görünürlüğü yüksek bir sektördür. Bu nedenle politikacılar, tüketicilere yüklediği gerçek ancak daha az görünür maliyetlere rağmen, bu sektörü korumaktan siyasi fayda sağlarlar (Daha da kötüsü, her ülke kendi tarımını korumak için farklı politikalar benimsemektedir). Bu politikalar çeşitliliğin yanı sıra, birçok farklı türde çiftlik, işletme sahibi ve üretim yöntemiyle ilgilenmeye çalıştıkları için de oldukça karmaşık olabilirler. Bununla birlikte, tarım genellikle yurt içinde olduğu kadar ticaretle de önemlidir. Örneğin ABD çiftlik üretiminin yaklaşık yüzde 25'i ihraç edilmektedir. Dolayısıyla, tarımsal ticaret politikaları, ülkeler bunları çeşitli iç politikalarıyla uyumlu hâle getirmeye çalıştıkça daha da karmaşık hâle gelmektedir. Tüm bunlar tarımı DTÖ ticaret müzakerelerindeki en zor konulardan biri hâline getirmektedir).

KORUMACILIK ARAÇLARI

Gümrük Vergileri. Ülkelerin korumacı amaçlara ulaşmak için başvurabilecekleri pek çok farklı yol vardır. Bunlardan en belirgin olanları gümrük vergileridir. İthal mallar üzerinden alınan vergiler, ithalatı tüketiciler için daha az cazip hâle getirmek ya da gelir elde etmek veya her ikisi için tasarlanmıştır. Gümrük vergileri ithal edilen malların değerinin yüzdesi (*ad valorem*) veya her bir birim için sabit bir miktar ya da bu ikisinin bir kombinasyonu olarak alınabilir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tarifeler uluslararası eylemlerle önemli ölçüde azaltıldı ve artık yaygın olarak hoş karşılanmıyor. Ancak bir ülkenin yabancı ithalata karşı koyması için daha az şeffaf başka yollar da vardır. Bunlara vergi dışı bariyerler denir.

Doğrudan Vergi Dışı Engeller. Örneğin, kotalar veya ithalat lisansları ülkeye ithal edilebilecek malların miktarına veya değerine sınırlar koyar. Ne kadar ithal edilebileceği konusunda mutlak bir kısıtlama getirebilirler: Örneğin Çin, Kamboçya'dan aldığı pirinç tonajına bir sınır koymaktadır. Ya da ülkeler bir malın belirli bir miktarının düşük veya sıfır gümrük vergisiyle ithal edilmesine izin verebilir ancak daha sonraki ithalatlara daha yüksek gümrük vergileri uygulayabilir. Kotalar, yerli üreticilerin yurt dışından gelen rekabetin tamamıyla olmasa da bir kısmıyla karşı karşıya kalması anlamına gelir.

Ancak kota sistemleri son derece karmaşık olabilir, bu da onları tarifelerden daha az şeffaf hâle getirir ve potansiyel olarak yolsuzluğu körükler. Ayrıca, tüketiciler için fiyatları yükseltmeye devam ederler. Ve üreticilerin işleri için ihtiyaç duydukları girdileri elde etmelerini engelleyebilirler: tarifelerle, yurt dışından gelen girdiler basitçe daha pahalı hâle gelir, ancak kotalarla, bunları elde etmek imkânsız olabilir. Bu da başarılı işletmelerin üretimini sınırlandırabilir ve yenilerini kurmaktan caydırabilir (Krueger, 2020: Bölüm 5).

Diğer bir seçenek ise gönüllü ihracat kısıtlamalarıdır. Bunlar bir ülkenin diğerine ihraç ettiği miktara getirilen ve genellikle ithalatçı ülke tarafından talep edilen ve daha sert kısıtlamalardan korkan ihracatçıların kabul ettiği gönüllü sınırlamalardır. Japonya'nın 1980'lerde ABD'ye oto-

mobil ihracatını sınırlamayı kabul etmesi buna bir örnektir. Ancak 1994 yılında DTÖ üyeleri bu tür kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılması yönünde oy kullandı.

Dolaylı Vergi Dışı Engeller. Bir ülke, zahmetli gümrük evrakları ve kasıtlı gecikmeler gibi dolaylı engellerle de ithalatçıları engelleyebilir (US Trade Representative, 2019).

İkinci olarak, bir ülke ithal edilen mallara zahmetli standartlar uygulayabilir, bazen farklı devlet kurumlarından birden fazla sertifika talep edebilir (Fisher, 2021). Gerekçe, kötü insan veya hayvan refahı koşulları altında yapılan ithalatı engellemek veya ithal edilen malların güvenliğini ve kalitesini sağlamak olabilir. Fikri mülkiyetle ilgili meşru kaygılar da söz konusu olabilir. Örneğin yabancı rakipler üretimde kullandıkları patentler için telif ödemeyerek yerli üreticileri baltıyor ya da teknolojiyi ithal edip kopyalıyor olabilir. Standartlar en yaygın ticaret engeli biçimidir ve günümüzde tarifeler ya da kotalardan çok daha önemlidir. Ancak ithalattaki standart gereklilikleri tamamen korumacı nedenlerle kolayca manipüle edilebilmektedir.

Daha da az şeffaf bir şekilde, hükümetler kendi sanayilerini sübvansede edebilir veya onlara ucuz krediler, düşük kiralar veya özel vergi imtiyazları vererek ürünlerini ithal edilenlerden daha ucuz ve cazip hâle getirebilir. Ya da kamu hizmeti veya kamu kullanımı için (örneğin yazılım, bakım hizmetleri, yangın söndürme ekipmanları, inşaat malzemeleri ve ilaçlar) bir şeyler satın aldıklarında sadece yerli tedarikçileri seçebilirler. Bazı durumlarda (örneğin savunma ve iletişim ekipmanları) yurt dışından satın alma konusunda dürüst güvenlik kaygıları olabilir; ancak bu kaygılar DTÖ kurallarına rağmen stratejik olmayan sektörlerde kolayca yayılabilir.

HANGİ FİRMALARI KORUMALI?

Ülkeler kendilerini tüm ithalata karşı koruyamazlar. Bu sadece yaygın kıtlıklar ve fiyat artışları yaratır. Bunun yerine, genellikle rekabete karşı özel tehdit altında gördükleri sektörleri ya da mevcut “ulusal şampiyonları” veya gelecekte büyümesini umdukları yeni “bebek” endüstrileri gibi kilit olarak gördükleri sektörleri korumayı amaçlarlar.

Ancak hangi sektörlerin tehdit altında olduğuna karar vermek kolay değildir. İşletmeler dış rekabet dışında birçok nedenden dolayı zorlanabilir ve istihdam tehdit altında olabilir. Yatırım ve üretkenlik konusunda geri kalmış olabilirler. Zorlayıcı vergi ve düzenlemeler ürünlerini çok pahalı hâle getirebilir. Belki de pazar doymuştur ya da madden yatakları tükenmektedir veya teknoloji ilerlemiştir ve insanlar artık ürünlerine değer vermiyordur. Gerçek nedenler ne olursa olsun, genellikle günah keçisi yabancı rekabettir. Bunun üzücü sonucu ise korumacılığın büyüyen sektörlerden ziyade durgunlaşan sektörlerle odaklanma eğiliminde olması ve bu nedenle de maliyetli, nankör ve etkisiz bir politika hâline gelmesidir.

Hükümetler de öncü firma ve teknolojileri belirleme konusunda iyi değildir. Örneğin, Japonya'nın Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) -yaygın olarak bu tür bir sanayi stratejisinin başarılı bir örneği olarak gösterilmuhtemelen kazananlara yardım etmekten çok kaybedenleri korumak için daha fazlasını yaptı; Güney Kore ise ancak korumacı kontrollerini kaldırdıktan sonra patlamaya başladı (Krueger, 2020). Ve “ulusal şampiyonları” desteklemek, onları tembelleştirebilir ve daha az rekabet edebilir hâle getirebilir.

Hükümetler kazananları seçme konusunda kötüdür, ancak kaybedenler hükümetleri seçme konusunda iyidir.

Matt Ridley (2020)

İSTENMEYEN SONUÇLAR

Ne yazık ki, ticaret engelleri bazı sektörlerdeki istihdamı korurken, üretim süreçleri için ithal hammadde ve bileşenlere ihtiyaç duyan sektörler maliyet yüklemektedir.

Ayrıca, ticaret engellerinin maliyeti, ithal mallar için karşılaştıkları daha yüksek fiyatlar ve azalan seçenek ve rekabet nedeniyle yerli tüketiciler tarafından ödenmektedir. Örneğin, ABD’de satılan ayakkabıların yüzde 98’i ithal edilmektedir. Eğer gümrük vergileri ayakkabı ithalatını ortadan kaldırırsa, Amerikalılar tam anlamıyla ayağa kalkmadan önce yerli üreticilerin boşluğu doldurma şansını kalmayacaktır.

Korumacılık, Amerika’nın 2018’de çelik ithalatına uyguladığı yüzde 25’lik Trump Vergisi’nin de gösterdiği gibi başka sorunları da beraberinde getirmektedir. Aslında bu iş kayıpları dünya çelik üretimindeki konjonktürel bir bolluğu yansıtıyordu ve daha fazla ABD üretimi bu durumu daha da kötüleştirecekti. Kısıtlamaların uygulanması büyük bir bürokrasi gerektirdi ve masraflı temyiz mahkemelerine ve davalara yol açtı. ABD’de üretilemeyen özel çelikler, karmaşık muafiyetlerin tasarlanmasını gerektiren tarife engellerine takıldı. ABD yapımı çeliğin fiyatları dünya fiyatlarının üzerine çıktıkça, çelikten üretilen otomobillerin ve yerli malların fiyatları da yükseldi ve yabancı ithalatı daha cazip hâle getirdi. Genel olarak, imalat sektöründeki

iş kayıpları muhtemelen çelik üretimindeki kazançları aştı ve hem ücretler hem de GSYİH zarar gördü (York, 2020).

Korumacılık diğer ülkelere de maliyet yüklemektedir. Örneğin, AB tarafından uygulananlar gibi tarımsal ithalat üzerindeki yüksek engeller, şeker veya kahve gibi tek bir ürünün ihracatına bağımlı olan gelişmekte olan ülkeler için özellikle zarar verici olabilir. AB'nin Benin'den karides ithalatını yasaklaması, ihracatçılar, balık tüccarları ve birçoğu gerçekçi alternatifler bulamayacak kadar sektöre yatırım yapmış olan balıkçılar da dâhil olmak üzere Benin'in karides endüstrisinin çökmesine yol açmıştır. Zarar, yasağın kaldırılmasından sonra da uzun süre devam etmiştir (Houssa ve Verpooten, 2013).

Ekonomistler, 1986-93 GATT Uruguay Turu'nda denendiği gibi, en iyi politikanın tüm korumaların çok taraflı olarak hafifletilmesi olacağı konusunda büyük ölçüde hemfikirlerdir, ancak bu pek başarılı olmamıştır: ülkelerin tarım kültürüne (nispeten küçük bir endüstri olduğu yerlerde bile) siyasî ve kültürel bağlılıkları çok güçlüdür.

KORUMACILIĞININ MALİYETİ

Milyonlarca farklı ürünün ticareti yapılırken, korumacı hükümetler her birine hangi engellerin uygulanacağına karar vermek gibi karmaşık ve bunu adil bir şekilde yapmak gibi imkânsız bir görevle karşı karşıyadır. Bu da anlaşmazlıklara ve davalara yol açmakta ve tüccarlar kendi ürünlerini kontrollerin dışında tutmaya çalışırken, kamu görevlilerinin yolsuzluk yapmasını teşvik edebilmektedir.

Ticaret engelleri, kaçakçılığı da kârlı hâle getirir. Mallar gizlice ülkeye girebilir ya da kontrollerin dışında kalan üçüncü bir ülkeye gönderilip oradan ithal edilebilir.

Yüksek kotalara veya tarifelere tabi olmayan mallar olarak yanlış etiketlenebilir veya *ad valorem* tarifelerinden kaçınmak için düşük fatura edilebilir. Yine gümrük memurlarına bu uygulamaları görmezden gelmeleri ve malların girişine izin vermeleri için rüşvet verilebilir.

Ticaret engellerini belirlemek ve denetlemek, kaçakçılık ve yolsuzlukla mücadele etmek büyük bir bürokrasi gerektirir. Örneğin ABD'de 65,000 gümrük ve sınır koruma görevlisi çalışmaktadır. AB'de havaalanlarında, sınır kapılarında, limanlarda ve ofislerde çalışan 114,000 gümrük memuru vardır. Dünya genelinde yarım milyon ile bir milyon arasında gümrük memuru olabilir. Hepsi gümrük bariyerlerini denetlemekle meşgul olmayacaktır -bazıları uyuşturucu ve teröristlerin girişini durdurmaya çalışıyor olabilir- ama muhtemelen çoğu öyledir. Bu dünya ekonomisi için büyük bir maliyettir.

9

KORUMACILIK LEHİNE ARGÜMANLAR

BEBEK ENDÜSTRİ ARGÜMANI

Daha önce de belirtildiği üzere, ticaret engellerinin en yaygın gerekçelerinden biri, ülkelerin yeni sanayilerini büyük ölçekli üretimden faydalanabilecekleri ve yurt dışındaki yerleşik rakipleriyle rekabet edebilecekleri bir boyuta ulaştırmalarını sağlamaktır. Gelişmekte olan ülkeler bir zamanlar bunu 7. Bölüm’de ana hatlarıyla açıklanan “ithal ikamesi” politikaları için hayatî önemde görmüşlerdir ve fiyatı dalgalanabilen tek bir ürüne veya madene bağımlı olanlar gibi çeşitlendirmeye ihtiyaç duyan ülkeler için hâlâ önemli olabilir.

Tarih, korumacılığın gelişmekte olan ekonomilerdeki bebek endüstrilere gerçekten de fayda sağlayabileceğini göstermektedir. ABD bile ilk yıllarında imalat gücünü arttırmak için ithalat kontrollerini kullanarak fayda sağlamış gibi görünmektedir. Bugün de bir ülkenin küçük ölçekli üreticilerini, tek tek ülkelerin düzenlemesinin zor olabileceği (bkz. 12. Bölüm) ve bu nedenle potansiyel rakiplerini saf dışı bırakmak için kullanabilecekleri büyük bir pazar

gücü elde edebilecekleri ulus-ötesi şirketlerden koruması söz konusu olabilir.

Ancak bebek endüstri tartışmasıyla ilgili sorunlar vardır. Örneğin, hangi yeni “bebek” endüstriler yetiştirilmelidir? Bu seçim gerçek bir ekonomik başarı beklentisinden ziyade siyasî amaçlarla yapılmış olabilir. Ayrıca, korundukları için, korunan endüstriler verimsiz hâle gelebilir ve olgunlaşmaları yavaş olabilir. Kontrollerin kaldırılması için ne zaman yeterince olgunlaşacakları da belli değildir ve bu endüstriler muhtemelen korumalarını sürdürmek için kampanya yürüteceklerdir. Ekonomist Milton Friedman (1997), “Bebek denilenler asla büyümmezler” diye yazmıştır. Gümrükler bir kez uygulandıktan sonra nadiren kaldırılır. Ve elbette, daha ucuz ithalattan mahrum bırakılan tüketiciler için bir maliyet söz konusudur.

Gümrük vergileri, bir ülkenin kendi vatandaşlarına belirlenmiş yabancı malları satın almaları için koyduğu vergilerdir; özünde, insanların bunun yerine yerli ürünleri satın almalarını sağlamak için ithal ürünlerin fiyatlarını yükseltirler.

Fred Hochberg (2020)

Eğer amaç yeni endüstriler geliştirmekse, daha iyi araçlar olabilir. Vergi imtiyazları, eğitim hibeleri veya sübvansiyonlar daha etkili olabilir ve misillemeye yol açma olasılığı daha düşüktür. Küresel şirketlerin pazar gücüyle başa çıkma konusunda, ekonomistler genellikle rekabet politikasına ilişkin uluslararası anlaşmaların, tek tek ülkelerin çok sayıda ticaret engeli koymasına izin vermekten daha iyi bir çözüm olduğu konusunda hemfikirdir.

ANTI-DAMPİNG ARGÜMANI

Korumacılığın bir diğer argümanı ülkelerin mallarını diğer ülkelere “damping” yaparak ihraç etmeleridir. Bu, bir malı normal değerinden daha düşük bir fiyata ihraç ederek ihraç edilen ülkedeki üreticilere zarar vermek veya onları işlerinden etmek ve ardından ticareti kendileri lehine ele geçirmek için tasarlanmış yağmacı bir harekettir.

Çok uluslu bir şirket, daha küçük rakiplerini saf dışı bırakmak için kullanabileceği önemli bir pazar gücüne sahip olabilir. Ancak böyle bir şirketin dünyanın diğer tüm üreticilerini bastırmak için çok derin ceplere ihtiyacı olacaktır ve eğer başarılı olma şansı çok azsa, neden denediklerini anlamak zordur. Ulus-ötesi şirketler tarafından yapılan yıkıcı damping, düşünüldüğünden daha nadir olabilir.

Ancak asıl sorun, hükümetlerin diğer ulusların altını oymak için sanayilerini sübvansede etmeleri ya da para birimlerini manipüle etmeleridir. Hatta ihraç mallarını çok düşük maliyetle üretmek için sömürülen ya da köle işgücü kullanabilirler. Örneğin Çin, ABD, AB ve diğer ülkeler tarafından her üçüyle de suçlanmaktadır. Bu durumda uluslararası hukuk, bir ülkenin ihracatçı ülkeler tarafından sübvansede edilen ürünlere telafi edici vergi (CVD) koymasına ve böylece sübvansede edilen ihracatın herhangi bir avantajının elinden alınmasına izin verir.

Ancak devlet sübvansiyonlarını tespit etmek her zaman kolay değildir ve ithalatçı ülkeler, korumacı nedenlerle, hak edilenden daha yüksek CVD’ler uygulamak için bunları abartabilirler. İthal ürünlerin fiyatının düşük, hatta üretim maliyetinin altında olmasının sübvansiyonlar dışında da pek çok nedeni vardır. İhracatçılar malları üretmiş ancak satamamış olabilirler ya da ellerinde geçici bir stok

fazlası olabilir, bu nedenle ne kadar toplayabilirlerse ucuza elden çıkarabilirler. Bu tür tek seferlik veya geçici ucuz mal girişleri yerli üreticilere zarar vermeyebilir, ancak tüketicilere kısa vadeli fayda sağlamaktadır (Anderton, 2015). Dolayısıyla “anti-damping” tedbirleri faydadan çok zarar getirebilir, korumacılığı körükleyebilir ve bu da daha fazla misillemeye yol açabilir (İkeson, 2017).

ÇALIŞMA STANDARTLARI

Zengin ülkelerdeki insanlar da yoksul ülkelerin daha ucuz olmasının tek nedeninin düşük ücret, uzun çalışma saatleri, güvensiz çalışma koşulları ve çocuk işçiliği gibi daha düşük istihdam standartlarına sahip olmaları olduğundan şikâyet etmektedir. Kazançlar, şirketler ve sermaye üzerindeki vergiler de daha düşük olabilir.

Ancak yoksul ülkelerde sermaye kıt olduğu için, işçilerin üretkenliği düşüktür ve bu da onları, zorunluluktan dolayı, zengin ülkelere kıyasla daha az ücretle daha uzun süre ve daha kirli ve tehlikeli koşullarda çalışmaya daha istekli hâle getirmektedir. Ürettiklerine karşı liman kontrollerini arttırmak sadece onların kazanmalarını, sermaye edinmelerini ve yaşamlarını iyileştirmelerini engeller.

ÜRÜN STANDARTLARI VE BİYOGÜVENLİK

Bir diğer yaygın endişe de potansiyel olarak güvenli olmayan (örneğin elektrikli ürünler, ilaçlar, geri dönüştürülebilir atıklar veya GDO’lu ürünler) veya etik olmayan yollardan elde edilen (örneğin et ürünleri veya mahkumlar tarafından üretilen ürünler) ürünleri dışarıda tutmaktır. Ayrıca ülkeler genellikle ürünlerin nasıl üretildiği ve işlendiği konusunda çevre standartları gibi başka standartlar da uygulamaktadır.

Bir ülkenin kendi üreticilerine kıyasla ithalatçılara daha katı standartlar uygulaması açıkça korumacılıktır. Fakat tam olarak hangi güvenlik ve etik itirazlar meşrudur ve hangileri sadece örtülü korumacılık değildir? Örneğin, Amerika'nın sığırlarda hormon kullanması, tavukları klorlaması ya da genetiği değiştirilmiş tahıl ihracatı ile ilgili endişeleri sağlıkla ilgili meşru korkular mıdır yoksa ABD'nin tarım ürünlerini engellemek için bir bahanesi midir? Ve Amerika, hayvan refahı standartları çok daha düşük olan ülkelerden gelen et ürünlerini ya da insan hakları sicili kötü olan ülkelere gelen ürünleri reddetmekte haklı mıdır?

İthal ürün standartları, belirtilen amaçlarından ziyade yerli üreticileri korumak için çok kolay bir şekilde kullanıldığından, DTÖ ticaret anlaşmazlıklarının en büyük kaynaklarından biridir. Sağlık veya güvenlikle ilgili gerçekten meşru kaygıların olduğu durumlarda, diğer politikalar (ürün güvenliği standartları üzerinde uluslararası anlaşma aramak gibi) bunları uygulamak için daha iyi yollar olabilir (Anderton, 2015).

GÜVENLİK ENDİŞELERİ

Daha önce de belirtildiği üzere, ülkeler savunma, bilişim veya iletişim gibi bazı sektörlerin yabancılara açılmayacak kadar stratejik öneme sahip olduğunu savunabilir. Bu teknolojilerin ihracatını yasaklayabilir ve kendi "stratejik" endüstrilerini rekabetten koruyabilirler.

Kuşkusuz bunlar gerçek ve meşru güvenlik kaygıdır. Yine de korumacı nedenlerle kullanılmamaları ve ekonomik zarara neden olmamaları için yakından incelenmeleri gerekmektedir. Örneğin Amerika'nın 1920 tarihli Jones Yasası, ABD limanları arasında sevk edilen malların Amerikan yapımı, sahibi ve işletmecisi olduğu gemilerle ta-

şınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yasada belirtilen amaç, ABD'nin savaş zamanında yeniden kullanılacak bir donanmaya sahip olmasını sağlamaktır. Aslında, rekabeti engelleyerek ve yabancı gemilerle gelen malların Amerikan gemilerine yeniden yüklenmesini zorunlu kılarak yük taşımacılığının fiyatını yükseltti. Bu durum Hawaii ve Porto Riko gibi uzak bölgeleri özellikle kötü etkiledi. Bu arada, Amerikan müdahalesine ilişkin kurallar nedeniyle gemilerin inşası daha maliyetli hâle geldi ve nakliye şirketlerini, asgarî kullanım süreleri dolana kadar gemileri daha uzun süre çalıştırmaya teşvik etti. Jones Yasası Amerikan denizciliğini korumak bir yana, büyük ölçüde yok etti (Krueger, 2020: Bölüm 13).

YAPTIRIMLAR

Ticaret engelleri, potansiyel ya da mevcut düşmanların ekonomilerini zayıflatmak ya da davranışlarında bir değişikliğe yol açmak için siyasî bir silah olarak kullanılabilir. Ticaret savaşları, düşman ülkeler arasında bir güç denemesi olarak bile kullanılabilir. Ticaret savaşları, doğrudan askerî çatışmadan daha az zarar verici olsa da yine de zarar vericidir. Bu nokta pek çok kişiyi, gıda gibi temel mallarda ülkelerin kendi kendilerine yeterli olmayı hedeflemeleri gerektiğine ikna edebilir ve böylece kendilerini çatışmalar nedeniyle kaynaklarının kesilmesi olasılığına karşı koruyabilirler. Bu koruma, sadece kendileri ve diğer ülkeler arasındaki çatışmalar için değil, aynı zamanda bölgelerindeki uluslararası ticareti bozan diğer uluslar arasındaki çatışmalar için de geçerlidir. Yerli sanayilerin böyle bir durumda ülkeyi ayakta tutabilmesini sağlamak için ithalat kontrollerine ihtiyaç olduğu savunulmaktadır.

Özel bir durum, uluslararası siyasî çatışmalar ortaya

çıktığında ve normal diplomatik müzakereler çöktüğünde ticaret engellerinin kaldırılmasıdır. Buna bir örnek, İran'ın uranyum zenginleştirme programını durdurmasını sağlamayı amaçlayan 2006 BM ticaret ambargosudur. Bir ambargo kapsamında, başka bir ülkeden yapılan tüm ithalatlar (ve bazen bu ülkeye yapılan ihracatlar) yasaklanır ve bu da ticaret yapan ülkeler üzerinde güçlü bir etki yaratabilir.

Ticari yaptırımlar, insan hakları sicili kötü olanlar gibi haydut hükümetler üzerinde baskı kurmanın savaş dışındaki tek yolu olabilir. Ancak yaptırımların korumacılığı asil bir amacın arkasına saklamadığından emin olmak önemlidir. Bu tür suçlamalardan kaçınmak için, ülkeler genellikle uluslararası ticaret engelleri uygulamak için bir BM kararı ararlar, bu da onlara bir ölçüde uluslararası meşruiyet sağlar.

Ancak yaptırımlar yine de doğru hedefi vurmayabilir. Zengin hükümet elitleri yaptırımlardan büyük ölçüde etkilenmeyebilirken, sıradan vatandaşlar daha yüksek fiyatlarla karşılaşabilir ya da bazen gıda ve ilaçlar da dâhil olmak üzere temel ithal mallarda kıtlık yaşanabilir. Ticaret savaşları askerî savaşlardan daha iyi olsa da her ikisinden de kaçınmaya çalışmak ve karşılıklı bağımlılık ve anlayışı teşvik etmenin bir yolu olarak ticareti açık tutmak en iyisi gibi görünmektedir.

10

ÖDEMELER DENGESİ AÇIĞI

ÖDEMELER DENGESİ

Bir ülkenin diğerine karşı ticaret engellerini artırma eğiliminde olmasının bir başka nedeni de aralarındaki ödemeler dengesinde bir açık (ya da eksiklik) olmasıdır.

Bir ülkenin ödemeler dengesi, belirli bir dönemdeki tüm uluslararası işlemlerinin hesabıdır. Mal ve hizmet ihracatı ve ithalatı olan işlemlerin kaydedildiği kısma cari hesap denir. Arazi ve emlak ya da hisse senedi ve tahvil gibi varlıklardaki işlemler ise sermaye hesabı olarak adlandırılır. (Bazı ekonomistler bu unsuru daha da ayırarak sadece finansal olmayan varlıklar için “sermaye hesabı” ve finansal varlıklar için “finans hesabı” kullanmaktadır).

İhraç ettiğinden daha fazla değerde mal ve hizmet ithal eden bir ülkenin cari açığı (bazen gevşek bir şekilde ödemeler dengesi açığı olarak da adlandırılır) vardır. İhracat için aldığından daha fazlasını ithalat için ödemektedir. Ancak, elbette, bu açığın ödenmesi gerekir ve tüm işlemler doğru bir şekilde kaydedilirse, cari hesap açığı sermaye hesabın-

daki eşit bir fazlalıkla dengelenmelidir. Basitçe ifade etmek gerekirse, ithalata ihracattan aldığından daha fazla harcayan bir ülke varlıklar ya da aradaki farkı finanse etmek için borçlanmak. Böyle bir durum, bir ülkenin borcunu ödemediği izlenimi yaratacağından siyasi zorluklara yol açabilir.

Bu açık elbette ihracattan daha fazla gelir elde ederek ya da ithalata daha az harcama yaparak kapatılabilir. Ne yazık ki bu fikir ülkedeki politikacıları korumacılığa teşvik edebilir. Örneğin ihracat endüstrilerini sübvansede ederek mallarını yabancı müşteriler için daha ucuz hâle getirebilir ya da ithalata gümrük vergileri ve kotalar koyarak yabancı malları daha az cazip hâle getirebilir ya da yerli tüketiciler için daha az erişilebilir kılabilirler.

Adam Smith'in merkantilizm karşıtı görüşünü kısaca özetlemek gerekirse: ithalat Noel sabahıdır; liman çışıları ise Ocak ayının MasterCard faturasıdır.

P. J. O'Rourke (2007)

AÇIKLAR HER ZAMAN SORUN DEĞİLDİR

Ancak ödemeler dengesi açığı her zaman bir sorun değildir. Eğer ülke borçlarının faizini ödemeye devam eder ve parayı refah artışı sağlayan yatırımları finanse etmek için kullanırsa, açık vermeye devam edebilir ve bu yatırımlar karşılığını verdiğinde borçlarını geri ödeyebilir. Bu tıpkı bir işletmenin üretimini artıracak yeni ekipman satın almak için kredi alması gibidir.

Örneğin 19. Yüzyıl'da ABD büyük açıklar vermesine rağmen petrol aramalarına, ulaşım ve ticareti geliştirecek yol ve demiryollarına yatırım yapmış ve Birinci Dünya

Savaşı'nın sonunda dünyanın önde gelen dış ticaretçisi hâline gelmiştir. Buna karşın, 1990'larda bir dizi Güney Doğu Asya ülkeleri büyümelerini sürdürebileceklerinden daha fazla borçlandılar ve daha sonra borçlarının faizlerini karşılamak için daha da fazla borçlandılar. Artan açıklar 1997-98 "Asya Krizi" ne yol açtı.

Açıklar kötü politikalarından ziyade doğal piyasa değişikliklerini de yansıtabilir. Örneğin İngiltere, uluslararası ticareti dolar üzerinden yapılan petrol ve kimyasal maddeler ihraç etmektedir. 2016 Brexit oylamasından önce bu malların dolar fiyatları düşmüş, bu da İngiltere'nin ihracat gelirlerini azaltmış ve dolayısıyla açığını arttırmıştır. Ancak AB'den ayrılma oylamasından sonra İngiliz sterlininin değeri dolar karşısında düştü. Dolayısıyla şimdi, Britanya'nın ihracatının getirdiği dolarlar yurt içinde daha fazla satın alınırken, ithalat (artık sterlin cinsinden daha pahalı) düştü ve hepsi açığın azalmasına yardımcı oldu.

Tasarruflar ve yatırımlar da bir ülkenin bütçe açığını etkileyebilir. İnsanların tasarrufları, işletmelerin üretimlerine yatırım yapmak için ihtiyaç duydukları fonları sağlar. Eğer tasarruflar firmaların yatırımlarının altına düşerse, firmaların yurt dışından daha fazla sermaye bulması gerekir. İnsanlar tasarruf etmek yerine harcama yaparsa, bu da talebi artırır ve ithalatı çeker. Sonuç daha yüksek bir cari/finansal açık olur.

Şirketlerin yatırımlarını finanse edecek yurt içi tasarrufların yetersizliği, ABD'nin dünyanın en büyük sürekli açığını vermesinin bir nedenidir. (İstisnai olarak, bu aşırı harcamayı yalnızca dolar basarak finanse edebilir, çünkü dolar uluslararası ticaretin ana para birimi olarak sürekli talep gördüğü için değerini korur). Buna karşılık Almanya, kısmen avronun yaratılmasının ihracatçıları destekle-

mesi, ancak aynı zamanda yüksek iç tasarruflar nedeniyle dünyanın en büyük ticaret açığını veriyor. Japonya'da da tasarrufların yatırımlardan fazla olması nedeniyle tasarruf sahipleri ve fon yöneticileri daha karlı yatırımlar için yurt dışına yönelmek zorunda kalmakta, bu da Japonya'ya cari işlemler fazlası ancak sermaye hesabı açığı vermektedir.

ÜLKEDEN ÜLKEYE AÇIKLAR

Bir ülkenin dünya ile olan ödemeler dengesi pek çok farklı faktörün sonucu olduğundan ve tamamen iyi huylu olabileceğinden, sadece bir açığın varlığı korumacılık için kötü bir bahanedir. Bir ülkenin başka herhangi bir ülkeyle olan açığı ise her ne kadar politikacılar bunu sık sık kullansa da daha da kötü bir bahanedir. Örneğin ABD Başkanı Donald Trump, ülkesinin Çin ve Meksika ile olan ticaret açıklarını, ticaret anlaşmalarını yeniden müzakere etmek ve ithalat engellerini artırmak için gerekçe olarak göstermişti.

Ancak bir ülkenin başka bir ülkeyle açık vermesi sürpriz olmamalıdır, çünkü diğer bir başka ülkeyle fazla verebilir. Örneğin ABD bazı ülkelerden giysi, elektronik eşya ve araba ithal ederken diğerlerine gıda, petrol, finansal hizmetler ve uçak ihraç etmektedir. Çin, Meksika ve Kanada ile açık verirken Avustralya, İngiltere, Brezilya ve Arjantin ile fazla vermektedir. Basit bir benzetme yapacak olursak: Saç kesimi için para ödediğim kuaförümle açık veriyorum, ancak kuaför benden hiçbir şey satın almıyor. Ama sonra, kendilerinden hiçbir şey satın almadığım hâlde emeğimin karşılığını ödeyen işverenlerimle fazla veriyorum.

İkili ticaret rakamları da bir sayım hilesiyle çarpıtılmaktadır. Yabancı malların uyuğu, nihai ülke ürünün değerlerinin sadece bir kısmına katkıda bulunsa bile, geldikleri son ülke olarak kaydedilir. Çoğu zaman, bu son ülke, birçok

ürünün monte edildiği ve paklendiği Çin'dir; bu da Çin'in ABD gibi ülkelerle olan ticaret fazlasını yanıltıcı bir şekilde abartmaktadır (Hochberg, 2020).

DÖVİZ KURLARI

Donald Trump'ın Çin'e yönelik eleştirilerinden bir diğeri de para biriminin değerini yapay olarak düşük tutarak Çin'in ihracatını Amerikalılar için daha ucuz, Amerika'nın ihracatını ise Çinliler için daha pahalı hâle getirmesiydi.

Döviz kuru, bir para biriminin başka bir para birimi cinsinden fiyatıdır: örneğin bir dolar karşılığında kaç pound, avro veya ruble alabileceğinizdir. Günümüzde çoğu para birimi döviz ("forex") piyasalarında açıkça alınıp satılmaktadır ve tıpkı diğer piyasa malları gibi, değerleri arz ve talebe göre belirlenir. Örneğin dünyanın dört bir yandaki insanlar Amerikan mallarını satın almak istiyorsa, Amerikalı üreticilere ödeme yapmak için dolar satın almaları gerekecek ve bu da doların fiyatını yükseltecektir. Eğer Amerikalılar yabancı mallar satın almak isterlerse, bu malların bedelini ödemek için gereken yabancı para birimlerini satın almak üzere dolar satmak zorunda kalacaklar ve doların fiyatı düşecektir.

Fiyatlar aynı zamanda arz ve talepteki kısa vadeli dalgalanmaları da yansıtır. Örneğin sert bir kış mevsiminde, daha fazla insan tatil rezervasyonu yaptığı için güneşli turistik yerlerin para birimi yükselebilir. Ya da bir ülkenin merkez bankası faiz oranlarını yükseltirse, yatırımcılar oraya yatırım yapmak ve daha yüksek faizden yararlanmak için o ülkenin para biriminden daha fazla satın alabilir. Piyasalar spekülasyonları da yansıtır: örneğin, spekülatörler bir ülkenin para biriminin düşeceğine inanırlarsa (örne-

ğin İngiltere'nin 2016 Brexit oylaması gibi siyasi belirsizlik nedeniyle), bu beklentiyle para birimini satabilirler.

DEVLET MÜDAHALESİ

Ancak bu piyasa baskılarının yanı sıra, hükümetler de döviz piyasalarını manipüle ederek, fiyatları etkilemek için kendi para birimleri de dâhil olmak üzere farklı para birimleri alıp satarlar. Bunu, geçici bir aksaklıktan kaynaklanan piyasadaki dalgalanmayı yatıştırmak ya da yatırımcıların ekonomilerine olan güvenini yeniden tesis etmek için yapabilirler.

Ancak Trump'ın Çin'i yapmakla suçladığı gibi, ülkeler ticaret avantajı için döviz kurlarını manipüle edebilirler. En yaygın olarak, yabancılar için daha ucuz hâle getirerek ihracatlarını artırmak ve yerli müşteriler için daha pahalı hâle getirerek ithalatı azaltmak için para birimlerine yapay olarak düşük bir döviz kuru vermeye çalışabilirler. Ancak satışların kolaylaşması ihracatçıları rehavete ve verimsizliğe sürükleyebilirken, yüksek ithalat fiyatları da yerli tüketicilere ve bazen de üreticilere zarar verecektir. Dahası, devalüasyon büyük ve ani olursa daha derin sonuçlar doğurabilir. Örneğin, 1992'de eski Sovyetler Birliği tedarik zincirlerinin dağılmasının ardından Belarus devalüasyona gittiğinde, enflasyon yüzde 100'ün üzerine çıkmış; faiz oranları yüzde 45'e ulaşmıştı.

Özetle, hükümetler ticaret avantajı elde etmek için para birimlerini manipüle edebilirler, ancak bunun da bir sınırı vardır ve bu sınırın ötesinde hakikat kendini çoğu zaman acı bir şekilde yeniden gösterir.

KISIM V

GÜNÜMÜZDE TİCARET

11

SERBEST TİCARETİN DİRİLİŞİ

SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE TİCARETE DÖNÜŞ

Korumacılık barış zamanında siyasi olarak ne kadar cazip olursa olsun ve iki dünya savaşı sırasında devlet kontrolleri ne kadar gerekli olursa olsun, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Batılı güçler ticarî engellerin sadece kendi kendini yok etmekle kalmayıp aslında yıkıcı çatışmaları körüklediğini fark etmeye başlamıştı. Sovyet bloku, Çin ve Güney Doğu Asya ile birlikte ayrı kalmayı tercih etse de, Batılı uluslar ticaret ağlarını yeniden inşa etmeyi ve daha serbest ve açık hâle getirmeyi amaçlayan 1948 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) üzerinde işbirliği yaptı.

GATT, ticaretin faydalarına ve daha fazla işbirliğinin uluslar arasında anlayış ve barışı artırabileceğine olan inançtan kaynaklanıyordu. Kurallara dayalı olacak ve bu kuralları kabul eden herkese açık olacaktı. Korumacılık caydırılacak ve bir diğerine elverişli ticaret koşulları sunan herhangi bir katılımcı ülke, herkese aynı koşulları sunmak zorunda olacaktı ("en çok kayrılan ulus" hükmü).

Sonuçlar etkileyici olmuştur. Bu sürece dâhil olan ülke sayısı 1948’de 23 iken bugün 160’ın üzerine çıkmıştır (WTO, 2016). Dünya gümrük oranları 1947 yılında ortalama 20’ye (Brown ve İrwin, 2015) ya da bazı hesaplamalara göre yüzde 40’a (Dünya Bankası, 1987) 2017 itibariyle yüzde 2,6’ya düşmüştür (Dünya Bankası, 2019).

GATT, bir kurum olarak başardıkları kadar süreç açısından temsil ettikleri açısından da önemli olabilir. GATT ticarî politikalar için bir standart oluşturmuş ve daha serbest çok taraflı ticaret hedefi için çabalamanın değerli olduğunu hatırlatmıştır. Bir kurallar bütünü olarak GATT, gümrük seviyelerinin sadece tek bir yönde hareket edebileceğine dair inandırıcı bir güvence sağlamıştır...

Douglas A. Irwin (1995)

Ticaretin serbestleşmesine, büyük ulusları dünya ticaret ağına dâhil eden ve yatırım, insan ve fikir akışımının önündeki engelleri azaltan bir dizi siyasî oluşum yardımcı olmuştur. Böylece Çin, 1976’da Mao Zedong’un ölümünden kısa bir süre sonra liberalleşti; Avrupa’da Berlin Duvarı 1989’da yıkıldı ve Doğu Bloku ülkeleri Batı ile bağımlı bir şekilde ticaret yapmaya başladı; gelişmekte olan ülkeler daha açık ticaret lehine ithal ikameci politikaları terk etmeye başladı; Hindistan 1991’de liberalleştirici ekonomik reformlar başlattı ve Avrupa Birliği 1993’te tarifersiz bir “tek pazar” a geçti.

UFKU GENİŞLETMEK

1980’lerin sonlarında, her zaman en tartışmalı konulardan biri tarımda ve dünya ticaretinin çok daha önemli bir bileşeni hâline gelen hizmetlerde atılımlar yapılmaya baş-

lanmış ve meslekî standartlar, fikrî mülkiyet ve telif hakları konularındaki endişeler körüklenmişti.

GATT öncelikle bir dizi müzakere turundan oluşuyordu, ancak 1980'lerde birçok kişi resmî bir uluslararası organ hâline gelerek daha iyi çalışabileceğini düşündü. Bu da 1995 yılında DTÖ'nün kurulmasına ve sübvansiyonlar, fikri mülkiyet, ürün standartları ve diğer konulardaki müzakerelerin genişlemesine yol açtı. Uzman DTÖ panelleri artık ticarî uyumsuzluklar hakkında karar verebiliyor. Ülkeler bu kararlara uymaya zorlanmasa da uymadıkları takdirde misilleme ile karşılaşılabiliyorlar.

DTÖ'nün kurulmasının ardındaki bir diğer faktör de sanayileşmiş ülkelerin yüksek istihdam, refah ve etik standartlara bağlılıklarının, daha az titiz standartlar uygulayan gelişmekte olan ülkeler tarafından baltalandığı yönündeki endişeleriydi. Bu yeni kurumun, ülkelerin bu sorunla başa çıkmalarına yardımcı olacağını umuyorlardı. Buna ek olarak, sadece fiziksel bileşenlerin giderek artan küresel üretimini değil, aynı zamanda tasarım, yatırım finansmanı, nakliye, pazarlama ve dağıtım gibi girdileri de içeren küresel değer zincirlerinin ortaya çıkmasıyla üretim gerçek anlamda uluslararası hâle gelmişti. Bu girdilerin ticaret müzakerelerine yansıtılması ve tüm süreç boyunca kalite standartlarının sağlanması arzusu vardı. Bu önemliydi, çünkü bazı standartlar endüstrilerin kendileri tarafından belirlenirken, diğerleri hükümetler tarafından ortaya konmaktadır ve üretim zincirleri birçok ülkeye yayılmışken, bir ülkedeki sorunlar tüm ağıları bozabilir.

FARKLI YAKLAŞIMLAR

Korumacılık hâlâ yaygındır, ancak uluslararası ticaret genel olarak daha serbest hâle gelmiştir. Farklı ülkeler ve böl-

geler, iç siyasi gerçekleri dikkate alan bir hızda da olsa, ticaretlerini serbestleştirmenin farklı yollarını bulmuşlardır.

Asya müdahaleciliği. Asya'nın kaplan ekonomileri bile saf serbest piyasa liberalizminin modelleri değildi. Hükümetleri genellikle ülkenin ihracatta karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olabileceği sektörleri belirlemiş ve yatırımları bu sektörlerle yönlendirmişti. Daha önce de belirtildiği gibi, Japonya'nın Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) bunun önemli örneğidir, ancak genel istihdam yaratma başarısı abartılıdır: kaynaklar başka bir yere yönlendirilmeseydi başka hangi sektörlerin daha başarılı olabileceğini bilemeyiz. Ayrıca, Japonya diğer ülkeler için bir model olmayabilir çünkü ekonomisi daha entegre ve dolayısıyla merkezden kontrol edilmesi daha kolaydır.

Çin de 1978'deki reformlardan sonra pazarlarını uluslararası ticarete açtı ve bunun sonucunda hızla büyüyen büyük bir ihracatçı ülke hâline geldi. İhracat stratejisini de şansa bırakmadı, örneğin güneş panelleri gibi önde gelen endüstrileri sübvansede ederek ve (eleştirmenlerin iddiasına göre) ürünlerini ithalatçılar için daha cazip hâle getirmek için para birimini manipüle ederek büyük müdahalelerde bulundu. Bu durum ilgili sektörlerle fayda sağlayabilir ancak bunun Çinli tüketicilere ve vergi mükelleflerine bir maliyeti vardır.

Özel ekonomi bölgeleri. Asya'da ve başka yerlerde ticaret yoluyla büyümeyi teşvik etmek için kullanılan bir diğer strateji de özel ekonomik bölgelerinin oluşturulmasıdır. Bu bölgeler, başka yerlerde mevcut olabilecek kurallardan daha cömert kurallar uygulanarak ticareti ve iç yatırımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bugün dünya çapında yaklaşık 3000 özel ekonomi bölgesi bulunmaktadır. Bunlar arasında Makao, Hong Kong ve Singapur gibi serbest limanlar

ve İrlanda'daki Shannon gibi mal veya bileşenlerin ithalatı, işlenmesi veya montajı ve ardından normal gümrük bürokrasisine tabi olmaksızın yeniden ihracatı konusunda uzmanlaşmış bölgeler bulunmaktadır. Bu özel ekonomi bölgeleri, ülkelerin dış rekabete tamamen açık olmaktan kaçınmasına, ancak yine de bunu yönetilen yollarla kabul etmesine izin verebilir. Ayrıca yabancı yatırımcılara külfetli yerel vergi veya düzenlemelere karşı bir miktar koruma sağlarlar (Poon ve Rigby, 2017: Bölüm 6).

Bölgesel ticaret düzenlemeleri. Tam korumacılık ve dünya ile açık ticaret arasındaki bir diğer ara yol da bölgesel ticaret düzenlemeleridir. Burada bir grup ülke bir serbest ticaret anlaşması (STA) imzalayarak, üzerinde mutabık kalınan bir dizi malın (ya da tüm malların), çok az engelle ithal ve ihraç edilmesine izin verir. Örneğin ABD'nin Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Dominik Cumhuriyeti ile; AB'nin ise Norveç, İzlanda, İsviçre ve Lihtenştayn ile STA'ları bulunmaktadır.

İdeal olarak, bölgesel bir ticaret anlaşması ortaklar arasındaki korumacılığı azaltırken üye olmayanlara zarar vermemelidir. Ancak durum her zaman böyle değildir. Örneğin, AB, katılımcı üyelerin birbirleri arasında serbest ticareti kabul ettikleri ancak dünyanın geri kalanına karşı ortak gümrük tarifeleri uyguladıkları bir gümrük birliğidir. Dolayısıyla gümrüksüz iç ("tek") pazar, AB üyeleri arasında rekabeti, uzmanlaşmayı ve ticareti teşvik etmekte hem refah hem de verimlilik kazanımları getirmekte ve gümrük bürokrasisini azaltmaktadır. Bununla birlikte, AB'nin portakal suyu, süt ürünleri ve diğer tarımsal ürünlere uyguladığı yüksek gümrük vergileri, AB çiftçilerine fayda sağlamaya yönelik korumacı tedbirlerdir. Ancak bu durum yoksul ülkelerdeki çiftçiler için ne kadar adaletsiz olursa olsun, hiçbir AB üyesi onlara daha iyi koşullar sunamaz.

İç tarifelerin olmaması, ortaklar arasındaki ticaretin tamamen serbest olduğu anlamına da gelmemektedir; aksine, AB üyeleri, sözde ortaklarından gelen ithalata direnmek için genellikle bürokratik gecikmeler veya zahmetli ürün standartları evrakları gibi tarife dışı engeller kullanmaktadır (Fisher, 2021).

BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARINA ÖRNEKLER

Dünya genelinde 400'ün üzerinde ticaret anlaşması bulunmaktadır, ancak bunların hepsi beşli ticaret anlaşması değildir. Ortak çıkarların, tarihin veya dilin olduğu yerlerde bölgesel anlaşmaların oluşturulması nispeten kolay olabilir. Ancak üye ülkeler arasında farklı borç seviyeleri, enflasyon veya vergi politikaları ya da İngiltere'nin AB'den ayrılması örneğinde olduğu gibi büyük farklılıklar ortaya çıkarsa ticaret blokları parçalanabilir.

Aşağıdaki örnekler, bu tür anlaşmaların ne kadar çeşitli olduğunu ve üye ülkelerin siyasete ne kadar bağımlı olduklarını göstermektedir. Örneğin, ABD ve AB arasında önerilen ve potansiyel olarak dünyanın en büyüğü olan anlaşma, büyük ölçüde ABD'li üreticilerin rekabet endişeleri ve AB sendikaları ile çevre gruplarının standart itirazları nedeniyle başarısızlığa uğramıştır.

Bu örnekler aynı zamanda, Güney Doğu Asya ülkelerinin Batılı müşterilere daha az bağımlı hâle gelme ya da Çin'in Amerika'nın Pasifik bölgesindeki etkisini azaltma çabalarında olduğu gibi jeopolitiğin önemini de yansıtmaktadır. Serbest ticaret dünyanın büyük bir bölümünde uzak bir hayal olarak kalmaya devam ediyor.

Avrupa Birliği (AB). Geçmişi 1950'lerdeki ilk kömür ve çelik anlaşmalarına kadar uzanan 27 AB ülkesi, birçoğu aynı para birimini (avro) paylaşan ve hepsi de genel ola-

rak ortak standart ve düzenlemelere sahip tek bir pazarın parçası olan, şu anda dünyanın en entegre ticaret bloğunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte, tek pazarda (hizmetler gibi) boşluklar vardır ve çok sayıda tarife dışı engel iç ticarete sürtüşmelere neden olmaktadır. Blok ayrıca özellikle tarımsal ithalata karşı yüksek korumacı tarifeler uygulamaktadır.

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA). 1994 yılında Kanada, ABD ve Meksika dünyanın en büyük STA'sını oluşturdu. İş seyahatleri kolaylaştırıldı, birçok tarife kaldırıldı ve üç ülke birbirlerine “en çok kayırılan ulus” statüsü verdi (yani birbirlerine diğer ülkelere verdiklerinden daha az kayırıcı koşullar sağlamadılar). Ayrıca bir uyuşmazlık çözüm mekanizması da kurdular. Anlaşma ticareti arttırdı ve fiyatları düşürdü.

ABD-Meksika-Kanada Anlaşması (USMCA). 2017 yılında NAFTA, büyük ölçüde imalat işlerinin Meksika'ya kaymasından endişe duyan ABD'nin baskısıyla yeniden müzakere edildi. İmalat ürünlerine uygulanan bazı kota ve tarifeler yükseltilirken, çevre ve istihdam standartları ile dijital ticaret ve fikri mülkiyet konularında da yeni anlaşmalar yapıldı.

Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN). 1967 yılında kurulan bu birlik, bölgede ticareti, büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu birlikten 1989 yılında, tarımsal ve birincil ürünler için bölgesel pazarlar yaratmayı amaçlayan 21 ülkeden oluşan bir ittifak olan Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği doğdu. Aynı katılımcıların birçoğu 2020 RCEP anlaşmasının (aşağıda) üyeleridir.

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP). 2020 yılında oluşturulan bu ticaret anlaşması Çin, Endonezya,

Malezya ve diğer Güney Doğu Asya ülkelerini Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda ve Filipinler gibi ABD'nin Pasifik Kıyılarındaki müttefikleriyle düşük tarifeli bir düzenlemeye dâhil ediyor. ABD'nin etkisi pahasına Pasifik'teki değer zincirlerini derinleştirmeyi amaçlıyordu.

Mercado Común del Sur (MERCOSUR). Bu, 1991 yılında Brezilya, Arjantin, Venezuela, Uruguay ve Paraguay arasında kurulan ve diğer Güney Amerika ülkelerinin de ortak üye olduğu bir gümrük birliğidir. Dünyanın en hızlı büyüyen ticaret bloklarından biri olan bu birlik, bu ülkeler arasında insanların ve yatırımların serbest dolaşımına izin vermektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT). 1991 yılında kurulan ve 12 eski Sovyetler Birliği ülkesinden oluşan bu grup, ekonomik işbirliğinin yanı sıra siyasi ve askeri işbirliğini de desteklemektedir. Beş üye bir gümrük birliği yürütmektedir, ancak çeşitli üyellerdeki siyasi olaylar tek bir pazarın oluşturulmasını engellemiştir.

12

ULUS-ÖTESİ ŞİRKETLER

Dünya ticaretindeki büyük genişleme, çok uluslu veya ulus-ötesi şirketlerin (UÖŞ'ler) yükselişine tanık olmuştur. Uluslararası oldukları için, dünya çapındaki ticaret ortaklıklarının mümkün kıldığı küresel değer zincirlerini yönetebilmektedirler. Ancak bazı eleştirmenler çok uluslu şirketlerin çok güçlü hâle geldiğini ve ulusal hükümetlerin bunları düzenlemesi, kontrol etmesi ve vergilendirmesinin imkânsız olduğunu savunmaktadır.

KÜRESEL DEĞER ZİNCİRLERİNİ YÖNETMEK

Günümüzde her türlü malın üretiminde, farklı üretim işlerinin başka ülkelere yaptırılması oldukça normal hâle gelmiştir. Çok uluslu şirketler, bu küresel üretim ağlarının ihtiyaç duyduğu çeşitli bileşenleri ve hizmetleri bir araya getirmek için iyi bir konuma sahiptir: Bu şirketlerin araştırma ve geliştirme, kaynak bulma, üretim, montaj, satış, pazarlama, reklam, finans, nakliye, lojistik, atık yönetimi, hukuki danışmanlık gibi çok fazla bileşeni vardır. İştirakler, sözleşmelerin tarafları, ortak girişim ortakları, acenteler, danış-

manlar, üniversiteler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar veya devlet kurumları da dâhil olmak üzere eşit derecede geniş bir dizi farklı kuruluşla birlikte çalışır ve onları bir araya getirirler. Ve bunu farklı yasalar, düzenlemeler, vergiler, kültür ve beceri seviyelerine sahip çeşitli ülkelerde yapıyorlar.

Çoğu zaman insanlar küresel değer zincirlerinin kendiliğinden, doğal bir şekilde ortaya çıktığını düşünürler. Aslında bu tür son derece sofistike yapılar tesadüfen bir araya gelmez. Üretim sürecinin birçok parçasından hangisinin en iyi bir şekilde nereden ve kimden tedarik edileceğine birilerinin karar vermesi gerekir. Örneğin, üretim tek bir firma tarafından yapılırsa ölçek ekonomileri var mıdır, yoksa uzman firmalar ve ülkeler arasında bölünmesi daha mı iyidir? Örneğin teknik bileşenler vasıflı işgücü ülkelerinde, montaj ise ucuz işgücü ülkelerinde mi yapılır? Yanıtlar ne olursa olsun, üretim zincirindeki tüm çeşitli unsurlar tasarlanmalı, finanse edilmeli, yapılmalı, monte edilmeli, bitirilmeli, paketlenmeli, taşınmalı, pazarlanmalı ve farklı kurallara ve farklı tüketicilere sahip bir dizi ülkeye satılmalıdır. Tüm bunlar, uluslararası bir erişime ve faaliyet gösterdikleri piyasalar hakkında derin, doğrudan ve güncel bir anlayışa sahip uygulayıcılar tarafından bilinçli bir planlama ve yönetim gerektirir. Ulus-ötesi şirketler tüm bu niteliklere sahiptir.

ULUS-ÖTESİ ŞİRKETLERİN KÖKENLERİ

Bu tür uluslararası üretim zincirlerinin çok uluslu şirketleri ortaya çıkarmasının nedeni budur. Bu yeni bir şey değil. Yüzyıllar boyunca hammaddeler bir ülkede üretildi, ikinci bir ülkede işlenmek üzere ihraç edildi ve daha sonra başkalarına satıldı. Medici Bankası 15. Yüzyıl gibi uzun bir süre önce Avrupa çapında faaliyet göstermiş ve bilinen dünyanın

her yerinde faaliyet gösteren tüccarlara sermaye sağlamıştır. 17. Yüzyıl'da Hollanda Doğu Hindistan Şirketi sadece bir ticaret ağı değil, aynı zamanda baharat, kahve, şeker ve şarap üretimine ve hatta gemi yapımına dâhil olan erken dönem bir ulus-ötesi şirketti (Poon ve Rigby, 2017: Bölüm 3). 18. ve 19. yüzyıllarda pamuk elyafı Kuzey Amerika ve Karayipler'de üretiliyor, eğirme ve dokuma için İngiltere'ye götürülüyor, ardından Avrupa, Güney Asya ve Güney Amerika'da satılan giysilere dönüştürülüyordu. Bu işlemlerden bazıları merkantilist ticaret kontrolleri, askeri güç kullanımı ya da köle emeği sayesinde mümkün olabilmişti; ancak küresel ölçekte üretim fikrinin tohumları atılıyordu.

Elbette uluslararası üretimin ölçeği değişti. Malların ve bileşenlerin taşınmasını daha ucuz, daha hızlı ve daha güvenilir hâle getiren buharlı gemiler bu süreci hızlandırdı. Telgraflar için denizaltı kabloları, ardından telefonlar, teleks, faks ve son olarak internet, uluslararası operasyonları gerçek zamanlı olarak yönetmeyi çok daha kolay hâle getirdi ve birden fazla küresel faaliyeti koordine etmenin maliyetlerini düşürdü. Çok geçmeden çok uluslu şirketler son zamanlarda petrol ve madencilikten başlayarak (örneğin Standard Oil, Shell, Rio Tinto), daha sonra imalat (Singer, Siemens, Kodak), gıda (Nestlé, Unilever) ve hizmetler (Microsoft, Visa) gibi her alanda faaliyet göstermeye başladı. Doğal olarak, çok uluslu şirketlerin var olabilmesi ve başarılı olabilmesi için, uluslararası operasyonların faydalarının maliyet ve risklerinden daha fazla olması gerekir. Daha önceki zamanlarda bu riskler yüksekti, ancak yabancı pazarlara erişim daha kolay, daha ucuz ve daha güvenli hâle geldi (kısmen uluslararası anlaşmalar sayesinde), böylece riskler ve maliyetler düştü.

Ülkeleri karşılaştırmalı üstünlüklerine odaklanmaya

sevk eden ticaret kısıtlamalarını azaltmaya yönelik savaş sonrası hamleler, üreticilerin en iyi tedarikçileri aramasıyla bu uluslararasılaşmayı ilerletmiştir. 1980'lerin ortalarından itibaren sınır ötesi yatırım, üretim ve ortaklıklar, özellikle doğrudan yabancı yatırımların yarısından fazlasının gittiği gelişmekte olan ülkelerde hızla artmıştır. Şirketteki yabancı varlıkların, satışların ve istihdamın oranına dayanan bir “ulus-ötesilik endeksi” bile vardır (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı, 2020). Örneğin Finlandiya'nın Nokia, İngiltere'nin Vodafone ve Amerika'nın Anheuser-Busch şirketleri için bu oran yüzde 90 civarındadır.

MÜPHEM SINIRLAR

Olumlu yönden bakıldığında, uluslararası operasyonlar üreticilerin piyasadaki dalgalanmalara karşı korunmalarına ve küresel kaynakları azalan piyasalardan büyüyen piyasalara kaydırarak üretkenliği ve ilerlemeyi artırmalarına olanak sağlamaktadır. Ancak bazı çok uluslu şirketler, küresel yapılarını gelirlerini ve kârlarını düşük vergili bölgelere taşımak ve hatta Union Carbide'in 1984 yılında Hindistan'ın Bhopal kentindeki pestisit fabrikasında meydana gelen gaz patlamasında yaptığı gibi kazaların sorumluluğundan kaçınmak için kullanmakla eleştirilmektedir.

Tam da uluslararası yayılımları ve parçalı operasyonları nedeniyle, çok uluslu şirketlerin uyruklarını ve sınırlarını belirlemek zor olabilir. Nokia, Vodafone ya da Anheuser-Busch gibi firmalar neredeyse tüm operasyonları başka ülkelerde gerçekleştirdiğine göre, bunlar gerçekten Fin, İngiliz ya da Amerikan şirketleri midir? Temel işlevlerin tümü bile resmî “merkez ofiste” yoğunlaşmayabilir, dünya çapında dağılmış olabilir. Ve belki de ağın hiçbir parçası diğer parçaların nasıl işlediğini tam olarak bilmiyordur.

Peki ya faaliyet gösterdikleri yerler üzerindeki etkileri? Örneğin Singapur, diğer pek çok ticaret merkezi gibi, çok uluslu şirketlere oldukça bağımlı. Bu durum Singapur'u parlak bir ekonomik geleceğe mi taşıyor, yoksa birkaç büyük şirketin uluslararası işlerini yürütme biçimindeki değişikliklere karşı savunmasız mı kılıyor?

Bir ülkede faaliyet gösteren çok uluslu şirketler yabancı hükümetler tarafından destekleniyorsa ve bu hükümetlerin dış politikasının araçları olarak hareket ediyorsa, o ülkenin ekonomisi ve güvenliği için kesinlikle potansiyel tehlikeler vardır. Örneğin, güçlü hükümetler çok uluslu şirketlerini diğer ülkelerin kendilerine olan ekonomik bağımlılığını arttırmak veya iyi niyet satın almak ve diğer ülkelerin kendi jeopolitik veya emperyalist emellerine uymalarını sağlamak için kullanabilirler. Bu, belki de İngilteriz ve Hollanda hükümetlerinin yüzyıllar önce Hindistan ve Endonezya'da devlet destekli ulus-ötesi şirketlerin nasıl kullandıklarının modern bir tezahürüdür.

Bununla birlikte, genel olarak çok uluslu şirketlerin varlığının dünyanın dört bir yanındaki ortak ülkelerdeki yerli sanayiler için iyi olduğuna dair güçlü kanıtlar vardır. Çünkü yabancı yatırımlar ve değer zincirindeki diğer ülkelerden bilgi, fikir, süreç ve tekniklerin paylaşımı yerel üretkenliği artırarak büyüme sağlamaktadır. Örneğin Birleşik Krallık'ta yabancı şirketlerin varlığındaki yüzde 10'luk bir artışın yerli fabrikaların verimliliğini yüzde 0,5 oranında artırdığı tespit edilmiştir (Haskel vd., 2002). İngiltere'nin başarısız otomobil endüstrisi 1970-90'larda daha verimli Japon firmaları Honda, Nissan ve Toyota'nın burada yeni tesisler kurmasıyla büyük ölçüde kurtulmuştur. Yine de bu durum, Birleşik Krallık'ta otomobil üreten şehirleri dünyanın diğer ucunda alınan siyasi ve mali kararlara karşı po-

tansiyel olarak savunmasız hâle getirebilir; ancak yeni teknikler, artan üretkenlik ve istihdam artışı Birleşik Krallık ekonomisi için zaten son derece olumlu olmuştur.

ULUS-ÖTESİ ŞİRKETLER NE KADAR GÜÇLÜ?

Ancak eleştirmenler, çok uluslu şirketlerin küresel ölçeğinin, tek tek hükümetler tarafından kontrol edilemeyecekleri ve birçok ülke üzerinde büyük bir güç uygulayabilecekleri anlamına geldiğine inanmaktadır. Amerikan ticaretinin yaklaşık üçte ikisinin çok uluslu şirketler tarafından yönetildiği düşünülmektedir ve diğer birçok gelişmiş ekonomi de benzer şekilde bu şirketlere bağımlıdır. Özellikle otomobil üretimi ve bilişim teknolojileri gibi ölçeye ihtiyaç duyulan ve üretim görevlerinin kolaylıkla dışarıdan temin edilebildiği imalat sektörlerinde baskındırlar. Ayrıca bankacılık, hukuk ve muhasebe hizmetleri gibi hizmetlerde de artan bir etkiye sahiptirler; bu hizmetlerde dünyanın dört bir yanındaki firmalar uluslararası müşterilerine uygun uluslararası tavsiye ve desteği vermek için bir araya gelmişlerdir.

İnsanın örgütlü yaşamının temel bir birimi olarak ulus devlet, başlıca yaratıcı güç olmaktan çıkmıştır: Uluslararası bankalar ve çok uluslu şirketler, ulus devletin siyasi kavramlarından çok daha ileri terimlerle hareket etmekte ve planlama yapmaktadır.

Zbigniew Brzezinski (1982)

Ancak bu etki tam da küresel değer zincirlerinin karmaşıklığı nedeniyle “yabancı” ve “yerli” ürünler arasında ayırım yapmayı zorlaştırdığı gibi “yabancı” ve “yerli” firmalar

arasında ayırım yapmayı da zorlaştırdığı için abartılı olabilir. Bu durum çift sayıma yol açabilir.

Örnek olarak, bir ülkenin 1 dolar değerinde malzeme ürettiğini; bu malzemeyi başka bir ülkeye ihraç ettiğini ve burada üzerinde çalışılarak 2 dolar değerinde bileşenler oluşturulduğunu; daha sonra bunların üçüncü bir ülkeye ihraç edildiğini ve bu ülkenin de ürünü son müşteriye ihraç etmeden önce 3 dolar değerinde mamul mal hâline getirdiğini varsayalım. Sadece 3 dolar değer yaratılmıştır, ancak ticaret kayıtlarında görünen toplam bunun iki katıdır ($1\$+2\$+3\$ = \6). Gerçek dünyadan bir örnek vermek gerekirse, çoğu “ABD” arabası çoğunlukla yabancı yapımı bileşenlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla değer büyük bir kısmı çifte sayılmakta, bu da ulus-ötesi şirketlerin dünya ekonomisine katkısının (ve üzerindeki etkisinin) gerçekte olduğundan çok daha büyükmüş gibi görünmesine neden olmaktadır (Hochberg, 2020).

13

TİCARET VE AHLÂK

TİCARETİN İKİ FARKLI YÜZÜ

Birçok insana göre uluslararası ticaret ve küreselleşme kötüdür. Kapitalizmin diğer tezahürleri gibi, bunların da diğergamlık ve ortak çalışma yerine açgözlülük ve kişisel çıkar tarafından yönlendirildiği düşünülüyor. Özellikle küreselleşmenin sadece zengin ülkelere ve büyük şirketlere fayda sağladığı düşünülürken, bu şirketler yerel pazarları boğmakla, yerel üreticileri işsiz bırakmakla, yoksul ülkelerdeki insanları atölyelere zorlamakla, politikacılarla ahabp-çavuş ilişkileri kurmakla ve ulus-ötesi yapılarını sorumluluklarından kaçmak için kullanmakla suçlanmaktadır.

Liberaller farklı bir bakış açısına sahiptir. Ekonomik gerçekliğin mükemmel olmaktan uzak olduğunu kabul ederler: işletmeler gerçekten de siyasî yandaşları aracılığıyla ayrıcalıklar elde ederler ve değişim yıkım getirir. Ancak liberaller yine de bu gerçekliğin karşıt görüşten daha iyi olduğuna inanmaktadır, çünkü ticaret ve alışveriş farklı bireyler arasında gönüllü değişim, karşılıklılık, saygı ve

barışçıl işbirliği üzerine kuruludur. Hiç kimse kolektif bir hayali kabul etmeye zorlanmaz (Butler 2015).

Bir tüccar ... insanlara efendi ya da köle olarak değil, bağımsız eşitler olarak davranır. İnsanlarla özgür, gönüllü, zorlanmamış, zorlamasız bir mübadele yoluyla anlaşır; bu, her iki tarafın da kendi bağımsız kararlarıyla fayda sağladığı bir mübadeledir. Bir tüccar hataları için değil, sadece başarıları için ödeme bekler.

Ayn Rand (1964)

Liberaller, ticaret ve alışverişin işbirliğini teşvik ettiğini, çünkü her iki tarafın da bundan fayda sağladığını ve bu sürecin, başkalarına istedikleri ve ihtiyaç duydukları şeyleri sağlayarak onların yaşamlarını iyileştiren insanları ödüllendirdiğini savunur. Ayrıca, ticaret korku ve kızgınlığı teşvik etmek bir yana, hoşgörüyü teşvik eder: Sevmediğimiz insanlarla bile ticaret yapmaktan fayda sağlarız ve ticaret yoluyla onları daha iyi anlamaya başlarız (Butler 2013).

TİCARET VE LIBERAL DEĞERLER

Deneyler, piyasalar ne kadar yaygınlsa, insanların birbirlerine o kadar çok güvendiğini göstermektedir (Heinrich, 2016), bu da bize ticaretin uluslar arasında da birlikte çalışmayı, anlayışı ve güveni teşvik ettiğine dair iyimserlik için zemin hazırlamaktadır. Araştırmalar ticaretin adalet ve eşitliği teşvik ettiğini, milliyetçiliği caydırdığını, etnik ve uluslararası çatışmaları yatıştırdığını ve barışı desteklediğini göstermektedir (Wright 2018). Ticaret yapan ulusların kişisel ve siyasi özgürlük, bireyin önceliği, asgari zorlama, hukukun üstünlüğü, açıklık ve ifade özgürlüğü gibi liberal değerleri paylaşma olasılığı daha yüksektir (Butler, 2015).

Ticaret kesinlikle bu liberal değerlerle ve bunları ifade eden ve koruyan kurumlarla (sivil toplum, sınırlı hükümet gibi) ilişkili olsa da temsili demokrasi ve bağımsız mahkemeler ve muhtemelen bunların yerleşmesine yardımcı olur, ancak ilk etapta bunlara neden olan şey bu değildir. Ticaretin (ve getirdiği refahın) gelişmesine ve genişlemesine izin veren şeyin liberal değerlerin ve kurumların benimsenmesi olması daha muhtemel görünmektedir.

Nitekim ekonomi tarihçisi Deirdre McCloskey, insanlık tarihinin büyük bir bölümünde ortalama bir insanın sadece geçimlik düzeyde yaşadığına işaret etmektedir. Daha sonra, yaklaşık 1750'den itibaren aniden ortalama gelirler yükselmeye başladı. 1800 yılına gelindiğinde ortalama bir yetişkin dünya vatandaşı günde yaklaşık 3 dolar kazanıyordu. Bugün ise bu rakam günde 50 dolar. Aynı süre içinde dünya nüfusu yedi kat artmıştır. Bu da insanlığın 1800 yılında ürettiği zenginliğin yüz katından fazlasını ürettiği anlamına gelmektedir. McCloskey'e göre bu "Büyük Zenginleşme" sadece teknik ilerleme ile açıklanamaz. Ticaretin aşağılayıcı olduğuna dair aristokratik düşünceleri gölgede bırakan, genişleyen bir orta sınıfın büyüyen, liberal ('burjuva') değerlerinden kaynaklanmaktadır. Ticareti mümkün kılan da bu liberal değerlerdir (McCloskey, 2007). Ticaretle birlikte refah da gelir. En fazla ekonomik özgürlüğe sahip ülkeler genellikle daha fazla gelire, daha fazla büyümeye ve daha düşük yoksulluk oranlarına sahiptir (Gwartney et al. 2017). 1800'den bu yana refahtaki büyük artış sadece zengin bir azınlıkla da sınırlı kalmamıştır. Dünyanın pek çok yerinde, bir zamanlar lüks olan şeyler -düzgün konut, temizlik, aydınlatma ve ısıtma, yedek kıyafet, seyahat, eğlence, taze et -herkes için erişilebilir hâle geldi. Makineler artık endüstriyel üretim ve ev işleri gibi

zor işleri ortadan kaldırıyor. Sağlık, çocukların hayatta kalması, uzun ömür ve eğitim hepsi belirgin bir şekilde gelişmiştir (Norberg, 2017). Uluslararası ticaret, rekabeti keskinleştirerek ve yenilik yapma ve iyileştirme teşvikini artırarak bunda rol oynamıştır.

TİCARET VE EŞİTLİK

Ancak eleştirmenler ticaretin eşitsizliği daha da kötüleş-tirebileceğinden şikâyet etmektedir. Kuşkusuz, ticaret engelleri düştüğünde ve piyasalar genişlediğinde, daha az rekabetçi sektörlerde işler azalacaktır. Zengin ülkelerde bu iş kayıplarının çoğu düşük vasıflı işçiler arasında olacak ve bu da eşitsizliğin artmasına katkıda bulunabilecektir. Eleştirmenler, ticaretin New York'taki varlıklı yatırım ban-kacıları için iyi olabileceğini, ancak düşük ücretli Orta Batı tekstil işçileri için felaket olduğunu söylüyor. Ve belki de bazı ülkeler zenginleşirken diğerleri daha da geri kalıyor ve aynı şey uluslararası alanda da yaşanıyor.

Ancak zengin bir ülkede ticaretten kaynaklanabilecek iş kayıplarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan eşitsizliği abartmamalıyız. Zengin ülkelerdeki eşitsizlikteki artış (ki eşitsizlik ölçümleri tartışmalıdır) birçok faktörün sonucudur: ticaret bunun çok azını açıklar (Lawrence, 2008). Daha önce de belirtildiği gibi, iş kayıplarının büyük çoğunluğu ticaretten değil, verimlilik artışlarından kaynaklanmaktadır (Hicks ve Devaraj, 2015; Devaraj vd., 2017). Ticaretten -ve özellikle de işlerin aniden yurt dışına kaymasına neden olan ticaret anlaşmalarından- kaynaklanan azınlık ise muhtemelen geçicidir ve işçiler daha üretken başka işler bulacaktır.

Uluslararası alanda, dünyanın en yoksullarının daha da geride kalması bir yana, bazı olağanüstü başarılar elde edil-

miştir -örneğin Çin, Güney Doğu Asya ve Güney Asya'daki işçiler artık artan gelirlere ve daha fazla güvenliğe sahipken, Hindistan'ın en alt kastlarının üyeleri artık yeteneklerine değer veren bilgi teknolojileri alanında iyi ücretli işlere sahiptir.

Gerçekten de 1980'lerde dünya ticaretinin genişlemeye başlamasından bu yana dünyanın en yoksullarının gelirlerindeki artış insanlığın en şaşırtıcı başarı öykülerinden biri olmuştur: küresel gelir eşitsizliği Sanayi Devrimi'nden bu yana ilk kez azalmıştır (Milanovic, 2013).

Araştırmalar ticaretin yoksul ülkeler için başka faydalarını da ortaya koymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi 1950'lerde Singapur, Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan nispeten fakir gelişmekte olan ülkelerdi. Şimdi bu "Asya Kaplanları" dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer alıyor. Gelişmekte olan ekonomiler genel olarak hızlanan bir büyüme kaydetmiş olup, ne ürettikleri ve nasıl ürettikleri bakımından gelişmiş ekonomileri hızla yakalamaktadırlar. Yoksulluk azalmakta, istihdam artmakta ve yaşam kalitesi yükselmektedir (Dollar ve Kraay, 2004). Savaşların ve doğal afetlerin yol açtığı kıtlıklar hâlâ en yoksul ülkelerde görülürken, gıdanın ülkeler arası sınırlar ötesinden tedarik edilmesini sağlayan ticaret ve gelişmiş tarım tekniklerinin (GM mahsulleri gibi) yaygınlaşması sayesinde mahsul kıtlıklarına bağlı kıtlıklar neredeyse her yerde ortadan kalkmıştır.

TİCARETİN AHLÂKÎ DEĞERİ

Ahlâk, yalnızca özgür bireylerin eylemlerine uygulanabilecek bir fikirdir. Faydalı sonuçlar doğursa bile belli bir şekilde hareket etmeye zorlanan bir kişinin ahlâkî bir duruş sergilediği söylenemez.

Dolayısıyla özgür toplumlar, serbest piyasalar ve serbest ticaret ahlâkî eylem için gereklidir. Ayrıca bireylerin ahlâkî yargularını kullanmaları için sayısız fırsat sunarlar: özellikle de iyi ahlâkî eylemleri ve bunların milyonlarcasını teşvik ederler.

Ahlâkî davranış ve güvenilirlik mübadelenin olmazsa olmazlarıdır. Hiç kimse kendisine kötü değer veren bir tedarikçiye geri dönmez ve arkadaşlarını uyarırlar. Bu durum özellikle bireyler arasında doğrudan temas içeren ve dünya ticaretinin giderek artan bir oranını oluşturan hizmet sektörleri için geçerlidir.

Ticaret, insanları başkalarıyla, hatta geleneksel düşmanlarıyla birlikte çalışma ve iyi geçinme becerilerini geliştirmeye teşvik eder. Küreselleşme, tam da ticaretin başka türlü pek fazla anlaşılamayan bireylere, gruplara ve ülkelere getirdiği faydalar nedeniyle hoşgörünün artmasına neden olmuştur. Ticaret sistematik olarak milliyet, etnik köken, renk, cinsiyet, cinsel yönelim, kast ve diğer her şeye dayalı ayrımcılığı ortadan kaldırır, çünkü bu tür gerekçelerle başkalarıyla iş yapmayı reddedenler gerçek anlamda küresel ticaretin tüm faydalarından yararlanamazlar. Örneğin, 1980'lerden bu yana dünya ticaretinin hızla genişlemesi farklı yaşam tarzlarına hoşgörüyü yaygınlaştırmıştır. Ayrıca kadınların, özellikle de genç kadınların statüsünün yükselmesine, demokrasi gibi diğer olası faktörlerden çok daha büyük ölçüde katkıda bulunmuştur (Stroup, 2008). Bununla birlikte ticaret, kadınların ortalama yaşam süresini, okuryazarlığını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini de geliştirmiştir. Bu ölçütlere göre, ticaretin iyilik için bir güç olduğuna dair çok az şüphe olabilir.

KISIM VI

TİCARETİN GELECEĞİ

15

TRENDLER VE ALINAN DERSLER

ULUSLARARASI TİCARETİNİN FAYDALARI

Refah. Günümüzde ekonomik yaşam küreselleşmiştir, daha doğru bir ifadeyle, 19. Yüzyıl'ın görece serbest ticareti göz önüne alındığında, yeniden küreselleşmiştir. İnsanların, malların, hizmetlerin, bileşenlerin, sermayenin, tekniklerin, teknolojilerin, fikirlerin, kültürlerin ve değerlerin hareketi her zamankinden daha hızlı ve daha yaygındır. Küresel değer zincirleri hepimize dokunmakta, çalışma şeklimizi ve günlük hayatımızda kullandığımız ürünleri değiştirmektedir. Eskiden yoksul olan ve artık yabancı sermaye yatırımlarına, istihdam seçeneklerine ve hatta tüketici fırsatlarına daha fazla erişimi olan ülkelerde yeni “yükselen pazarlar” ortaya çıkmıştır: küresel ticaret ağlarına entegrasyonları sayesinde bu pazarlar hızla büyümüş ve bundan en çok dünyanın en yoksul insanları kazançlı çıkmıştır. Günde 2 dolarlık yoksulluk bu dünya için uzun sürmeyecek gibi görünmektedir.

Tercih. Ancak büyüme ve gelirler hikâyesinin sadece yarısını anlatmaktadır. Ticaret aynı zamanda insanlara daha ka-

liteli ve daha uygun fiyatlı ürünlerin yanı sıra dünya çapında seçenekler de sunmuştur. Bazı tahminlere göre, ortalama bir ABD süpermarketinde şu anda 47.000 ürün bulunmaktadır ve bunların birçoğunun yurt içinden temin edilmesi mümkün olmayıp sadece başka ülkelerde yetiştirilebilmekte ya da üretilebilmektedir. Daha az zengin ülkelerdeki mağazalar da artık 1990'ların başında küreselleşme dönemi başlamadan önce bilinmeyen uluslararası ürünlerle dolu.

Yaşam Kalitesi. Bunun da ötesinde, ticaret insanların yaşam kalitesini artırmış, insanların ilaçlara ve sağlık hizmetlerine, eğitime, seyahate, iş fırsatlarına, müzik, tiyatro ve spor gibi kültürel ve boş zaman ürünlerine ve daha pek çok şeye daha iyi erişimini sağlamıştır. Ticaret yoluyla kurulan bağlantılar fikirlerin, icatların, sermayenin ve daha iyi üretim tekniklerinin tüm dünyaya yayılmasını sağlayarak ilerlemeyi ve yaşam standartlarının iyileşmesini beraberinde getirmiştir.

Gelişimi Hızlandırmak. Farklı halkların ticaret yoluyla kurdukları bağlantılar, başkalarının fikirlerini, içgörülerini ve yöntemlerini gözlemlemelerine ve bunlardan ders çıkarmalarına olanak tanır. Bu da yaşamı iyileştiren buluşların ortaya çıkmasını sağlar: örneğin Covid-19 aşısı, Türk göçmenlerin çocukları tarafından kurulan bir Alman şirketi ile dünyanın dört bir yanından bilimsel bilgi ve işleme kapasitesini bir araya getiren ABD'li bir ulus-ötesi şirket tarafından günler içinde yaratılmıştır (Hendershott vd., 2021). Ve daha geniş anlamda, bilginin paylaşılması ve farklı anlayış ve kavramların bir araya getirilmesi, inovasyonun hızını ve bunun insanlığın ilerlemesi üzerindeki etkisini hiç bitmeyen bir sarmalda hızlandırmaktadır.

Güven ve Barış. Aynı derecede önemli olarak, ticaret yoluyla sağlanan bu daha fazla temas, genellikle uzak halk-

lar arasında daha fazla güven ve hoşgörü yaratmış, anlaşmazlıkların barışçıl çözümünü teşvik etmiş, demokrasiyi ve açık hükümeti desteklemiş ve bu faydaların dayandığı ilke ve kurumları güçlendirmiştir.

Ticaretin Dayanıklılığı. Kuşkusuz sorunlar devam etmektedir. Gelişmekte olan ekonomiler hala kırılgan olabilir; işçilerin sömürülmesi, çevreye verilen zarar, kültürlerin hayatta kalması ve hatta pandemilerin birbirine bağımlı bir dünyada daha büyük bir sorun olup olmayacağı konusunda şüpheler var. Mali krizler ve ticaret savaşları gibi aksaklıklar var. Ülkeleri yurt dışından gelen temel ihtiyaç maddelerine bel bağlamak yerine kendi kendilerine daha fazla yetmeyi hedeflemeye iten güvenlik kaygıları, ithal ürünlerin üretim ve etik standartlarına ilişkin tartışmalar ve bankacılar, muhasebeciler, doktorlar ve diğerleri gibi yabancı hizmet sağlayıcıların mesleki standartlarına ilişkin şüpheler vardır. Ayrıca, çoğu zaman görülmesi ve ölçülmesi zor yollarla elde edilen önemli bir korumacılık da devam etmektedir.

Bunların hepsi ciddiye alınması gereken önemli endişelerdir. Ancak uzun vadeli eğilim net görünmektedir; birçok faydası nedeniyle ticaret genişlemeye devam edecek, dünya büyümesine ve refahına katkıda bulunacaktır.

TRENDLER VE ZORLUKLAR

Şu anda uluslararası ticaret görüşmelerine katılan yüzlerce ülke arasında, ticaret kısıtlamalarını azaltmaya yönelik yaygın bir kararlılık var. Bununla birlikte, her birinin hala tamamen açık dünya ticaretinin yayılmasını engelleyen pek çok endişesi var ve ticaretin doğası yıllar içinde değişiyor (örneğin, hizmetler artık ticarete eskisinden çok daha önemli) ve aralarında aşağıdakilerin de bulunduğu yeni zorluklar ortaya çıkıyor.

Güvenlik. Güvenlik ve ileri teknolojinin diğer (muhtemelen rakip veya düşman) ülkelere transferi gibi konulara giderek daha fazla odaklanılmaktadır. Yüksek teknoloji ürünleri dünya çapında üretilip ticareti yapıldıkça, bazı ülkelerin başkaları tarafından geliştirilen teknolojilere erişmesi ve bunları kullanması daha kolay hale gelmektedir. Örneğin, Çin'den BT satın alan ülkeler, bunun Çin'in iletişim ağlarına casus yazılım yüklemesini kolaylaştırıp kolaylaştırmayacağı gibi güvenlik sonuçları konusunda giderek daha fazla endişe duymaktadır.

Çevre. İklim ve fosil yakıtların kullanımına ilişkin endişeler, ülkeler alternatif enerji kaynaklarını araştırdıkça ticaretin seyrini de etkiliyor. Örneğin, güneş enerjisi piyasası Çin, Japonya, Kore ve Almanya'nın hakimiyetindeydi, ancak şimdi diğer hükümetler kendi ülkelerinin yeşil enerji araştırma ve geliştirmelerine sübvansiyonlar akıtıyor. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik artan talep göz önüne alındığında bu iyi bir iş olabilir; ancak serbest ticaret ilkelerine oldukça aykırıdır.

Her halükârda daha iyi bir politika, fiyat teşviklerinden ve karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanmak olabilir; örneğin karbon vergileri konusunda dünya çapında bir anlaşmaya varılması, buna en uygun ülkelerde ticareti yapılabilir alternatif enerjinin geliştirilmesini teşvik edecektir.

Hizmetler. Günümüzde ticaretin giderek artan bir bölümü mal ticaretinden ziyade danışmanlık, finans, muhasebe, hukuk, iletişim, bilişim, mimarlık ve inşaat, yayıncılık, dağıtım, tasarım, eğitim, sağlık ve sosyal bakım, turizm ve koruma, çevre yönetimi ve taşımacılık gibi hizmetlerden oluşmaktadır. Uluslararası finans da artık uluslararası ticaretin önemli bir bileşenidir ve finans firmaları küresel değer zincirlerine hizmet etmek amacıyla dünya çapında birleşmektedir.

Bu gelişme yeni ticaret politikası sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Örneğin, ülkeler yabancı avukatların, muhasebecilerin ya da diğer profesyonellerin uzmanlıklarını tanımak istemeyebilir. Bu durum, yüksek standartları korumak gibi samimi bir kaygıdan kaynaklanıyor olabilir; ancak yerli sanayileri kayırmanın bir başka potansiyel yoludur. Bu tür her engel, ülkeler arası ticareti daha da zorlaştırır.

Dengeli oyun alanları. Standartlar, daha genel olarak, artık gümrük tarifeleri kaldırıldığına göre, korumacılığın başlıca gizli biçimidir. Yüksek istihdam ya da çevre standartlarına sahip pek çok ülke, daha düşük standartlara sahip ülkelerin 'haksız' rekabetinden şikâyet etse ve "dengeli oyun alanı" talep etse de birçoğu hâlâ döviz manipülasyonu, sübvansiyonlar, vergi imtiyazları ya da devlet alımları yoluyla kendi ihracat endüstrilerini sübvansiyon etmektedir.

Zengin bir ülkenin ofis çalışanları kirlilikten arındırılmış bir çevre isterken, fakir bir ülkedeki kömür madencileri ailelerini besleyebilmek konusunda daha endişeli olabilirler. Belki de en iyi politika, değerlerdeki bu farklılıkları kabul etmek ve ülkelerin karşılaştırmalı üstünlüklerini özgürce kullanmalarına izin vermektir. Bunun en büyük faydası, herhangi bir ülkenin ve genel olarak dünyanın en yoksulları üzerinde olacaktır.

Bilgi ekonomisi. Günümüzün genişleyen bilgi ekonomisi yine eskisinden daha belirgin bir şekilde öne çıkmakta ve çözülmesi gereken yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin fikri mülkiyetin korunması tartışmalı bir konudur ve zengin ülkeler diğerlerinin kendi ürünlerini taklit etmesinden şikâyet etmektedir (küresel dış kaynak kullanımının kolaylaştırdığı bir şey). Ve ulus-ötesi şirketler, teknolojinin ülkeler arasında transfer edildiği önemli bir kanaldır.

Bir liberal için uluslararası operasyonlar istihdam yaratır, yerel üretkenliği artırır, küresel eşitliği ve refahı geliştirir ve insani ilerlemeyi ilerletir. Ancak diğerleri, mülkiyet hakları ihlalleri ve güvenlik tehditlerinin sadece olumsuz yanlarını görebilir. Sonuç olarak, mülkiyet hakları ve güvenlik korumaları üzerine bir dizi uluslararası diyalog kurulmuş ve sahtecilikle mücadele ve fikri mülkiyet korumaları (kara listeler gibi) artık yeni ticaret anlaşmalarında belirgin bir şekilde yer almaktadır.

Güney-Güney Ticareti. Bir başka eğilim de Güney-Güney ticareti olarak adlandırılan eğilimdir. Tarihsel olarak ticaret Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın hakimiyetindeydi ve Doğu Avrupa, Asya, Afrika ve Güney Amerika ile ticaret yapıyordu. Bu, Kuzey-Güney ticareti olarak bilinir. Günümüzde ticaret, Asya ve Güney Amerika arasında ve Asya bölgelerinin kendi içinde genişlemektedir.

Zaman içinde bu büyüme sayesinde, her ne kadar toplam ticaret hacmi her yerde muhtemelen artmaya devam edecek olsa da Batılı ülkelerin uluslararası ticarete daha az önemli güçler hâline geldiğini görebiliriz. Ancak endişeler devam etmektedir: Çin'in Kuşak ve Yol Projesini geliştirmesi ve örneğin Asya ve Afrika ülkelerine yaptığı yoğun yatırımlar, açık ticaretin gerçek bir ilerlemesi mi yoksa emperyalist hırslarının bir işareti mi?

SERBEST TİCARETE YÖNELİK SİYASİ ZORLUKLAR

Günümüzde uluslararası ticaret tartışmaları, dünya ticaretinin yaygın faydalarını biliyor olsa da gerçekte çok daha fazla ulusal ve uluslararası politika tarafından yönlendirilmektedir.

İç Politika. Bir ülkenin ekonomik, sosyal ve refah politikaları ve işleri yabancı rekabet tarafından tehdit edi-

len işçilerin baskısı, ticaret konusundaki duruşu için çok önemlidir. Ticaret, bir sektörün teknolojik ilerlemelere, finansal çalkantılara veya değişen pazarlara uyum sağlayamaması için uygun bir günah keçisi olabilir. Kültür, etik ve popüler görüş, ticaret politikasının şekillenmesinde ekonomi kadar, hatta çoğu zaman daha da önemli olabilir.

Bununla birlikte, ticaretin daha geniş kapsamlı faydalarına odaklanmak çok önemlidir, çünkü ticaret sadece işletmelerin değil, ülke içinde ve dünya çapında milyonlarca tüketicinin hayatını etkilemektedir.

Jeopolitik. Daha büyük jeopolitik kaygılar da ticaret politikasını çarpıtmaktadır. Ülkeler ve bazen de ülke grupları ticareti, düşman ülkelere veya insan hakları sicili kötü olan ülkelere karşı bir silah olarak kullanabilir. Belki de onları daha yoksul hâle getirmek veya politikalarını değiştirmeleri için kamuoyu baskısı oluşturmak umuduyla, temel ithalatlarını veya ihracatlarına erişimlerini engelleyebilirler. Bazen bölgesel ticaret anlaşmaları büyük ölçüde zengin bir komşunun yerel pazarlar üzerindeki etkisini azaltmak için tasarlanır. Çin ve Amerika (ve diğerleri) arasındaki Trump dönemi ticaret anlaşmazlıkları, dünyanın siyasi ve ekonomik sistemlerinin nasıl işleme gerektiğine dair temel bir vizyon çatışmasının belirtisi bile olabilir.

Kuşkusuz, ülkelerin askerî harekât yerine ticarî anlaşmazlıklara başvurması daha iyidir. Ancak ticarî anlaşmazlıklar da dünyanın her yerindeki vatandaşlar için derin ve yaygın kayıplara neden olabilir.

Uluslararası Çerçeve. Ticaretten elde edilen kazançların genelleştirilebilmesi için üzerinde anlaşmaya varılmış çok uluslu bir ticaret çerçevesi hayati önem taşımaktadır. Piyasalar en iyi, kabul edilmiş mülkiyet ve sözleşme kural-

larının takip edildiği ve uygulandığı bir hukukun üstünlüğü altında işleyebilir. Bu bir tür dünya hükümeti gerektirmez; sadece ticaret ortaklarının anlaşmasını gerektirir.

Uluslararası kuruluşlarda devam eden tüm politikalara rağmen, DTÖ'nün üyelik kuralları ve uyuşmazlık çözüm süreci muhtemelen bunun için en iyi umuttur. Hizmet ticareti ve internet üzerinden ticaret gibi daha az somut ticaretin genişlemesinin yanı sıra insan hakları, istihdam hakları, fikri mülkiyet, güvenlik ve çevrenin korunmasına ilişkin artan endişeler göz önünde bulundurulduğunda bu ihtiyaç acildir. Ne yazık ki, ulusal yasalar bu gelişmelere ayak uydurmakta zorlanmaktadır; örneğin hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi, hem GATT hem de DTÖ kapsamında üzerinde anlaşmaya varılması en zor konulardan biri olmuştur.

KORUMACILIK İÇİN BASKI

Ticaret ve ticaret savaşları üzerine yapılan çalışmalar, korumacılığın istihdam yaratmadığı ya da korumadığı ve genellikle istenmeyen ve zarar verici sonuçlar doğurduğu konusunda net bir ders vermektedir. Engeller yerli tüketiciler için fiyatları yükseltmekte, rekabetin teşvikini azaltmakta ve yerli sanayileri hammadde açlığına itmektedir.

Alabileceğimiz çok az önlem, içeride ve dışarıda özgürlük davasını tam serbest ticaretten daha fazla destekleyecektir... Burada satabildiğinizi ve istediğinizi satın. Alabildiğiniz ve almak istediğiniz her şeyi alın. Bu şekilde bireyler arasındaki işbirliği dünya çapında ve özgür olabilir.

Milton ve Rose Friedman (1997).

Ancak korumacılığa yönelik siyasî baskı gerçeklerden

ziyade algıdan kaynaklanmaktadır. Örneğin ABD’de çok az insan, ithalat nedeniyle risk altında olan çelik işlerinin sayısının, sağlık hizmetleri, restoranlar, ofisler, eğitim, süpermarketler, perakendecilik, BT ve ticaretten yararlanan daha birçok sektördeki işlerin sayısına kıyasla çok küçük olduğunun farkındadır. Ve her durumda, işler sadece ticaret nedeniyle değil, teknolojik değişiklikler, yeni modalar, artan girdi fiyatları, yönetim hataları, vergi artışları veya daha sıkı düzenlemeler gibi pek çok nedenle kaybedilmektedir.

Ne yazık ki, ticaret politikasına ilişkin tartışmalar her zaman dengeden yoksun olacaktır. Milyonlarca tüketici daha düşük fiyatlar ve daha geniş seçenekler sayesinde ticaretten faydalanıyor. Bu o kadar olağan bir trend ki neredeyse hiç fark etmiyoruz. Çok daha az sayıda insan yabancı rekabet nedeniyle işini kaybedebilir, ancak onların durumu kamusal tartışmalarda çok daha görünürdür. İşçiler işlerini korumak için sokaklarda kampanya yürütür, ancak tüketiciler market fiyatlarındaki birkaç dolarlık indirim ya da kışın taze meyve alabilmelerini kutlamak için mitingler düzenlemez. Dolayısıyla politika yapımcıların, sessiz ama sayıca daha fazla olan tüketicilere kıyasla, gürültülü üreticilerin talepleri karşısında harekete geçme olasılığı çok daha yüksektir (Butler, 2012).

UYUM İHTİYACI

Ekonomik değişim sürekli bir süreçtir. Mumcular gaz lam-baları, ahırlar motorlu taşıtlar, dizgiciler bilgisayarlar ve pek çok mağaza online perakendeciler tarafından devre dışı bırakıldı. Yapay zekâ daha fazla sektörde devrim yaratacak. Ancak bazılarında getirdiği yıkıma rağmen, bu tür ilerlemeler genel halkın yaşamında büyük iyileşmeler sağ-

lamaktadır -ki zaten üretimin tüm amacı da budur. Ticaret sadece bu kaçınılmaz ve faydalı süreci hızlandırır.

Dolayısıyla asıl politika sorusu, değişimin yerinden edilenler için fahiş bir maliyet getirmemesinin nasıl sağlanacağıdır. Ve eğer hükümetler müdahale etmeleri gerektiğine karar verirlerse, modası geçmiş ve gereksiz endüstrilerin ömrünü uzatmak yerine, etkilenen grupların uyum sağlamasına yardımcı olmaya odaklanmalarını nasıl sağlayacaklarıdır.

Politikanın bu ve diğer değişikliklere uyum sağlayabilmesi için esnekliğini koruması gerekmektedir. Elde edilmesi gereken çok büyük kazanımlar var: tarımda kıtlığı neredeyse ortadan kaldıran büyük değişimler, endüstriyel ilerleme, azalan yoksulluk, artan zenginlik ve eşitlik, bilim ve ilerleme; insan anlayışı ve kültürü, demokrasi ve adalet. Serbest ticaret ve dayandığı özgürlükçü değerler bu faydaların yayılmasında hayati öneme sahiptir. Bunları korumak için çaba sarf etmeye değer.

Dünya birbirine bu kadar bağımlıyken gelecekteki üretim ve ticaret modellerini ya da kesinti potansiyelini tahmin edemeyiz. Ancak en azından yasaların, değişimi absorbe etmek, yarına hazırlanmak ve fırsatları yakalamak için ihtiyaç duyduğumuz esnekliği ve hazırlığı inşa etmek yerine bizi geçmiş gerçeklere kilitlenmesini önleyebiliriz.

Ticaret hayatımızı şekillendirdi. Daha da ötesi, geleceğimizi de şekillendirecek.

KAYNAKÇA

- ABD İşgücü İstatistikleri Bürosu (2020) Labor force statistics from the current population survey, 22 Ocak (<https://www.bls.gov/cps/cpsaat32.htm>).
- ABD Ticaret Temsilciliği (2019) *National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers* (https://ustr.gov/sites/default/files/2019_National_Trade_Estimate_Report.pdf).
- Atakuman, C. vd. (2020) Before the Neolithic in the Aegean. *Journal of Island and Coastal Archaeology* (online).
- Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (2020) *Transnational Corporations: Investment and Development* 27(2).
- Brooke, J. (1990) Brazil backing computer imports. *The New York Times*, 9 Temmuz.
- Brzezinski, Z. (1982) *Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Brown, C. P. ve Irwin, D. A (2015) The GATT's starting point: tariff levels circa 1947. National Bureau of Economic Research, Working Paper 21782 (<http://www.nber.org/papers/w21782>).
- Butler, E. (2007) *Adam Smith: A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Butler, E. (2011) *The Condensed Wealth of Nations*. Londra: Adam Smith Institute.
- Butler, E. (2012) *Public Choice: A Primer*. Londra: Institute of

- Economic Affairs. (*Kamu Tercih*i, çev. Kubilay Atlay. Ankara: Serbest Kitaplar)
- Butler, E. (2013) *Foundations of a Free Society*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Butler, E. (2015) *Classical Liberalism: A Primer*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Butler, E. (2018) *An Introduction to Capitalism*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Butler, E. (2019) *School of Thought: 101 Great Liberal Thinkers*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Cain, P. J. (1982) Professor McCloskey on British free trade, 1841–1881: some comments. *Explorations in Economic History* 19(2): 201–7.
- Cobden, R. (1846) Manchester’da konuşma, 15 Ocak.
- Devaraj, S., Hicks, M. J., Wornell, E. J. ve Faulk, D. (2017) How vulnerable are American communities to automation, trade and urbanization? Ball State University Center for Business and Economic Research and the Rural Policy Research Institute Center for State Policy, 19 Haziran.
- Dinda, S. (2004) Environmental Kuznets curve hypothesis: a survey. *Ecological Economics* 49(4): 431–55.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2004) Trade, growth, and poverty. *Economic Journal* 114(493): F22–F49.
- Dünya Bankası (2016) Trade (% of GDP) | Data (<http://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>).
- Dünya Bankası (1987) *World Development Report*, 134–35.
- Dünya Bankası (2018) World Bank Open Data: Tariff rate, applied, weighted mean, all products (%) (<https://data.worldbank.org/indicator/TM.TAX.MRCH.WM.AR.ZS>).
- Dünya Bankası (2019) World Bank Open Data: Trade (% of GDP) (<https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>).
- Wright, W. A. (2018) Is commerce good for the soul? An empirical assessment. *Economic Affairs* 38(3): 422–33.
- Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) (2016) *World Trade Statistical Review 2016*. Geneva: World Trade Organization (https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wts2016_e.pdf).
- the Economist* (2020) Oil and commodity prices are where they

- were 160 years ago, 27 Nisan (<https://www.economist.com/graphic-detail/2020/04/27/oil-and-commodity-prices-are-where-they-were-160-years-ago>).
- Edmonds, E. ve Pavcnik, N. (2004) International trade and child labor: cross-country evidence. National Bureau of Economic Research (<http://www.nber.org/papers/w10317>).
- Findlay, R. ve O'Rourke, K. (2007) *Power and Plenty: Trade, War and the World Economy in the Second Millennium*. Princeton University Press.
- Fisher, M. H. N. (2021) *Reality versus Rhetoric in 'Free' Trade: An Exporter's Tale*. Londra: Adam Smith Institute.
- Frankel, J. A. ve Romer, D. H. (1999) Does trade cause growth? *American Economic Review* 89(3): 379–99.
- Frankel, J. A. ve Romer, D. H. (2005) Is trade good or bad for the environment? Sorting out the causality. *Review of Economics and Statistics* 87(1): 85–91.
- Friedman, M. ve Friedman, R. D. (1997) The case for free trade. *Hoover Digest*, no. 4.
- Gwartney, J., Lawson, R. ve Hall, J. (ed.) (2017) *Economic Freedom of the World: 2017 Annual Report*. Vancouver, BC: Fraser Institute.
- Hartley, C. K. (2008) Trade: discovery, mercantilism and technology. In *The Cambridge Economic History of Modern Britain* (ed. R. Floyd ve P. Johnson), Cilt 1.
- Haskel, J. E, Pereira, S. C. ve Slaughter, M. J. (2002) Does inward foreign direct investment boost the productivity of domestic firms? National Bureau of Economic Research (<http://www.nber.org/papers/w8724>).
- Heath, R. ve Mobarak, A. (2012) Does demand or supply constrain investments in education? Evidence from garment sector jobs in Bangladesh (<https://economics.yale.edu/sites/default/files/files/Workshops-Seminars/Development/mobarak-120416.pdf>).
- Heinrich, J. (2016) Do markets make us fair, trusting and cooperative, or bring out the worst in us? *Economics*, 6 Ağustos (<https://economics.com/do-markets-make-us-fair-trusting-joseph-heinrich/>).
- Hendershott, R., Brook, Y. ve Watkins, D. (2021) Ingenuism: a new

- theory of innovation (<https://ingenuism.substack.com>).
- Hicks, M. J. ve Devaraj, S. (2015) *The Myth and the Reality of Manufacturing in America*. Center for Business and Economic Research, Ball State University (<http://conexus.cberdata.org/files/MfgReality.pdf>).
- Hochberg, F. P. (2020) *Trade Is Not a Four Letter Word*. New York: Avid Reader Press.
- Houssa, R. ve Verpooten, M. (2013) The unintended consequences of an export ban: evidence from Benin's shrimp sector. University of Namur Centre for Research in the Economics of Development, Working Paper 1304.
- Ikeson, D. J. (2017) Antidumping 101: everything you need to know about the steel industry's favourite protectionist bludgeon. Cato Institute blog, 27 Nisan (<https://www.cato.org/blog/antidumping-101-everything-you-need-know-about-steel-industrys-favorite-protectionist-bludgeon>).
- Irwin, D. A. (1995) The GATT in historical perspective. *American Economic Review* 85(2): 323–28.
- Klein, M. C. (2016) How many US manufacturing jobs were lost to globalisation? *Financial Times*, 6 Aralık (<https://www.ft.com/content/66165693-ddf8-3988-b7'e2-5'ea887303'c3'e>).
- Krpec, O. ve Hodulak, V. (2019) War and international trade: Impact of trade disruption on international trade patterns and economic development. *Brazilian Journal of Political Economy* 39(1): 152–72.
- Krueger, A. O. (2020) *International Trade: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.
- Lawrence, R. Z. (2008) Blue-collar blues: is trade to blame for rising US income inequality? Peterson Institute for International Economics, Washington, DC (<https://www.piie.com/bookstore/blue-collar-blues-trade-blame-rising-us-income-in-equality>).
- Mankiw, G. (2006) Outsourcing redux. *Greg Mankiw's Blog*, 7 Mayıs (<http://gregmankiw.blogspot.com/2006/05/outsourcing-redux.html>).
- McCaig, B. ve Pavcnik, N. (2014) Export markets and labor allocation in a low-income country. National Bureau of Economic Research (<http://www.nber.org/papers/w20455>).

- McCloskey, D. (2007) *The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce*. University of Chicago Press.
- McDowell, A. (1999) *Laundry Lists and Love Songs: Village Life in Ancient Egypt*. Oxford: Clarendon Press.
- Milanovic, B. (2013) Global income inequality in numbers: in history and now. *Global Policy* 4(2): 198–208.
- Mohan, S. (2010) *Fair Trade without the Froth*. Londra: Institute of Economic Affairs.
- Norberg, J. (2017) *Progress: Ten Reasons to Look Forward to the Future*. Londra: Oneworld Publications.
- OECD (2019) Trade in fake goods is now 3,3% of world trade and rising. Newsroom, 18 Mart (<https://www.oecd.org/newsroom/trade-in-fake-goods-is-now-33-of-world-trade-and-rising.htm>).
- Ohlin, B. (1933) *Interregional and International Trade*. Harvard University Press.
- O'Rourke, K. (1997) The European grain invasion, 1870–1913. *Journal of Economic History* 57(4): 775–801.
- O'Rourke, K. (1999) British trade policy in the 19th century: a review article. University College Dublin, Department of Political Economy Working Paper (http://econpapers.repec.org/paper/fthdublec/99_2f22.htm).
- O'Rourke, P. J. (2007) *On the Wealth of Nations*. Old Saybrook, CT: Tantor Media.
- O'Rourke, P. J. (2009) Mr Right. *New Zealand Herald*, 17 Nisan.
- Pirie, M. (2002) *The People Economy*. Londra: Adam Smith Institute.
- Poon, J. ve Rigby, J. L. (2017) *International Trade: The Basics*. Abingdon: Routledge.
- Rand, A. (1964) The objectivist ethics. *The Virtue of Selfishness*. New York: Signet.
- Ricardo, D. (1817) *On the Principles of Political Economy and Taxation*.
- Ridley, M. (2010) *The Rational Optimist*. Londra: Fourth Estate. Ridley, M. (2020) *How Innovation Works*. Londra: Fourth Estate.
- Schiermeier, Q. (2015) Ancient DNA reveals how wheat came to prehistoric Britain. *Nature* (online: news).

- Selkirk, A. (2020) The secret of civilization (<http://www.civilization.org.uk>).
- Sidwell, M. (2008) *Unfair Trade*. Londra: Adam Smith Institute.
- Smith, A. (1759) *The Theory of Moral Sentiments* (<https://oll.libertyfund.org/title/smith-the-theory-of-moral-sentiments-and-on-the-origins-of-languages-stewart-ed>).
- Smith, A. (1763) *Lectures on Jurisprudence* (<https://oll.libertyfund.org/title/smith-lectures-on-justice-police-revenue-and-arms-1763>).
- Smith, A. (1776) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (<https://oll.libertyfund.org/title/smith-an-inquiry-into-the-nature-and-causes-of-the-wealth-of-nations-cannan-ed-in-2-vols>).
- Sowell, T. (2002) *The Quest for Cosmic Justice*. New York: Simon & Schuster.
- Stiglitz, J. (2007) *Making Globalization Work*. New York: Norton & Company.
- Stroup, M. D. (2008) Separating the influence of capitalism and democracy on women's well-being. *Journal of Economic Behavior and Organization* 67: 560–72.
- Summerhayes, G. (2009) Obsidian network patterns in Melanesia – sources, characterization and distribution. *Bulletin of the Indo-Pacific Prehistory Association* 29: 109–23.
- Terborgh, A. G. (2003) The post-war rise of world trade: does the Bretton Woods System deserve credit? Economic History Working Papers (78/03). Ekonomi Tarihi Bölümü, London School of Economics and Political Science, Londra (<http://eprints.lse.ac.uk/22351/>).
- Williams, A. (2019) Bronze Age discovery reveals surprising extent of Britain's trade with Europe 3.600 years ago (<https://theconversation.com/bronze-age-discovery-reveals-surprising-extent-of-britains-trade-with-europe-3-600-years-ago-125973>).
- York, E. (2020) Tracking the economic impact of US tariffs and retaliatory actions. Tariff Tracker, The Tax Foundation (<https://taxfoundation.org/tariffs-trump-trade-war/>).

İLERİ OKUMALAR

Anderton, A. (2015) *Economics*, 6. ed. Ormskirk: Anderton Press.

Birçok ekonomi ders kitabında ticaretle ilgili bölümler vardır. Bu en iyilerinden biri: kapsamlı, özlü, doğrudan, âdil, ideolojik bir gündemi yok.

Butler, E. (2011) *The Condensed Wealth of Nations*. Londra: Adam Smith Enstitüsü.

Adam Smith'in 1776 tarihli klasik kitabının, serbest ticaret ve uzmanlaşmanın yararlarına ilişkin açıklamaları ve merkantilizme karşı argümanlarını içeren kısa, okunabilir bir özeti.

Findlay, R. ve O'Rourke, K. (2007) *Power and Plenty: Trade, War and the World Economy in the Second Millennium*. Princeton University Press.

Son bin yıldaki uluslararası ticaretin tarihine ilişkin geniş ve kapsamlı bir çalışma. Ticaretteki genişleme ve daralmaları, ticaretin jeopolitiğe olan bağımlılığını, savaşların ve

diğer olayların rolünü göstermekte ve açıklarken Avrupa ile Asya arasındaki ticarî bağlantıların gelişiminin izini sürüyor.

Hochberg, F. P. (2020) *Trade is not a Four Letter Word*. New York: Avid Reader Press.

Eski bir ABD ticaret yetkilisinin serbest ticareti kolay okunur bir şekilde savunduğu bu kitap, diğer ülkelerden ithâl ettiğimiz tüm ürünler olmadan hayatın ne kadar kötü olacağını gösteriyor. Ticaretle ilgili yanlış anlamaları gözden geçiriyor ve altı tane günlük ürünün yaşam öyküsü aracılığıyla ticaretin nasıl işlediğini ve hayatlarımızı nasıl daha iyi hâle getirdiğini açıklıyor.

Krueger, A. O. (2020) *International Trade: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.

Ticaretin tüm yönlerine ilişkin çok kapsamlı bir inceleme, ancak okunması kolay. Ticaretin yakın tarihi ve günümüzde ticaret müzakerelerinin karşı karşıya olduğu sorunlar, serbest ticaret ve korumacılığın kötü etkileri, “ticaret açığı” sorunu, istihdamın korunması sorunu, döviz manipülasyonu, ticaret konusunda uluslararası politika ihtiyacı, ticaret müzakereleri ve çözüm yolları, Çin, gelişmekte olan ülkeler, bölgesel ticaret anlaşmaları ve daha pek çok konu ele alınıyor.

Poon, J. ve Rigby, J. L. (2017) *International Trade: The Basics*. Abingdon: Routledge.

Ticaretin tarihi ve teorisi, ulus-ötesi şirketler, bölgesel ticaret anlaşmaları, ticaretin kalkınmadaki rolü, istihdam ve

diğer konular ile ticaret ve ticaret politikasının gelecekteki muhtemel yönleri de dâhil olmak üzere ticaretin kapsamlı ancak sindirilebilir bir özeti.

Selkirk, A. (2020) *The Secret of Civilization* (<http://www.civilization.org.uk>). Arkeolojik bir bakış açısıyla yazılan ve birçok ülkeyi ve tarihsel zaman dilimini kapsayan bu kitap, en eski “hediye takası” ticaretinden paranın icadı üzerine kurulan pazarlara kadar ticaretin tam bir tarihini sunuyor.

IEA HAKKINDA

Enstitü, garanti ile sınırlı bir araştırma ve eğitim yardım kuruluşudur (No. CC 235 351). Misyonu, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde piyasaların rolünü analiz edip açıklayarak özgür bir toplumun temel kurumlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

IEA misyonunu şu şekilde gerçekleştirir:

- Yüksek kaliteli bir yayıncılık programı
- Konferanslar, seminerler, dersler ve diğer etkinlikler
- Okul ve üniversite öğrencilerine sosyal yardım
- Medya tanıtımları ve görünümleri için aracılık

Merhum Sir Antony Fisher tarafından 1955 yılında kurulan IEA, siyasî bir kuruluş değil, eğitim amaçlı bir hayır kurumudur. Herhangi bir siyasî parti veya gruptan bağımsızdır ve herhangi bir seçim veya referandumda veya başka bir zamanda herhangi bir siyasî parti veya adaya desteği etkilemeye yönelik faaliyetlerde bulunmaz. Yayınların satışı, konferans ücretleri ve gönüllü bağışlarla finanse edilmektedir.

IEA, ana yayın serisine ek olarak (Buckingham Üniversitesi ile ortaklaşa) *Economic Affairs* adlı bir yayın da çıkarmaktadır.

IEA'ya çalışmalarında seçkin bir uluslararası Akademik Danışma Konseyi ve seçkin bir Onursal Üyeler paneli yardımcı olmaktadır. Diğer akademisyenlerle birlikte, muhtemel IEA yayınlarını gözden geçirirler ve yorumları yazarlara anonim olarak iletilir. Dolayısıyla tüm IEA makaleleri, önde gelen akademik dergiler tarafından kullanılan aynı titiz bağımsız hakemlik sürecine tâbidir.

IEA yayınları, okullarda ve üniversitelerde yaygın sınıf içi kullanım ve ders kabûllerinden yararlanmaktadır. Ayrıca dünya çapında satılmakta ve sıklıkla tercüme edilmekte/yeniden basılmaktadır.

IEA 1974'ten bu yana 70'ten fazla ülkede 100 benzer kurumdan oluşan dünya çapında bir ağın kurulmasına yardımcı olmuştur. Hepsi bağımsızdır ancak IEA'nın misyonunu paylaşmaktadırlar.

IEA'nın yayınlarında ifade edilen görüşler yazarlara aittir, Enstitü'nün (kurumsal görüşü yoktur), Yönetici Mütevellilerinin, Akademik Danışma Konseyi üyelerinin veya kıdemli personelinin görüşleri değildir.

Enstitü'nün Akademik Danışma Konseyi Üyeleri, Onursal Üyeleri, Mütevellileri ve Personeli bir sonraki sayfada listelenmiştir.

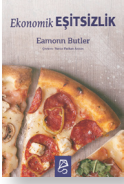
Enstitü, yayın programı ve diğer çalışmaları için merhum Profesör Ronald Coase tarafından yapılan cömert bir bağıştan sağlanan malî desteği minnetle anmaktadır.

International Economic Affairs (IEA)

2 Lord North Street, Westminster, Londra SW1P 3LB

Tel: 020 7799 8900 | Faks: 020 7799 2137

E-posta: iea@iea.org.uk | İnternet: iea.org.uk

EKONOMİK EŞİTSİZLİK

Eamonn Butler

Bu kitap, ekonomik eşitsizliğin nedenlerini, sonuçlarını ve çözüm önerilerini ele alıyor. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin toplumsal ve ekonomik etkilerini analiz ederek, farklı politikaların sonuçlarını değerlendiriyor.

KAMU TERCİHİ

Eamonn Butler

Eamonn Butler, kamu tercihi kuramını ve uygulamalarını açıklıyor. Siyasi karar alma süreçlerini ekonomik bir perspektifle analiz ederek, devlet müdahalesinin sonuçlarını ve piyasa mekanizmalarının önemini vurguluyor.

KAPİTALİZM VE ÖZGÜRLÜK

Milton Friedman

Nobel ödüllü Milton Friedman'ın bu klasik eseri, ekonomik özgürlüğün ve serbest piyasaların önemini göstererek savunusunu yapıyor. Devlet müdahalesinin olumsuz etkilerini eleştirerek, bireysel özgürlük ve ekonomik refah için serbest piyasa ekonomisinin gerekliliğini vurguluyor.

TERCİH ÖZGÜRLÜĞÜ

Rose ve Milton Friedman

Serbest piyasa ekonomisinin ve bireysel özgürlüğün önemini savunan bu klasik eser, ekonomik ve siyasi özgürlük arasındaki ilişkiyi inceliyor. Friedman çifti, devlet müdahalesinin zararlarını ortaya koyarak, bireylerin kendi seçimlerini yapma hakkını vurguluyor.

KAPİTALİZM, SOSYALİZM VE DEMOKRASİ

Joseph A. Schumpeter

Bu klasik eserde Schumpeter, kapitalizmin geleceği ve sosyalizmle olan ilişkisini inceliyor. Kapitalist sistemin dinamiklerini ve yaratıcı yıkım sürecini analiz ederek, kapitalizmin geleceği ve demokrasinin rolü üzerine öngörülerde bulunuyor.

GÖRÜNMEZ KALP

Russell D. Roberts

İktisat bilimini bir aşk hikayesiyle harmanlayan bu roman, piyasa ekonomisinin işleyişini ve insanların ekonomik kararlarını nasıl aldıklarını anlatıyor. Eğlenceli bir anlatımla iktisadın temel prensiplerini açıklıyor.

ANTI-KAPİTALİST SAFSATALAR

Rainer Zitelmann

Zitelmann, yaygın anti-kapitalist argümanları çürütmeye çalışıyor. Kapitalizmin tarihsel başarılarını ve alternatif sistemlerin eksikliklerini vurgulayarak, kapitalizmin savunulabilir bir sistem olduğunu ileri sürüyor.

SAVUNULAMAZI SAVUNMAK

Walter Block

Provokatif ve tartışma yaratan bu kitapta Block, toplum tarafından genellikle ahlaksız veya zararlı kabul edilen meslekleri ve eylemleri özgürlükçü bir perspektifle savunuyor.

YAKINDA

PARANIN SATIN ALAMAYACAĞI ŞEYLER

Michael J. Sandel

Ünlü siyaset felsefecisi Sandel, bu paranın satın alamayacağı değerleri sorguluyor ve piyasa ekonomisinin ahlâki sınırlarını tartışmaya açarak toplumu ayakta tutan ve parayla satın alınmayacak değerler üzerine bir sorgulamaya yapıyor.

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYIL'DA KAPİTALİZM

Donghyun Park

Küresel kapitalizmin sorunlarını ve çözüm yollarını ele alan bu kitap, ekonomik eşitsizlik, çevresel sorunlar ve finansal krizler gibi güncel meselelere eğiliyor. Park, kapitalizmin nasıl daha adil ve sürdürülebilir hale getirilebileceğine dair yeni bir bakış açısı sunuyor.

**LİBERALİZM
VE HOŞNUT-
SUZLARI**
**FRANCIS
FUKUYAMA**

LİBERALİZM VE HOŞNUTSUZLARI

Francis Fukuyama

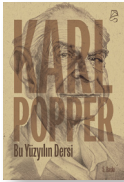
Ünlü siyaset bilimci Fukuyama, modern toplumların temelini oluşturan liberalizmin başarısızlıklarını ve eleştirilerini cesurca masaya yatırıyor. Kitap, özgürlük, bireysel haklar ve toplumsal adalet arasındaki gerilimleri keşfederken, liberalizmin kendini yenileyip yenileyemeyeceğini sorguluyor. **YAKINDA**

BİTMİYEN ARAYIŞ

Karl R. Popper

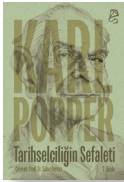
Bilim felsefesinin önemli isimlerinden Karl R. Popper, bu otobiyografik eserinde düşünce dünyasını ve bilimsel arayışını anlatıyor. Bilimsel bilginin doğası, eleştirel düşünme ve açık toplum gibi konulardaki görüşlerini paylaşıyor.

BU YÜZYILIN DERSİ

Karl R. Popper

Popper, bu eserinde 20. Yüzyıl'ın önemli olaylarından çıkarılan dersleri ele alıyor. Totaliter rejimlerin yükselişi ve düşüşü, özgürlük ve demokrasi gibi konulara odaklanarak, insanlığın geleceği için önemli mesajlar veriyor.

TARİHSELÇİLİĞİN SEFALETİ

Karl R. Popper

Toplumların geleceğini kesin olarak tahmin edebileceğini iddia eden tarihselcilik akımını eleştiren bu eser, bilim felsefesinin önemli metinlerinden biridir. Popper, tarihselciliğin hatalarını ortaya koyarak, açık toplum ve eleştirel düşüncenin önemini vurguluyor

YÖNETİM ÜZERİNE BİRİNCİ İNCELEME

John Locke

Siyasi düşünce tarihinin en önemli eserlerinden biri olan bu kitapta Locke, mutlak monarşiyi eleştirerek, doğal haklar ve halk egemenliği gibi kavramları temellendiriyor. Locke'un burada aktardığı fikirleri, modern demokrasilerin gelişiminde büyük etki sahibi olmuştur

YÖNETİM ÜZERİNE İKİNCİ İNCELEME

John Locke

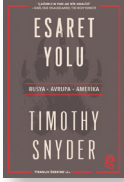
Locke'un siyasi felsefesinin temel metinlerinden biri olan bu kitap, meşru hükümetin temellerini ve bireysel hak ve özgürlükleri inceliyor. Locke, devletin görevinin vatandaşların haklarını korumak olduğunu savunuyor.

İNSAN ANLIĞI ÜZERİNE BİR DENEME

John Locke

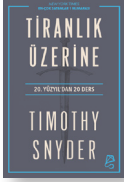
John Locke'un bu klasik eseri, bilginin kaynağı ve sınırları üzerine derinlemesine bir inceleme sunuyor. Deneyim ve düşüncenin rolünü vurgulayan Locke, insan zihninin işleyişini ve bilgi edinme sürecini analiz ediyor.

ESARET YOLU

Timothy Snyder

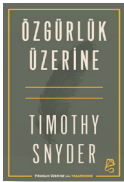
Ünlü tarihçi Snyder, Rusya, Amerika ve Avrupa'daki özgürlük karşıtı eğilimleri inceliyor. Totaliter rejimlerin tarihsel örneklerinden yola çıkarak, günümüzde özgürlüklerin nasıl tehdit altında olduğunu ve demokrasiye yönelik tehlikeleri ele alıyor.

TİRANLIK ÜZERİNE

Timothy Snyder

Ödüllü tarihçi Snyder, özgürlüğün ne olduğunu, nasıl yanlış anlaşıldığını ve onu korumamızın neden hayatta kalmamız için tek şansımız olduğunu öne sürüyor. Yazar, unuttuğumuz özgürlük idealini yeniden keşfetmeye ve birlikte çalışarak daha iyi bir gelecek inşa etme çağrısında bulunuyor.

ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE

Timothy Snyder

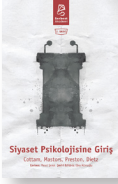
Snyder, özgürlüğün ne olduğunu, nasıl yanlış anlaşıldığını ve onu korumamızın neden hayatta kalmamız için tek şansımız olduğunu inceliyor. Yazar, unuttuğumuz özgürlük idealini yeniden keşfetmeye ve birlikte çalışarak daha iyi bir gelecek inşa etme çağrısında bulunuyor.

YAKINDA

GÜÇ VE TERCİH: Siyaset Bilimine Giriş **Phillips W. Shively**

Siyaset bilimine giriş niteliğindeki bu kitap, güç, otorite, devlet ve siyasi sistemler gibi temel kavramları ele alıyor. Siyaset biliminin farklı yaklaşımlarını ve kuramlarını inceleyerek, siyasi olayları anlamak için güç ve tercih prizmasından bakılabilecek bir analiz çerçevesi sunuyor.

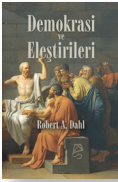
SİYASET PSİKOLOJİSİNE GİRİŞ **Cottam, Masters, Preston ve Dietz**

Siyasetin psikolojik boyutlarını inceleyen bu kapsamlı eser, siyasi davranışları anlamak için gerekli kavramsal çerçeveyi sunuyor. Yazarlar, bireysel ve toplumsal düzeyde siyaseti etkileyen psikolojik süreçleri derinlemesine analiz ediyor.

TOTALİTARİZMİN PSİKOLOJİSİ **Mattias Desmet**

Totaliter rejimlerin yükselişini ve kitle psikolojisini inceleyen bu çarpıcı kitap, insanların nasıl olup da totaliter ideolojilere kapıldığını açıklıyor. Desmet, tarihten ve günümüze örneklerle, totalitarizmin psikolojik ve temellerini analiz ediyor. **YAKINDA**

DEMOKRASİ VE ELEŞTİRİLERİ **Robert A. Dahl**

Bu klasik eserinde Dahl, demokrasi kavramını ve tarihsel gelişimini inceliyor. Demokrasiye yöneltilen kuramsal eleştirileri ele alarak, demokratik sistemlerin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi için önerilerde bulunuyor. **YAKINDA**

SİYASİ DÜŞÜNCE TARİHİ **Donald G. Tannenbaum**

Batı siyasi düşüncesinin en önemli isimlerini ve fikirlerini ele alan bu kitap, Platon'dan günümüze uzanan bir yolculuğa çıkıyor. Tannenbaum'ın akıcı anlatımı, siyasi düşüncenin gelişim sürecini ve günümüz siyasetine etkisini keşfetmek için keyifli bir okuma imkanı sunuyor.